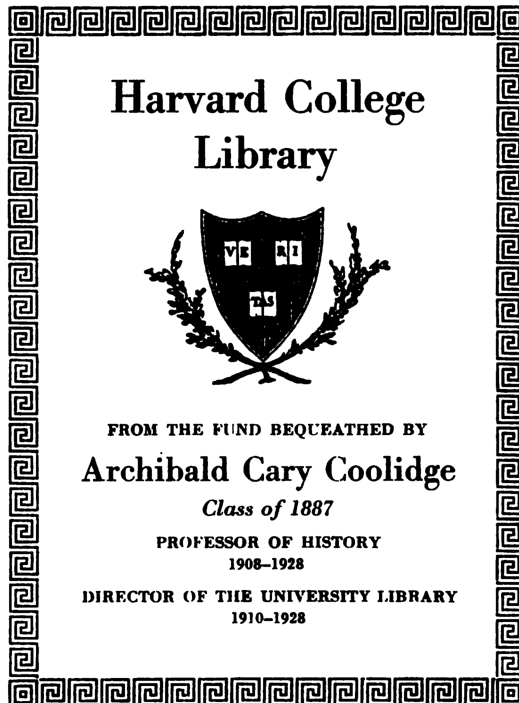

Harvard College
Library
VE RI TAS
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
Archibald Cary Coolidge
Class of 1887
PROFESSOR OF HISTORY
1908–1928
DIRECTOR OF THE UNIVERSITY LIBRARY
1910–1928

M. OCH M:ME DE STAEL

M. OCH M:ME DE STAEL

EN ÄKTENSKAPSHISTORIA I BREF

AF

HENRIK SCHÜCK

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1905

I.

Bland de officerare, som deltogo i 1772 års statshvälfning, var äfven en ung löjtnant Erik Magnus Stael von Holstein. Han tillhörde en visserligen sedan länge adlig, men fattig och jämförelsevis föga bemärkt släkt. Vid två olika tillfällen hade väl medlemmar af ätten upphöjts i friherrligt stånd, nämligen Otto Wilhelm, stamfader för den nu lefvande, friherrliga grenen och kusin med Erik Magnus farfar, samt Georg Bogislaus, en af »Karl XII:s bussar», död 1763 såsom fältmarskalk, broder till vår hjältes farfar. Men dennes egen ättegren hade ej nått synnerligen högt på rangskalan; fadern var en fattig kornett på Östgöta kavalleri med fem barn, farfadern, en af fångarna vid Pultava, hade såsom öfverstelöjtnant dött i rysk fångenskap, och framtidsutsikterna för den tjugutreårige löjtnanten voro således ingalunda lysande.

Gustaf III:s tid var emellertid de egendomliga, fantastiska karriärernas tidsålder, och en bland dem,

som lyckans fé särskildt tycktes vilja taga om hand, var den unge löjtnanten på Södermanlands regemente. Början var dock ingalunda lysande. Omedelbart efter revolutionen utnämdes han visserligen för sitt välförhållande till riddare af svärdsorden — men det var allt, och i tre års tid stannade han kvar på sin obemärkta plats. Men i början af 1776 begaf han sig på vinst och förlust utrikes för att i främmande krigstjänst fresta lyckan. Kosan styrdes till Paris, och i ett bref därifrån, af 3 mars, underrättar han Gustaf III om sina planer. Hans afsikt var att gå i engelsk krigstjänst för att i det då kort förut började amerikanska frihetskriget få tillfälle att utmärka sig. I det syftet anhöll han hos Gustaf III om en kaptensfullmakt.

Den 14 april besvarade Gustaf detta bref i mycket nådiga ordalag. Svaret träffade Stael förmodligen medan denne ännu var kvar i Paris, och antagligen var det i följd af detta bref, som han i hast begaf sig öfver till London, ehuru han redan öfvergifvit alla tankar på en krigisk karriär. I sitt nya bref till Gustaf III, af 11 maj, förklarar han visserligen, att han icke af engelsmännen lyckats utvärka de förmåner, han önskat, hvarför han nödgats afstå från sin plan, men det värkliga skälet var utan tvifvel ett annat. Lifvet i Paris hade icke kunnat undgå att tjusa den unge svensken, som tack vare sina sällskapstalanger tyckes hafva gjort värklig

succès i den förnäma societet, i hvilken han introducerats af den svenske ambassadören grefve Creutz, och denna framgång hade tydligen ingifvit honom en ny och djärf plan: att för framtiden stanna i Paris såsom medlem af Sveriges diplomatiska beskickning därstädes. Denna plan var färdig i sina allmänna grunddrag, redan innan han i slutet af april lämnade Paris. Den 4 i denna månad skref nämligen grefvinnan de la Marck till Gustaf III ett bref, som dels vittnar om Staels hastigt förvärfvade popularitet i hofcirklarna, dels också antyder riktningen af hans framtidsdrömmar.

»Jag vågar — skref hon — smickra mig med, att Eders Majestät med sin vanliga godhet skall mottaga uttrycken af min hängifna vördnad och att Ni icke skall finna opassande, att jag tager mig friheten att tala med Er om en af Edra undersåtar, för hvilken jag i djupet af mitt hjärta intresserar mig. Det är Baron de Stael, om hvilken jag vill tala. Denne unge man har dragit stor fördel af sina resor. Han är mycket instruerad, och med denna fördel förenar han en annan: att hafva esprit och förstånd. Han har här haft stor framgång och mottages hos alla med förtjusning. Snart skall han lämna oss för att återvända till Sverige att uppvakta Eders Majestät, men han får icke resa utan att från mig mottaga ett bref, i hvilket jag anbefaller honom hos Eder. Jag besvär Eder att visa Baron de Stael särskild

godhet, ty lidelsefullt önskar han intet högre än att däraf göra sig värdig. Om Eders Majestät sedermera skulle rappellera Grefve Creutz, så tror jag, att Baron de Stael skulle mycket väl kunna placeras här, och jag hoppas, att den nåd, med hvilken Eders Majestät behagat öfverhopa mig, skall vara Baron de Stael till nytta.»

Staels uppgift till grefvinnan de la Marck, att han tänkte resa tillbaka till Sverige, antyder, att han redan i april öfvergifvit planen på engelsk krigstjänst, ehuru han med tanken på sitt bref till Gustaf III för syns skull ansåg sig skyldig att göra ett misslyckadt försök att erhålla en passande anställning i arméen. Men grefvinnans bref visar också, att han redan nu bestämt sig för den diplomatiska karriären samt röjer slutligen, huru långt hans förhoppningar sträckte sig.

Hans från London skrifna bref till Gustaf III går i samma riktning. Han nämner där, att ambassadsekreteraren i Paris baron Ramel rest hem till Sverige och troligen icke skulle komma tillbaka, och med anledning häraf frågar han, om det icke vore möjligt att erhålla dennes plats. Läte detta sig icke göra, anhöll han att i alla fall få arbeta på den svenska legationen under grefve Creutz erfarna ledning, och han tillägger: »Jag vågar försäkra Eders Majestät, att jag hittills alldeles icke förlorat min tid. Jag älskar att dela den mellan

arbete och societetslifvet, och någon tids vistelse i Paris skulle lända mig till oerhörd nytta. Marskalkinnan de Luxembourg och Grefvinnan de la Marck hafva redan täckts visa något intresse för mig.»

Detta bref — och väl ännu mera grefvinnan de la Marcks — hade önskad effekt. Baron Ramel lämnade visserligen icke sin plats, men Stael erhöll rätt att arbeta på ambassaden och blef således — för att begagna en modern titel — attaché vid beskickningen i Paris. Såsom sådan förvärfvade han hastigt sin förmans lifligaste sympatier, och i ett bref af 29 nov. 1776 ger Creutz honom detta ampla vitsord:

»M. de Stael är en mycket duglig arbetskraft. Han har lätt att sätta sig in i ärendena, och långt ifrån att vara lat, utvecklar han en stor flit. Han är mycket väl upptagen vid hofvet, och de mest älskvärda unga män här i landet äro icke mera gärna sedda i societeten än han. Alla vackra damer här skulle rifva ut ögonen på mig, om jag ej intresserade mig för honom, och särskildt skulle Marskalkinnan de Luxembourg och Grefvinnan de la Marck göra slut på mig. Men det, som gör honom mest anbefallningsvärd och intressant, är hans kärlek och hängifvenhet för Eders Majestät. Ännu så länge öfveranstränger jag honom icke med chiffre för att låta honom få tid att förvärfva sig de kunskaper, som han ännu saknar, och att blifva en habil sujet, ty

hans uppfostran är försummad, och det är blott genom sin arbetskraft och genom en på resor förvärfvad uppfattningsförmåga, som han skaffat sig bildning.»

Då Stael sedermera på våren 1778 reste hem på ett besök till Sverige, skref Creutz om honom till Gustaf III:

»Det är öfverflödigt att rekommendera M. de Stael åt Eders Majestäts nåd och att orda om det utmärkta sätt, på hvilket han här uppträder. Drottningens bref, i hvilket hon anbefaller honom, visar mera än allt hvad jag kunde skrifva. Det är visst, att han hos drottningen lyckats på ett förvånande sätt, och vore han icke så ytterst anspråkslös, skulle fransmännen själfva afundas honom. Grefvinnan Jules de Polignac hyser för honom den ömmaste vänskap, likaså Madame de Chalons, Grefvinnan Diane och Madame de Gontaut; Madame de Boufflers älskar honom som sin egen son, liksom äfven Madame de la Marck. Men det, som gör honom så oändligen intresseväckande, äro de förträffliga egenskaperna hos hans hjärta och hans hängifvenhet för Eders Majestät. Ni skulle kunna sätta honom på alla möjliga prof, och jag svarar för honom som för mig själf».

*

Stael hade således lyckats erhålla en om också blygsam anställning vid ambassaden i Paris, och i själfva värket var detta en ganska betydande framgång. Ambassaden i Paris hade ständigt varit Sveriges mest be-

tydande diplomatiska utpost i Europa och genom de personliga förbindelser, som Gustaf III förskaffat sig där vid sitt besök 1771, intogo svenskarna en fullkomlig särställning inom den parisiska societeten. Den svenske ambassadören, då den älskvärde skalden Gustaf Filip Creutz, var därför mera än blott diplomat. Han var ett slags svensk kultusminister ex partibus, som hade att introducera alla resande svenskar i Frankrikes vetenskapliga, litterära och aristokratiska värld, han var skyldig att hålla konungen au courant med alla händelser inom denna värld, med litteratur, med moder och chronique scandaleuse, och hans icke minst maktpåliggande uppgift var att upprätthålla konungens rent personliga vänskapsförbindelser med den aristokratiska societetens ofta sins emellan fientliga stormakter. Och denna uppgift, som i främsta rummet tillkom ambassadören, hvilade om än i mindre grad på ambassadens alla medlemmar. Kort efter sin anställning började också Stael en dylik brefväxling med Gustaf III.

Särskildt hade konungen starka förbindelser med den parisiska damvärlden, och att på vänskaplig fot umgås i den ena kretsen utan att stöta den andra, var en uppgift, som fordrade en smidig diplomats hela talang. Ty dessa högättade damer voro ofta — trots alla vänskapsförsäkringar och all älskvärdhet i uttrycken — hvarandras dödsfiender, och dödsfiender, hvilka utsträckt sin rivalitet

äfven till rivaliteten om den svenske konungens vänskap, som hvar och en med en svartsjuk kvinnas hela energi sökte förbehålla sig ensam. I synnerhet gäller detta grefvinnorna de la Marck och de Boufflers.

Den förra, en äldre dam, som redan vid Gustaf III:s första besök i Paris sett sina femtioett år, var då i viss mån en gengångare från Ludvig XIV:s tid, hvars aristokratiska traditioner hon sökte bevara. I motsats till den frivola umgängestonen under Ludvig XV och det skandalösa hoflifvet höll hon starkt på konungamaktens värdighet. Madame du Barrys blotta existens upprörde henne, och då hon en afton vid en hoffest såg, huru 1200 louis spelades bort på lansquenet, blef hon — som hon skrifver till Gustaf III — »triste et rêveuse» för hela återstoden af kvällen vid tanken på de många i Frankrike, som samtidigt dogo af svält. Hon tillhörde därför den moraliska oppositionen, och denna opposition utsträckte hon till de moderna filosoferna, till hvilkas samhällsupplösande idéer hon var en afsvuren fiende. Med ett ord: hon var en »dévote», som i Gustaf III framför allt älskade »le prince vertueux et sensible». Icke så sällan tog hon honom i en halft moderlig upptuktelse, såsom då hon med skärpa t. o. m. med sarkasm kritiserade hans misslyckade försök att införa »svenska dräkten», men eljes är hon idel ljufhet och »adoration» för sin älskade konung. Ett exempel på

stilen kan vara nog. Från ett besök i Sverige återvände Stael en gång med ett bref till henne från konungen, och i detta bref skref konungen, att han sändt henne en hårlock. Grefvinnan svarade per omgående:

»I går erfor jag ett ögonblick af hänryckning, hvaraf jag icke längre trodde mig mäktig. Baron de Stael kom till mig och lämnade mig ett bref från Eders Majestät med tillägget: 'han skickar Eder en hårlock'. Vid dessa ord svindlade mitt hufvud af glädje. Jag skyndade i enrum för att öppna paketet, jag fann ett förtjusande bref från Eders Majestät, men icke det minsta hårstrå. Jag går då tillbaka för att träffa den lille baronen och frågar honom: »mitt hjärta — min kedja, som jag skulle bära hela mitt lif — den kostbara hårlocken?» Han svarade mig kallt, att han alls icke visste något om detta. — »Men kuriren, har han icke ett paket?» Ett nekande är det enda, som jag kan locka ut ur honom. Så störtade jag då från höjden af lycka ned i en otrolig nedslagenhet, och suckande sade jag: »Ack, på sitt bord har konungen glömt min skatt, min högsta lycka!»

Senare på dagen kom dock den dyrbara hårlocken till rätta, infattad i en ring.

*

Hennes rival, grefvinnan de Boufflers, var af ett annat skaplynne, totalt utan grefvinnan de la Marcks kvinnliga ljufhet, men med desto mer af kvinnlig svaghet.

Horace Walpole sökte karaktärisera henne genom att säga, att hon var sammansatt af två olika kvinnor, en ofvantill och en nedantill, och Rousseau förbättrade den elaka kvickheten med att tillägga, att »la comtesse de Boufflers était française par le buste et cosmopolite par le reste». Åtminstone gjorde hon ingen hemlighet af sin förbindelse med prins Conti, och hvarken teoretiskt eller praktiskt delade hon sin rivals moraliska syn på lifvet. Hennes salong var en medelpunkt för Paris liberala filosofer, och hvad hon i främsta rummet såg hos den unge svenske fursten, var den blifvande upplysningsmonarken.

Mellan dessa båda damer fördes i deras brefväxling med Gustaf III en förbittrad kamp, som nyligen (i Revue Historique) gjorts till föremål för en intressant utredning af M. Maury, fransk lektor vid Upsala universitet. Vid Gustaf III:s andra besök i Paris 1784 slutade emellertid kriget med grefvinnan de Boufflers definitiva seger.

Att blifva protégé hos båda dessa damer var således ingen lätt sak, men Stael tyckes hafva haft en sällspord förmåga att maniera damerna, särskildt de något bedagade. Till en början anslöt han sig dock mest till grefvinnan de la Marck, och först då hennes stjärna hos Gustaf III började blekna, drog han sig mer och mer öfver till grefvinnan de Boufflers.

Jag har redan nämt, att det var på grefvinnan de

la Marcks rekommendation, som Stael anställdes vid den svenska beskickningen. Men knapt hade detta lyckats, förrän hon kom med en ny begäran: att han skulle erhålla kammarherrenyckeln. Då utnämningen lät vänta på sig, började brefven hagla öfver Gustaf III:

»Jag har ännu inte fått svar om den där kammarherrenyckeln. Jag skulle bli förtviflad, om Eders Majestät nekade mig denna nåd för Baron de Stael.» (11 dec. 1776.)

»Jag vågar för Eder förnya min ödmjuka begäran för Baron de Stael. Jag vet, att den nåd, om hvilken jag för honom anhåller, är mycket svår att utvärka, men på samma gång att den är en stor utmärkelse, och det är just af detta skäl, Sire, som jag med en sådan ifver fordrar den för en af Eders Majestäts undersåtar, som lofvar att blifva en af de mest dugliga att tjäna fäderneslandet på en bana, där dylika utmärkelser ingalunda äro likgiltiga för framgången. Hvad mig beträffar, Sire, skulle jag betrakta denna nåd såsom en välgärning, bevisad mig själf.» (30 dec. 1776.)

Så gaf ändtligen Gustaf III med sig, och i mars 1777 skref Stael till honom, att grefvinnan de la Marck underrättat honom om den nåd, konungen behagat visa honom genom utnämningen till kammarherre, och grefvinnan själf förklarade, att hon trots sina krämpor vore färdig att i utbrottet af sin hänförelse resa till Sve-

rige för att af tacksamhet kasta sig för konungens fötter.

Då den officiella utnämningen emellertid dröjde, kommo nya påminnelser.

»Ännu så länge vänta vi på den där nyckeln. Den kommer inte, och den lille baronen är mycket ifrig på att få den samt lifligt rörd af Eders Majestäts godhet». (7 april 1777).

»Min lille Stael har ännu inte fått någon nyckel, och jag vågar därför, Sire, bönfalla Eder att skicka den. Han har varit ganska sjuk och har ännu en elakartad hosta, som låter mig frukta för hans bröst». (7 aug. 1777).

»Men när kommer då den där nyckeln?» (postskriptum 2 jan. 1778).

När sedan Stael i maj 1778 reste till Sverige af skäl, som vi sedan skola se, fick han med sig ett bref, i hvilket grefvinnan bl. a. skref: »Jag hoppas, Sire, att Ni låter honom komma tillbaka. Man älskar, man aktar honom här, och jag tror, att han på ett förträffligt sätt skulle ersätta Grefve Creutz, för den händelse Eders Majestät skulle rappellera denne. Lille Stael känner synnerligen väl vårt land och är mycket välkommen vid hofvet. Men, Sire, det är icke lämpligt att behålla honom hemma för länge. De frånvarande hafva öfverallt orätt, men här mer än annorstädes. Vi hoppas

därför, att han kommer tillbaka med den där lycksaliga nyckeln, som Eders Majestät varit så nådig att lofva honom». (17 maj 1778).

Vid detta besök erhöll han värkligen den efterlängtade kammarherrenyckeln samt — utom andra löften, för hvilka jag strax skall redogöra — den lika efterlängtade chargen som ambassadsekreterare i Paris, ehuru han i sin egenskap af kammarherre förklarades vara för hög att bära själfva titeln.

Men samtidigt, som han, tack vare grefvinnan de la Marcks inflytande, nått detta mål, börjar han försvinna ur hennes brefväxling, och vi finna i stället, hurusom han allt mer närmar sig madame de la Marcks rival, grefvinnan de Boufflers. Till en del kan detta förklaras af den vänskap, med hvilken grefvinnan de la Marck omfattade Gustaf III:s gunstling, baron Evert Taube, då denne kom till Paris, ty med full rätt vädrade Stael i denne en medtäflare om ambassadörsplatsen, och han måste därför se sig om efter andra allierade. Det var en dylik, han fann i grefvinnan de Boufflers, i hvars bref till Gustaf III han redan 1777 och 1778 omnämnes med stort beröm såsom en icke blott älskvärd, utan äfven utmärkt ung man. Men samtidigt hade han varit nog skicklig att skaffa sig en ännu mäktigare beskyddare, nämligen ingen mindre än drottningen af Frankrike, Marie-Antoinette, och då han i maj 1778 reste tillbaka

till Sverige förde han med sig ett rekommendationsbref från drottningen själf.

*

Bland de personer, med hvilka Stael umgicks i Paris, var äfven den bekante bankiren Necker, som 1776 blifvit Frankrikes finansminister. Samtiden talade ständigt om hans omätliga rikedomar och enligt den tidens förmögenhetsförhållanden med en viss rätt. Då Necker 1772 drog sig tillbaka från affärerna, hade han ett kapital af sju och en half million francs, hvilket visserligen förefaller ganska obetydligt i förhållande till våra dagars stora förmögenheter, men onekligen får en annan relief, om vi taga i betraktande, att värdet af Sveriges hela export samtidigt var något öfver 4 millioner och dess import något öfver två och en half mill. rdr specie.

I sällskapslifvet spelade M. Necker dock en mindre framträdande roll än hans maka, madame Necker, som i likhet med madame du Deffant, madame Geoffrin och andra öppnat en »salong», som hon skötte med en schweizisk borgarhustrus skrupulösa noggrannhet. Samvetsgrant och ordentligt antecknade hon på morgonen i en promemoria alla de spiritualiteter och artigheter, hon skulle yttra under dagens lopp, t. ex.: »Beröm M. Thomas för hans sång till Frankrike i poemet Peter den store». Inom familjekretsen fick hon visserligen lida någon smälek för dessa annotationer, men i den yttre världen

gjorde sig dylika små älskvärdheter alltid bra. Ty tonen i hennes och andras salonger hade en för oss nästan genant likhet med den litterära tonen i våra dagar. Konsten att vara »geni» bestod i själfva värket i att kunna lyda paroll. »När en ny pjes spelades — berättar en samtida — gjorde man visit hos madame Geoffrin, madame Necker och mademoiselle de l'Espinasse, och det, som då sades om den af Diderot, d'Alembert, Marmontel eller Thomas, det lade man märke till. Andra visiter gjordes samma afton, och så träffades åtminstone en sextio personer, för hvilka samma omdöme upprepades. Dessa sextio personer upprepade i sin ordning samma sak, och resultatet var, att följande dag gafs och fastslogs denna dom af hela Paris.» Författaren slutar med en liten reflexion öfver dessa okrönta konungar i snillets värld, hvilkas dekret vördas vida mera än de kröntes. Madame Necker tillhörde i hvarje fall de trogna, som icke opponerade, utan lojalt böjde sig för de encyklopedistiska monarkernas domar, ehuru hon för sin personliga del var en snäll schweizisk prestdotter, som trots sitt filosofiska umgänge bibehöll sin barndomstro ren och oförfalskad.

Utom sin moral och sin religion hade paret Necker ännu en tredje älskvärd egenskap: en obegränsad familjekärlek och familjebeundran, som visserligen för den utomstående kunde förefalla en smula egoistisk, men som utan

tvifvel beredde familjen själf mycken trefnad och uppbyggelse. M. Necker beundrade sin hustru, madame Necker sin man, och båda förenade sig i beundran för dottern, som å sin sida i fadern såg Frankrikes och världens mest betydande personlighet. Inför denna lyckliga familj betydde den öfriga mänskligheten mycket litet, och det var förlåtligt, om de ansågo, att denna i själfva värket blott var till för att tjäna familjen Necker. Den unga dottern uppfostrades således i en atmosfär af glad, naiv och själfbelåten familjeegoism.

Men därjämte educerades mademoiselle Necker, deras enda barn, till salongsdam i den tidens stil. Då hon ännu ej var elfva år gammal, erhöll hon en guvernant, en mademoiselle Huber, som på detta sätt beskrifvit deras första möte: »Med detsamma utsporde hon mig angående mina lektionstimmar, de olika språk, som jag behärskade, och om jag ofta brukade gå på teatern. När jag svarade, att jag endast varit där en två eller tre gånger, uttryckte hon sin förvåning och lofvade, att vi inom kort skulle gå och se en komedi, hvarvid hon tillade, att vi efter hvarje pjes borde skrifva ned våra intryck och våra omdömen; ty det var hennes vana. Likaså lofvade vi att hvarje morgon skrifva bref till hvarandra. Därpå gingo vi ut i salongen. Bredvid madame Neckers länstol stod en liten träpall, och på den skulle hennes dotter sitta rak och stilla. Därpå kommo några

äldre herrar in, hvilka tycktes finna mycket nöje i att roa henne.»

Redan i barnkammaren var hon således en lärd i stubb. Vid femton års ålder skref hon en resumé af Montesquieus Esprit des lois och en essay öfver faderns berömda Compte Rendu, före sitt tjugonde år hade hon författat en tragedi i fem akter och en komedi i tre, båda på vers, och Necker hade således full rätt att gifva henne smeknamnet: mademoiselle de Sainte-Ecritoire. Uppfostringssystemet hade i allo lyckats, och dock låg det en viss sanning i madame Neckers svar, då man berömde hennes dotters talanger: »de äro alls ingenting mot dem, jag tänkt hon skulle få».

Redan kort efter sin ankomst till Paris tyckes Stael hafva blifvit introducerad i den Neckerska familjen. Någon vidare framstående roll kan han naturligtvis ej hafva spelat i detta litterära sällskap, men han såg bra ut, tillhörde corps diplomatique, hade på egen hand lagt sig till med den klingande titeln »barón», talade om sin grandoncle fältmarskalken m. m., hvilket allt ej kunde undgå att imponera på den schweiziske bankiren och dennes maka.

Olyckligtvis kostade det pengar att på förtrolig fot umgås vid hofvet och i Frankrikes högsta aristokratiska och finansiella kretsar, och från sin familj hade den stackars Stael troligen icke ett kopparöre i understöd. Hvad

lönen beträffar, räckte den troligen knappast till puder. Men icke dess mindre tyckes Stael hafva haft stor förmåga att dölja denna misär; så skrifver grefvinnan de la Marck om honom (11 sept. 1776): »Ju mera jag ser honom, sire, dess mera tror jag honom förtjänt af Eder nåd. Han har esprit, kunskaper, blygsamhet, en förvånande säkerhet i uppfattningen, klokhet, förbindlighet, noblesse och frikostighet — en följd af hans personliga ekonomi. Med ett ord, sire, det är en tjusande personlighet, som då han fått åldern inne, skall blifva en man af stor förtjänst.» Ett bref från Creutz upplyser dock om arten af Staels personliga ekonomi. Den bestod helt enkelt däri, att han af en vän i Sverige lånade upp 6,000 francs om året, och då denna källa sinade, befann sig Stael enligt Creutz' uppgift i en rent förtviflad situation. Emellertid måtte han i Paris hafva funnit andra långifvare, ty 1785 skref han till Creutz: »Min skuld är ansenlig och är endast(?) gjord för att få hafva den lyckan att logera Hans Majestät. Den räkning, som gjordes på mina omkostningar under konungens vistelse i Paris, steg till 65,000 livres och jag fick 50,000. Om Hans Majestät vore så nådig och gåfve mig denna summa, så kunde jag se någon dager i att betala min skuld, oaktadt jag vore lika fullt skyldig vida öfver 100,000 livres». Då var han således skyldig »vida öfver 150,000 livres», och om man från dem drager de 15,000,

han ansåg sig hafva depenserat på Gustaf III, återstod en ganska försvarlig skuld, som han skaffat sig på egen hand. Då Creutz, som var en ärkeslösare och storspelare, lämnade ambassadörsplatsen, hade han visserligen en skuld af 356,000 frcs, men han hade fått föra hus, hjälpa alla resande svenskar o. s. v., under det att Stael blott haft att sörja för sin egen person.

*

Men så ekonomiskt lättsinnig, som Creutz trodde honom vara, var han dock icke, och redan kort efter sin ankomst till Paris synes han hafva förberedt en ekonomisk kupp, som nästan kan kallas snillrik.

Både Necker och hans hustru voro »liberala», men denna liberalism hindrade dem icke från att på ett fullt världsklokt sätt bedöma sina egna angelägenheter. Den egenskapen hos dem senterade Stael, som därpå bygde sin plan. Paret hade en enda arftagerska, som 1778 visserligen ännu blott var tolf år gammal, men som en gång, förr eller senare, skulle bortgiftas. Huruvida föräldrarna ännu börjat spekulera på något parti för henne, är ovisst, men i hvarje fall var Stael mera förtänksam, ty redan 1778 hade han beslutat att reparera sina delabrerade affärer genom att blifva den rike Neckers måg och arftagare. Hans resonnemang var fullkomligt logiskt. Necker var en bourgeois, som ville skaffa sin dotter en plats i den franska aristokratien, och det led således ej

något tvifvel, att han en gång för sina pengar skulle köpa sig en måg, som kunde lancera dottern inom denna förnäma värld.

Olyckligtvis för Necker, men lyckligtvis för Stael, var valet mycket inskränkt. Såsom borgare från Genève var Necker protestant, och hvarken för sig eller för sin dotter ville han afsvärja denna tro. Men å den andra sidan voro de franska aristokraterna rättrogna katoliker, och ingen af dem kunde således komma i fråga. Mågen måste vara protestant och i följd däraf utländing. Men här mötte en annan svårighet. M. och madame Necker ville i sin älskvärda familjeegoism behålla sin dotter hos sig, hon ville ej häller öfvergifva dem och alla tre ville de stanna i Paris. Det kunde således ej blifva tal om att skicka bort henne till Tyskland eller England. Pitt, på hvilken man sedermera en tid spekulerade, sattes af det skälet ur spelet, och det återstod således i självfva värket blott de ogifta medlemmarna af de protestantiska legationerna i Paris. Men dessa voro ej många.

På detta säkra faktum bygde Stael sin plan, och han kunde därvid alldeles bespara sig besväret att spela passionerad älskare till den lilla blåstrumpan Germaine, som då ännu satt tyst och rak på sin träpall i madame Neckers vittra salong. Ännu så länge hade han blott att göra med en affärsman, och han behandlade också saken såsom en ren affär, hvilken framför allt måste

byggas på en solid basis. Necker var — det kunde han förstå — ingalunda den, som ville gifta bort sin dotter med en ruinerad svensk attaché med en tvifvelaktig barontitel och med utsikt att om några år hamna på ett blygsamt kaptensboställe i Södermanland. Förmögenheten betydde väl för den rike bankiren mindre, den lågadliga börden mera, ehuru den kunde förbättras med en grefvekrona, men det afgörande var samhällsställningen och — domicilet. Härpå hängde framgången eller misslyckandet.

Men i denna punkt spelade Stael sina kort med lika stor djärfhet som logik. Gustaf III var fattig och behöfde en rik ambassadör med inflytande i Frankrikes financiella kretsar. *Han* borde därför ej göra några svårigheter vid att utnämna Neckers måg in petto till svensk ambassadör. Necker åter skulle icke vägra att godkänna den svenske ambassadören, baron eller hälst grefve de Stael. Uppgiften var således så att säga att slå Gustaf III med Necker och Necker med Gustaf III, att bli ambassadör på grund af utsikten att bli Neckers måg och Neckers måg på grund af utsikten att bli ambassadör.

Dylika affärer kunde emellertid icke afhandlas i Paris, och Stael begaf sig därför i maj 1778 till Sverige, där han på sommaren uppvaktade konungen på Drottningholm. Det var många önskningar han vid denna

audiens framstälde, först om kammarherrenyckel — hvilken nu ändtligen tilldelades honom. Hans andra propos gälde barontiteln. Redan vid sin ankomst till Paris 1776 hade Stael, såsom grefvinnan de la Marcks bref visa, på egen hand lagt sig till med denna titel, hvarjämte han utan vidare användt salig grandonkelns friherrliga vapen. Hans begäran var nu, att konungen skulle godkänna detta tilltag, d. v. s. låta honom och hans bröder upptaga den utslocknade friherrliga ättens nummer, titel och vapen. Äfven härom tyckes han hafva erhållit ett halft löfte, ehuru det drog ut i jämt tio år innan det uppfyldes, och ej ens då tillfullo. För det tredje yppade han sina planer på den tolfåriga mademoiselle Necker, och erhöll värkligen löfte om konungens understöd vid ett tillämnadt frieri. Den fjärde och egentliga punkten, om ambassadörsplatsen, vågade väl Stael ännu så länge ej komma fram med, ehuru han här genom grefvinnan de la Marck förberedt saken, utan förmodligen inskränkte han sig till en begäran om sekreterareplatsen vid ambassaden, och äfven härom erhöll han löfte; redan i juli kom utnämningen, t. o. m. med den förbättringen, att Stael vid ambassadörens sjukdom eller bortresa skulle få uppträda såsom chargé d'affaires. Inom parentes kan anmärkas, att Stael redan sörjt för, att ett dylikt tillfälle omedelbart därefter skulle inträffa, ty i bref af 8 Okt. 1778 berättar Creutz, att Stael åt

honom utvärkat ett helt års tjänstledighet. Han hade således alla skäl att vara nöjd med sin Drottningholmsaudiens.

Det hela var således så väl planeradt, att det förefaller, som om giftermålet utan vidare svårigheter borde hafva kommit till stånd. Men icke dess mindre drogo underhandlingarna ut i åtta års tid. Till en del berodde dröjsmålet på Gustaf III:s starkt utvecklade sinne för etiketten, ty trots alla de praktiska fördelarna i Staels krigsplan bjöd det dock emot för Gustaf III att till Sveriges högsta diplomatiska ämbete utnämna en lågadlig kapten på Södermanlands regemente, och detta etikettsinne visar sig redan däri, att det sista, som Stael lyckades utpressa af honom, var barontiteln. I detta fall var Gustaf ingalunda frikostig; hans båda främsta gunstlingar Armfelt och Taube voro redan förut friherrar, men blefvo icke grefvar, och Schröderheim steg aldrig till friherre.

Det förnämsta hindret låg dock i konungens och Neckers ömsesidiga misstro till hvarandra. Båda voro försiktiga spelare, som icke ville betala något för tomma löften, och som ville pressa ut det mesta möjliga af motståndaren. Necker ville således, att Stael först skulle blifva ambassadör, hvarefter han *sedan* ville gifva honom sin dotter. Gustaf III åter ville, att Stael *först* skulle blifva Neckers måg, hvarefter han *sedermera* skulle

nämna honom till ambassadör. Men ingendera vågade taga något definitivt steg af misstro till den andre. Och härtill kom, att Stael naturligtvis ej kunde vara nog oblyg att genast i början lägga fram hela sin plan, utan måste först så småningom sätta kontrahenterna in i situationen.

Uppgiften var således att först leda dem in i affären, intressera dem för den och sedermera få endera att bestämma sig. Här var Gustaf III onekligen den lättaste och lämpligaste att först söka vinna, och som vi sett började Stael också sina operationer på den punkten. Men det är sannolikt, att han också här blifvit grundligt tillbakaslagen, så vida han blott haft att lita till sin egen diplomatiska talang. Ty ambassadörsplatsen i Paris var redan till hälften bortlofvad åt Evert Taube, den måhända mest inflytelserike af Gustafs gunstlingar. Motståndet från konungens omgifning var således säkert, och att detta motstånd till sist bröts, berodde uteslutande på de mäktiga hjälptrupper, som Stael förmått att förskaffa sig, nämligen den svenske ambassadören grefve Creutz, den energiska grefvinnan de Boufflers och Frankrikes egen drottning, Marie-Antoinette.

Vi öfvergå då till det diplomatiska fälttåg, som nu började rörande denna affär.

*

På hösten 1778 vände Stael tillbaka från Sverige till Paris och tyckes utan svårighet hafva återtagit sin ställning. I okt. samma år skref Creutz till konungen: »Jag har den lyckan att ständigt få tala med M. de Stael om Eders Majestät. Ingenting går upp mot den hängifvenhet, som denne unge man har för Eders Majestät, och därigenom blir han mig för hvarje dag allt kärare. Han har blifvit oändligen väl mottagen här vid sin återkomst, alla taga hänsyn till honom, älska honom och önska, att han stannar här i landet. Han är ytterst diskret, och när det gäller affärer, som fordra stor tystlåtenhet, kommer jag för framtiden att begagna mig af honom.»

Den svenska resan hade således ingalunda försämrat Staels ställning, men först på våren 1779 ansåg han sig kunna göra direkt allvar af sina giftermålsplaner. I ett då skrifvet bref till Gustaf III tillät han sig påminna om det löfte, konungen gifvit:

»Tillåt mig, Sire, att göra anspråk på Eders Majestäts godhet i en affär, på hvilken hela min fortune beror. Eders Majestät täckes erinra sig, att jag hade den äran att säga honom, att jag ämnade fria till Mademoiselle Necker och att Ni hade den godheten att gilla förslaget. Vid min återkomst hit anförtrodde jag mig åt Grefvinnan de Boufflers, som lofvade att i det afseendet sondera Madame Necker. Hon svarade, att hon

ingenting hade emot min person, men att hon icke kunde besluta sig att skiljas vid sin dotter och ej häller att gifva henne åt en man utan all position här i landet. Madame de Boufflers lät henne då förstå, att man kunde hoppas, att Eders Majestät i framtiden skulle gifva mig en plats, som skulle fästa mig här för en längre tid. Men som Madame Necker tyckte detta vara tämligen osäkert, har Madame de Boufflers rådt mig att bedja Eders Majestät att skrifva ett bref till henne, som hon kunde visa för M. och Madame Necker, i hvilket Eders Majestät täckes försäkra, att han en smula intresserar sig för mig och ber Madame de Boufflers använda sitt inflytande, att denna affär må lyckas.»

Såsom häraf synes gjorde Stael genom grefvinnan de Boufflers ett formligt frieri, kort efter det att Germaine Necker fyllt tretton år. Men ännu så länge inskränkte han sig till en bön om Gustafs förord i allmänhet, ehuru han samtidigt lät framskymta en liten antydan om en stadigvarande och ansedd plats i Paris. Hans anhållan blef också beviljad, och den 6 aug. skref konungen till Madame de Boufflers följande bref, som tydligen var afsedt för familjen Necker:

»Grefve (!) de Stael berättar för mig, att Ni haft godheten intressera Eder för hans giftermålsplaner och att Ni haft vänligheten att med föräldrarna meddela Eder om dem. Mottag, fru Grefvinna, mina uppriktiga

tacksägelser. Jag intresserar mig oändligen mycket för Baron (!) de Staels lycka och hans fortune, och giftermålet i fråga förenar helt visst bägge, om den unga dam, hvars hand han begär, har samma förtjänster som sin fader, hvars talanger och anseende framtvinga vördnad på en plats, där t. o. m. en Sully icke kunde undgå hat och förföljelse i det ögonblick han gjorde Frankrike lyckligt.»

Med detta bref begaf sig Madame de Boufflers till familjen Necker. Denna var emellertid alldeles för affärsklok att låta dupera sig af de vackra fraserna om Neckers stora statsmannaegenskaper, utan fäste sig blott vid hufvudsaken: att konungen »oändligen intresserade sig» för den unge Stael — och det var för litet. Äktenskapsmäklerskan erhöll också ett höfligt afslag, som hon nödgades meddela konungen. Ett svepskäl var naturligtvis mycket lätt funnet: deras dotter var ännu för ung, för att man kunde tänka på att gifta bort henne.

I sitt bref låter madame de Boufflers dock framskymta, att konungen bort yttra sig litet bestämdare om sina framtidsplaner för Stael, och detsamma upprepar Stael, som i en något fördelaktigare dager framställer resultatet af madame de Boufflers' mission:

»Madame de Boufflers har berättat mig, att hon talat med Madame Necker, ehuru hon ännu ej fått något positivt svar. Men jag har äran underrätta Eders

Majestät, att Madame Necker ej ger mig sin dotter, så framt hon icke är säker på, att Eders Majestät bestämt mig för att stanna här i landet. Hon har mycket utsport mig om denna sak, och jag har icke vågat svara henne, att Eders Majestät gifvit mig någon förhoppning. Jag sade henne endast, att jag hoppades mycket af den godhet och den välvilja, med hvilka Eders Majestät täckts behandla mig.»

*

Den första attacken blef således tillbakaslagen, men en fördel hade Stael dock vunnit: bägge parterna, både Gustaf III och familjen Necker, hade blifvit intresserade för saken. Inledningen var gjord, han hade icke blifvit bestämdt afvisad, utan snarare »ställd på framtiden», och någon rival var tillsvidare icke att frukta, då föremålet för hans kärlek ännu blott var tretton år gammal.

Det gälde således att se tiden an, icke gifva saken förlorad och taga madame de Boufflers' råd ad notam: att flitigt uppvakta i det Neckerska huset. Af brefven att döma förefaller det också, som om han under de närmaste två åren inskränkt sig till dessa uppvaktningar, men i själfva värket använde han dessa år på att skaffa sig en ny bundsförvandt, ännu mäktigare än madame de Boufflers — nämligen drottningen af Frankrike. Två bref från Creutz visa den stigande nåd, med hvilken Marie-Antoinette omfattade den svenske ambassadsekreteraren:

»M. de Stael fortfar alltjämt att stå i mycken nåd hos drottningen. M. de Maurepas har också fattat en synnerlig tillgifvenhet för honom. Han är l'homme à la mode hos alla kvinnor.» (24 nov. 1779.)

»Drottningen fortfar att utmärka M. de Stael med en påfallande nåd. Emedan han icke har någon publik karaktär, får han, när han så begär, enskilda audienser hos henne, och i viktiga angelägenheter kan jag begagna mig af denna kanal, men man måste menagera denna utväg och ej begagna den lättsinnigt, ty detta kunde väcka uppmärksamhet.» (17 april 1781.)

Det var också Marie-Antoinette, som skulle börja den nya attacken mot Gustaf III. Den 24 mars 1781 skref hon till konungen:

»Baron de Stael, om hvilken jag redan talat, är mycket omtyckt och respekterad här i landet, och jag tviflar ej på, att man med stort nöje skulle se honom en dag placerad här i Eders Majestäts tjänst på ett mera particuliert sätt.»

Då Gustaf III ej låtsades förstå denna halfkvädna visa, sprang slutligen den stora bomb, som Stael med sådan omsorg laddat. Strax i början af det följande året mottog Gustaf nämligen från madame de Boufflers ett bref af följande innehåll:

»I tisdags var jag i Versailles. På morgonen hade jag den äran att se drottningen, och jag stannade där

hela dagen för att soupera hos härtiginnan de Polignac. Efter soupéen kom drottningen dit, och då hon såg mig, sade hon: Jag trodde icke, att jag skulle träffa Eder mera i dag, och jag är därför mycket glad, att jag gjort det, ty jag måste hafva ett långt samtal med Eder. Jag vill, fortsatte hon, tala om Baron de Stael, men jag vill icke, att Ni hvarken för honom eller för Grefve Creutz berättar, hvad jag nu meddelar Eder. Jag intresserar mig för lille Stael, och jag är ledsen öfver, att konungen af Sverige icke vill placera honom här i en mera fördelaktig ställning, hvilket ensamt kan möjliggöra hans tillämnade giftermål. Det bästa han kan göra är att ge honom ambassaden, när den blir ledig, och i väntan härpå utnämna honom till minister och ambassadörens adjoint. Jag har en gång skrifvit till konungen af Sverige, men i allmänna uttryck, och jag vill ej kompromettera mig genom att riskera ett afslag. Konungen (Ludvig XVI) tänker som jag, han har sett mitt bref och gillat det; och vi önska båda två Baron de Stael. Han är hos oss mycket väl sedd, och vi hafva inlåtit honom i en förtrolighet, som vi icke medgifva hvilken som hälst annan. Jag vet icke, hvem konungen af Sverige har i perspektiv, men jag skulle icke gärna se denne intaga en plats, som jag önskar åt baronen. Vi vilja icke motsätta oss hans hitkomst, men vi skola icke bereda honom något angenämt mottagande,

och konungens af Sverige intressen kunde därpå komma att lida. Om han gifvit något slags löfte, är detta förhållande ett skäl för honom att bryta det, ty han är icke tvungen att offra sin diplomatis fördel åt en dylik hänsyn, och Ni skulle göra mig ett nöje, om Ni i detta afseende sökte öfvertyga honom. För öfrigt må man icke tro, att M. Necker ger bort sin dotter utan en fast och smickrande position, ej häller att Baron de Stael kan tjänstgöra såsom den andre under någon annan än Grefve Creutz, en hederlig och i umgängeslifvet älskvärd personlighet, med hvilken det är lätt och angenämt att lefva samman. Det är detta, jag velat säga Er. För öfrigt, fortsatte hon, har jag alla dagar queReller för svenskarnes skull. Vi behandla dem alldeles, som om de vore fransmän, och vid den bal, som jag nyligen gaf, vägrade jag en utländing tillträde under förevändning, att inga främlingar kunde få vara med, ehuru tre svenskar med mitt tillstånd voro där.»

Som man märker var detta så godt som ett diplomatiskt ultimatum, visserligen insockradt och artigt, men i sak så skarpt som möjligt. Och för egen del tillade madame de Boufflers några praktiska råd. Under förevändning af en resa till Sverige eller Italien kunde Creutz få permission och Stael under tiden sköta platsen med löfte att erhålla den, så snart den blifvit ledig. Drottningen skulle häri se ett tillmötesgående och då våga

framställa en formlig anhållan. »Hvad nu beträffar M. Necker — tillägger grefvinnan — har han naturligtvis svarat mig, att han ej såg tillräckliga fördelar i att taga baron de Stael till måg, men att han samtidigt i dennes karaktär funnit så många förträffliga egenskaper, att han icke kunde besluta sig för att gifva honom ett afslag och att han således mot sin vilja såg sig nödsakad att hålla honom i ovisshet. För min del tänker jag som drottningen, att det blott finnes ett enda sätt att få honom att fatta ett beslut. Han har själf låtit mig veta detta, ty då jag sade åt honom: 'men om han händelsevis blefve ambassadör', svarade han mig: 'hittills har min dotter förefallit tämligen ointresserad för M. de Stael, men hon är fåfäng, och en lysande plats kunde förleda henne.»

* * *

Då något svar från konungen ej lät höra af sig, mottog han i april ett nytt bref från madame de Boufflers, i hvilket hon ytterligare preciserade situationen:

»Efter det förslag, som Eders Majestät gifvit mig i uppdrag att framställa till M. Necker angående hans dotters giftermål med Baron de Stael och som blef i det närmaste afvisadt, har den senare icke upphört med sina uppvaktningar hos denna unga dam, utan att föräldrarna lagt några hinder i vägen, ehuru jag ej kan

tvifla på, att de lagt märke till dem. Mademoiselle Necker synes ingalunda besvärad af baronens uppmärksamheter, M. Neckers vänner visa honom välvilja, men själf fortfar denne att säga, att M. de Stael har hvarken förmögenhet eller samhällsställning och att endast förhoppningen om Grefve Creutz' plats icke är tillräcklig för att få honom att fatta ett beslut om ett giftermål, mot hvilket det finnes så många betänkligheter. M. de Stael har intresserat drottningen för sin framtid, och jag tviflar ej på, att hon själf skrifver till Eders Majestät för att intyga detta, men baronen har icke velat komprometttera henne genom att förmå henne att företaga några demarcher till hans fördel, och hans vänner hafva därför uttänkt ett medel att försäkra honom om en lycklig utgång på denna affär. Men det medlet beror uteslutande af Eders Majestäts godhet och består däri, att Ni ville gifva M. de Stael ett positivt löfte på Grefve Creutz' plats som ambassadör i Frankrike. Detta löfte skulle förblifva i mina händer och icke begagnas, så framt giftermålet ej kommer till stånd.»

I ett bref af den 15 april understödde Creutz ifrigt detta förslag och fäste sig särskildt vid den ekonomiska sidan af saken:

»Genom Grefvinnan de Boufflers' bref täckes Eders Majestät se, att M. de Staels förhoppning att erhålla Mademoiselle Neckers hand för hvarje dag blir allt

sannolikare. Han är mycket omtyckt af föräldrarna och synnerligen gouterad af den unga damen. Men M. de Garville, som är intim vän med M. Necker och som sonderat honom i denna punkt, har förklarat, att, så framt han ej kunde erhålla en ställning, antingen nu eller — genom ett bestämdt löfte — för framtiden, trodde han icke, att M. Necker lätteligen skulle besluta sig för att gifva honom sin dotter. M. de Staels öde beror således hädanefter uteslutande af Eders Majestäts nåd. Om Ni täcktes bevilja honom survivance på ambassadörsplatsen efter mig, vore alla svårigheterna försvunna, och man skaffade honom en förmögenhet, som är en af de betydligaste i Europa. M. de Stael är ung — det är sant — men jag hoppas att ännu länge kunna såsom ambassadör fortfara att göra Eders Majestät den tjänst, öfver hvilken Ni behagat uttala Eder tillfredsställelse. Medan han väntar, får M. de Stael tillfälle att skaffa sig ökad kännedom om affärerna för att en dag på ett tillfredsställande sätt förestå ambassaden. Han är föröfrigt rent förvånande populär i alla sällskap, och konungen och drottningen af Frankrike gifva honom bevis på en alldeles särskild välvilja.

De skäl, som kunde bestämma Eders Majestät att bevilja honom denna nåd, vore den fördel, som vunnes att inom den svenska adeln hafva ett hus, som i hufvudstaden och vid hofvet kunde med glans upprätthålla

sin ställning. Ty 500,000 livres i ränta — som Mademoiselle Necker åtminstone skulle få — skulle i Sverige motsvara den förmögenhet, som äges af M. de Soubise, den störste richarden vid det franska hofvet. Vår adel är fattig, och främlingarna fatta i följd häraf mot vårt land en fördom, som mycket invärkar på den uppfattning, man har af Sveriges betydenhet. Ju rikare ett lands adel är, dess större inflytande och glans har konungamakten, när den utöfvas af en stor personlighet. Man upprepar dagligen: konungen af Sverige öfverglänser alla konungar genom sitt snille och sina dygder, hvarför är han icke — i mänsklighetens intresse — herre öfver ett mäktigare rike? *Han* skulle tvinga alla andra konungar att vara rättvisa och att följa det exempel, han gaf!

Om Eders Majestät täcktes bevilja M. de Stael survivance på ambassadörsposten, kunde Ni sända brefvet med detta löfte till Madame de Boufflers jämte uttrycklig order att skicka det tillbaka, om giftermålet blir om intet. Intet engagement vore då taget, och detta villkorliga löfte skulle då endast tjäna till att skaffa en oerhörd förmögenhet åt en Eders Majestät tillgifven tjänare, som med värklig glans kunde upprätthålla en ställning vid Edert hof.»

Creutz slutade med att påpeka, att saken brådskade, ty mademoiselle Necker hade redan fyllt sexton år och andra friare kunde komma i vägen.

Med samma kurir, som medförde Creutz bref, afgick äfven en bevekande bön från Stael. Sedan han redogjort för M. Garvilles öfverläggning med Necker, fortsätter han:

»En man med så stort och välförtjänt rykte som M. Necker, med så allmänt anseende, och hvars dotter äger så mycken esprit och grace — samt förmögenhet, är i den ställningen, att han till måg kan välja en man, som i alla afseenden anstår honom. Det är då på Eders Majestät ensam, som hela min existens beror. Om Ni täckes antaga det förslag, som ambassadören och Grefvinnan de Boufflers haft den äran att göra Eder, vore måttet af mina önskningar rågadt, ty då kunde jag en dag hoppas att blifva så lycklig, som man öfver hufvud kan blifva. Jag vågar försäkra, att om Mademoiselle Necker hade äran att vara känd af Eders Majestät, skulle Ni icke tveka att bevilja min begäran, ty det finnes icke i världen en mera älskvärd, mera förledande kvinna. Eders Majestät täcktes erinra sig, att när jag hade den nåden att i Sverige uppvakta Eders Majestät, gjorde Ni mig den äran att säga, att jag skulle göra väl i att försöka erhålla en rekommendation från franska hofvet, hvilket skulle blifva ett ytterligare skäl för Eders Majestät att låta vågskålen sjunka till min fördel. Drottningen har redan gjort det i ett föregående bref, och äfven vid detta tillfälle hade hon skrifvit ett för att af

Eders Majestät begära survivance för mig på ambassadörsplatsen efter Grefve Creutz. Hon visade detta bref för konungen, men han sade henne, att ehuru han själf för mig hade samma tillgifvenhet som hon, var det likväl af delikatess icke lämpligt att framställa en formlig begäran, hvilket kunde hafva utseende af att vilja tvinga Eders Majestät. Drottningen täcktes då för öfrigt tillägga: konungen af Sverige känner ändå, huru lifligt vi önska att en dag få se Eder fästad här i landet.»

För så många böner och så många skäl kunde Gustaf III ej vara okänslig, men alldeles gifva med sig ville han dock icke. I ett bref till Madame de Boufflers lofvade han att vid ledigheten utnämna Stael till *minister,* ty för Necker, som blott ville skaffa sin dotter en fast och ansedd ställning i Paris, borde detta kunna vara nog. Men själfva ambassadörsplatsen kunde han icke bortgifva, ty den var redan lofvad åt en annan. Emellertid sände han madame de Boufflers ett bref med ett formligt löfte om ministerplatsen, hvilket hon kunde visa Necker, men skulle skicka tillbaka, så vida giftermålsplanen strandade.

Den Staelska koalitionen hade således vunnit åtminstone en mindre seger: man hade ett hemligt papper på, att Stael var minister — *så vida* familjen Necker behagade gifva sitt samtycke till hans frieri.

*

Ehuru Gustaf III räddat ambassadörsplatsen och endast lofvat att nämna Stael till minister, *så vida* han erhöll mademoiselle Neckers hand, framkallade detta en liflig tillfredsställelse i Paris. Stael skref:

»Ingenting kan jämföras med den glädje, som jag känt öfver den nåd Eders Majestät täckts visa mig. Den öfvergår vida den begäran, jag vågat framställa. Den utväg, Eders Majestät godhetsfullt funnit att gifva mig en ställning, är utan jämförelse oändligen bättre än den, som framstälts. Jag hoppas också, att mitt giftermål skall lyckas under så gynnsamma auspicier, och då blir min framtid värkligen afundsvärd, ty för all min framgång har jag att tacka Eders Majestäts nåd, som gör den för mig ännu kärare. Och under hela mitt lif skall jag med hänryckning erinra mig, att min lycka är ett värk af den bäste bland herrar!»

Stael kunde dock ej underlåta att härtill foga ett litet tillägg:

»Eders Majestät täckes förlåta mig, om jag tager mig den friheten att bedja Eder gifva mig rättighet upptaga min salig grandoncle fältmarskalkens vapen och friherretitel. M. Necker skulle få ett dåligt intryck af mig, om han finge veta, att jag bure en titel, till hvilken jag ingen rätt hade, och jag skulle få svårt att bevisa honom, att jag därtill ägde Eders Majestäts tillstånd.»

Äfven Creutz var ytterst belåten:

»M. de Stael — skref han — väntar blott på M. de Garville's återkomst för att hos M. Necker framställa ett formligt anbud. Om äktenskapet kommer till stånd, får Eders Majestät vid sitt hof en adelsman, hvars förmögenhet går upp mot de stora herrarnes i andra land, ty efter giftermålet skola vi försöka att arrangera saken på så sätt, att familjen öfverflyttar sin förmögenhet till Sverige. Den saken beror på en öfvertalning, som icke blir svår med hänsyn till den förbittring, som M. Necker fattat till detta land, då han sett, att man från ofvan till nedan kullstörtat den byggnad han uppfört.»

Den enda, som icke delade den allmänna hänförelsen, var grefvinnan de Boufflers, som samtidigt skref till Gustaf III: »Jag återsänder till Eders Majestät det bref, som Eders Majestät behagat anförtro mig för att få M. Necker att fatta ett beslut, ty jag fruktar, att det skulle hafva en rakt motsatt effekt mot den afsedda.» I sin skrifvelse hade konungen lofvat att nämna Stael till minister, när ambassadörsplatsen blifvit ledig, men som detta kunde dröja, vore M. Necker nog ej belåten därmed. Grefvinnan gaf därför ett utkast till ett annat bref af innehåll, att baron Stael *i hvarje fall* (under den tysta förutsättningen af Neckers ja-ord) skulle blifva minister samt dessutom erhålla en charge vid hofvet utan förpliktelse att vistas i Sverige. Men saken brådskade, ty när som hälst kunde en konkurrent uppträda.

Äfven nu gaf konungen med sig, ty det begärda brefvet afsändes från Drottningholm ungefär en månad senare (den 27 aug. 1782).

Nu kunde man tycka, att saken borde hafva varit klar, men så var alls icke fallet. Mademoiselle Necker var nu i det närmaste sjutton år, och föräldrarna började därför på allvar diskutera saken samt väga de olika möjligheterna. Själf tyckes hon just vid denna tid hafva gifvit bort sitt hjärta åt en af denna tids mest bländande personligheter, grefve Louis de Narbonne, då ännu en af den gamla regimens mest firade hofmän, sedan en af revolutionens och den napoleonska tidens män — en man, som i framtiden djupt skulle ingripa i madame de Staels lif. Men detta parti strandade på föräldrarnas motstånd. En annan kandidat var den unge engelske statsmannen Pitt. Men planen på honom öfvergafs, då mademoiselle Necker ej kunde finna sig i att flytta öfver till England. En tredje rival var Staels landsman, den unge grefve Axel von Fersen, som då uppehöll sig i Paris. Planen på ett giftermål tyckes hafva utgått från dennes fader, den gamle fält- och landtmarskalken, men af vänskap för Stael drog sig Fersen ur konkurrensen.

Också Marie-Antoinette tyckes hafva tänkt på ett annat rikt parti för sin skyddsling, nämligen en dotter till den enormt rike österrikiske bankiren grefve Fries.

Men denna plan strandade på Staels motstånd — han hade olyckligtvis förälskat sig i M:lle Necker.

Emellertid inträffade en händelse, som ånyo gjorde frågan brännande: den 5 februari 1783 inlämnade Ulrik Scheffer sin afskedsansökan som kanslipresident, och ehuru afskedet beviljades först i juni, var det en offentlig hemlighet, att Creutz skulle blifva efterträdaren. Frågan var då: hvilken skulle erhålla platsen som ambassadör i Paris? Man visste, att konungen lofvat platsen åt sin gunstling Evert Taube, och samma dag som Scheffer inlämnat sin afskedsansökan skref Gustaf till Creutz: »Jag vill ock säga Eder, att jag redan nämt Eder efterträdare, och att det blir en ambassadör. Den person, som jag kommer att utnämna, är redan därom underrättad och har emottagit mitt skriftliga löfte. Hvad Stael angår, så blir jag vid mitt ord. Om han gifter sig med Mademoiselle Necker, skall han blifva min ministre plénipotentiaire.»

Denna fara satte åter alla pennor i Paris i rörelse. Redan den 28 februari fick Gustaf III ett bref från Frankrikes utrikesminister:

»Drottningen befaller mig att erinra Eders Majestät om ett bref, som hon skrifvit för att till Eders Majestäts nåd rekommendera Baron de Stael, och konungen tillåter, att jag hänvisar till denna anbefallning. Samstämmigheten af två så höga önskningar är en slående éloge

öfver denne svenske ädlings utmärkta förhållande. Hans älskvärdhet och hans pålitlighet hafva förvärfvat honom Deras Majestäters välvilja, och jag tillägger, Sire, att han äfven är värd Eder. Hans nit för Eders Majestäts intressen, hans hängifvenhet för Eder ära och Eder person kunna ej vara lifligare och uppriktigare, och jag har mer än en gång haft tillfälle att försäkra mig därom, då Grefve Creutz af sjukdom eller andra skäl själf varit förhindrad att sköta affärerna och öfverlämnat dem till M. de Stael.

Om någonsin omständigheterna skulle tvinga Eders Majestät att beröfva oss Grefve Creutz, skulle Deras Majestäter med nöje se, att affärerna ginge öfver i Baron Staels händer. De skulle därvid ej fästa sig vid den karaktär, det behagade Eders Majestät att gifva honom; den skulle ej blifva föremål för tvist.»

Ännu skarpare var grefvinnan de Boufflers' bref. Sedan hon omnämt hofvets önskan att erhålla baron Stael, fortsätter hon:

»Jag kan från god källa tillägga, att man är intagen mot Baron Taube, hvilken man fruktar vara bestämd till platsen, och det är hvarken i hans eget eller i Sveriges intresse, att han får den; här är han icke lierad med någon utom Madame de la Marck och Madame de Champcenetz. Eders Majestät känner den förras hufvud och den senares existens och kan döma, om deras un-

derstöd är nog för att hålla honom uppe mot den antipati, som man hyser för honom. Jag vet, att han ej förtjänar den. Han synes mig vara en man med esprit och omdöme, men det vore obehagligt för honom att blifva mindre väl behandlad än företrädaren och att märka, att Edra angelägenheter toge skada af att handhafvas af honom. Utom dessa skäl, som äro grundade i Eders Majestäts intresse, ligger det i Eder makt att — genom att visa Baron de Stael denna utmärkta nåd — skaffa honom den mest lysande förmögenhet, från hvilken han å den andra sidan måste afstå, så vida han mankerar detta tillfälle att blifva placerad i Frankrike. — — — Det är att märka, att efter det villkorliga löfte, som jag har i mina händer och som Eders Majestät tillåtit mig att visa M. Necker, skulle en dylik händelse totalt ruinera Baron de Stael. Om han icke blir ministre plénipotentiaire, ser det ut, som om han förlorat Eder nåd, och då är det omöjligt för honom att stanna i Paris.»

Till sist påpekade hon, att det franska hofvet ej skulle göra någon svårighet vid att fortfarande hålla en ambassadör i Stockholm, under det att Sverige blott hade en minister i Paris. Det viktigaste var, att Stael blef chef för legationen, vare sig i egenskap af minister eller ambassadör.

Själf skref Stael tvänne bevekande bref till Gustaf III:

»Eders Majestäts bref till sin ambassadör har försatt mig i den djupaste förtviflan. De förhoppningar, som jag hyste och som Eders Majestät gifvit mig rätt att göra mig, äro alla skingrade såsom en rök. Den belägenhet, i hvilken jag befinner mig, är förfärlig, och endast på så sätt kan jag räddas från att störta i bråddjupet, att Eders Majestät täckes återkalla den befallning, som gör min olycka. När Eders Majestät täcktes lofva mig att blifva ministre plénipotentiaire, då satte denna nåd mig i stånd att lyckas i mina planer på giftermålet med Mademoiselle Necker och att stanna här tillsammans med min faderlige vän. Det var på en gång en mycket enkel, mycket lycklig och mycket hedersam utväg, men när platsen blir vakant och Eders Majestät, i stället att anförtro sina affärer åt mig i egenskap af envoyé, utnämner en annan till ambassadör, gifver Ni en tyst förklaring, att jag är oduglig att stå i spetsen för beskickningen, och alla mina förhoppningar om giftermålet måste då nödvändigtvis krossas, ty M. Necker kommer med all säkerhet icke att gifva sin dotter åt en man, som synes hafva förlorat på samma gång sin monarks nåd som hans förtroende.»

Och några dagar senare återkom han till samma ämne:

»I går tillbringade jag aftonen hos Madame Necker. Det första, som hennes dotter frågade mig, var, om jag

skulle remplacera Grefve Creutz. Denna fråga, som gjordes med mycket intresse och stor liflighet, försatte mig i ett starkt bryderi. Jag svarade, att jag trodde, att ambassadören skulle komma tillbaka och att jag icke visste, på hvem Edert val skulle falla, för den händelse det behagade Eders Majestät att behålla honom kvar i Sverige. Vågar jag ännu en gång bönfalla Eders Majestät att ej glömma, att ett enda ord af Eder kan för alltid afgöra om min lycka och min olycka. Ah Sire, Ni måste hafva medlidande med mig! Om Ni visste, huru grym denna ovisshet är, som blott kan upphöra, när jag får veta mitt ödes oåterkalleliga dom. Jag är just i begrepp att äkta en kvinna, som jag innerligen älskar och hvilken genom sina behag och sin förmögenhet skulle skapa mitt lifs lycka. Det är Eders Majestäts vilja ensam, som kan afgöra allt! Men den kan ej blifva mig oblid, om Eders Majestät blott följer sitt hjärtas rörelse, ty detta har aldrig tillåtit Eder att göra något ondt, icke ens åt Edra fiender.»

Äfven Creutz lade i en »apostille particulière très secrète» in sitt ord i denna fråga, och sannolikt var det hans kraftiga skäl, som gjorde slag i saken:

»Jag kan ej dölja för Eders Majestät, att när hofvet här får veta, att en annan än M. de Stael utnämnes till min plats, kommer man att fatta humör. Eders Majestät kan icke föreställa sig, till hvilken grad konungen

och drottningen intressera sig för honom. Det, som särskildt bör förvåna Eder, Sire, är, att konungen älskar honom åtminstone lika mycket som drottningen. Han behandlar honom med en tillgifvenhet, som gränsar till vänskap. Då han går till sängs och i drottningens enskilda samkväm talar han så att säga blott med honom. Så snart Eder ambassadörs utnämning blefve känd, skulle M. de Staels giftermål gå om intet. Man skulle betrakta honom såsom förlorad, och den sympati, man vid hofvet och i staden hyser för honom, kunde lätt åstadkomma, att man blefve orättvis mot Eders Majestät och isynnerhet mot Eders Majestäts ambassadör. Jag vet icke med säkerhet, hvem denne blir, men jag tror mig kunna gissa till Eders Majestäts val. Det är i alla afseenden värdigt Eders Majestät, och jag känner ingen, som bättre skulle fylla denna plats, för hvilken han lämpar sig genom sin börd, sin esprit och sin klokhet. Han är för öfrigt min vän, som jag älskar och ärar, men för att han själf skall blifva lycklig, fordras, att han här upptages väl och att man ej ser snedt på honom vid hofvet. Ehuru med mindre företräden skulle M. de Stael i följd af den tillgifvenhet, han vunnit, här ernå det, som man af misslynthet skulle förvägra en annan. M. de Stael har för öfrigt med konungens goda minne erhållit rätt till enskilda audienser hos drottningen, hvilket jag, ehuru ambassadör, icke kan få. Jag hoppas,

Sire, att Ni gör mig rättvisan att tro, att det icke är af vänskap för M. de Stael, som jag nu talar på detta sätt. Det är i Edert intresse, Sire, i min väns, som Ni nämnt till denna ambassadörsplats, och jag bönfaller Eders Majestät att visa detta bref åt såväl honom som Riksrådet Scheffer.»

* * *

Den politiska situationen var för tillfället sådan, att både Gustaf III och Creutz hade all anledning att vilja stå väl med det franska hofvet. På konungens vägnar hade Creutz just börjat underhandlingar om en ny subsidiekonvention, som af Creutz undertecknades den 6 maj och genom hvilken Sverige årligen erhöll 1,500,000 livres. För honom själf var denna konvention af stor betydelse, ty han hade konungens löfte att med subsidiemedlen få betala sina egna skulder i Paris. Det var således alla skäl att gifva efter för det franska hofvets önskningar. I ett bref af den 1 april till Grefvinnan de Boufflers förklarar också Gustaf III, att Stael skulle utnämnas till ministre plénipotentiaire, så snart Creutz erhållit formligt afsked, och i en liten kort därefter skrifven biljett tackade Marie-Antoinette för den hänsyn, konungen tagit till hennes rekommendation. Alldeles utan vederlag ville Gustaf III dock ej gifva efter, och i ett samtidigt skrifvet bref till Stael yttrar han:

»Drag fördel af drottningens af Frankrike nåd och

utnyttja den för Edert fädernesland. Det är den vackraste och ädlaste väg att göra Eder förtjänt af den ambassadörsplats, Ni önskar. Ni ser af Grefve Scheffers depesch, att den första underhandling, som jag anförtror Er, är förvärfvandet af en ö i Amerika, ett förvärf, som ligger mig mycket om hjärtat. Det är Tabago, som jag önskar. Om detta lyckas genom Edert inflytande, Eder skicklighet, det intresse, Ni kan ingifva drottningen att rättfärdiga den rekommendation, hon gifvit Eder, så skall Ni blifva min ambassadör, ty då skall Eder framgång vara ett skäl för en så utmärkt nåd, och belöningen skall följa på tjänsterna i stället att föregå dem. Men om Ni icke lyckas, om Ni icke får Tabago (ty det är Tabago jag vill ha), då måste jag säga Eder med den uppriktighet, som jag är skyldig hvarje person i min tjänst, att Ni får nöja Eder med titeln ministre plénipotentiaire och att Ni får afstå från att blifva ambassadör.»

Konungen var välvillig nog att icke hålla ord. På hösten 1783 lyckades visserligen Stael af den franska regeringen utvärka ett formligt löfte om en västindisk ö, men när det sedan kom till kritan, fick Sverige som bekant nöja sig med St. Barthélemy, som var betydligt sämre. För en godhjärtad sangviniker som Gustaf III var emellertid det nyssnämnda löftet tillräckligt, så mycket mer som han just då stod på resa till Frankrike, hvars önskningar

han så mycket som möjligt önskade tillmötesgå, och i ett bref, skrifvet i Florens den 24 nov. 1783, meddelar han Stael, att han, för att tillfredsställa drottningen, utnämnt honom till ambassadör:

»Eder fullmakt skall ni få inom kort, och jag hoppas, att intet då skall hindra Edert giftermål. Eder ambassad är bestämd för sex år, d. v. s. samma tid, som jag bestämt för Baron Taube . . . Om Ni gifter Eder med Mademoiselle Necker, blir Ni den rikaste mannen i vårt land, och Ni borde då säga som Cæsar, att det är bättre att vara den förste hemma än den andre i Rom.»

Marie-Antoinette hade nu fått sin vilja fram: »lille Stael» hade blifvit svensk ambassadör, och i en särskild biljett tackade hon Gustaf III för den hänsyn, han tagit till hennes rekommendation. Grefvinnan de Boufflers berättar, att drottningen vid en fest kommit, glädjestrålande, fram till henne och yttrat:

»Vet Ni, att Baron de Stael är ambassadör?»

»Jag vet, att han snart blir det.»

»Han är redan utnämnd, och i morgon skall jag skrifva till konungen af Sverige för att tacka för hans bref och säga honom, huru lifligt jag önskar att träffa honom.»

*

Under utnämningsbrefvet hade emellertid Gustaf III kunnat skrifva med biskop Brask: härtill är jag nödd och tvungen, och om hans egen ståndpunkt vittnar bäst det bref, han den 16 dec. 1783 sände till Nils von Rosenstein, då ambassadsekreterare i Paris:

»Samma nådiga förtroende, grundadt på kunskapen om Edra goda egenskaper, som ensamt determinerat oss att uppdraga Eder vår ambassadsekreterarebeställning vid franska hofvet, föranlåter oss ock nu att för Eder i nåder yppa, huruledes nu tidpunkten är för handen, då I såsom vår homme de confiance kunnen ådagalägga Edert underdåniga nit för vår och rikets tjänst samt göra Eder af vår nåd ytterligare förtjänt. Vi behöfva ej för Eder dölja, att det val, vi gjort af Baron Stael att remplacera Riksrådet Grefve Creutz uti vår ambassad i Paris, ej varit vårt eget. I kännen de skäl och konsiderationer, som oss detsamma aftvungit. Men om dessa varit af största vikt, om vår vid detta tillfälle visade condescendance för franska hofvet varit nödig och nyttig för vår och rikets tjänst, om vi med ett ord dymedels fullgjort, hvad vårt intresse i ett afseende fordrat, kan däremot i ett annat detta intresse sägas hafva blifvit åsidosatt, nämligen för såvidt detsammas brukande vid franska hofvet för det tillkommande blifvit blottställdt att användas i brist af tillräcklig upplysning och erfarenhet. Dessa för en minister så nödvändiga egenskaper skulle

ej utan obillighet kunna fordras af Baron Stael, hvars uppfostran varit mera passande till dess första steg i tjänstevägen än till dem, han sedermera gjort i en annan karriär. Också sker honom i själfva värket ingen oförrätt, då med all god tanke om hans karaktär och tänkesätt samt i förväntan af den nytta, som af dess enskilda manière d'être kan blifva att hämta, vi icke desto mindre i nåder uppdraga åt Eder att med oss underhålla en särskild underdånig brefväxling. Föga betjänta med blotta genljudet af antingen franske ministerns eller drottningens enskilda societetstungomål, önskade vi att erhålla oväldiga och tillförlitliga efterrättelser, sådana nämligen som kunna förväntas af en svensk man, som ej kan misstänkas att hafva andra skyldigheter att uppfylla än dem dess undersåtliga tro och lydnad mot sin egen öfverhet honom ålägga.»

*

Under alla dessa underhandlingar hade familjen Necker iakttagit en diplomatisk tystnad. Marie-Antoinette, Stael, Creutz och Grefvinnan de Boufflers hade fått handla i Neckers intresse, men själf hade denne ej förbundit sig till något. Hans första fordran hade emellertid blifvit uppfyld: mågen in petto hade blifvit ambassadör, och enligt sitt löfte var han således skyldig att åtminstone reflektera öfver det flera gånger gjorda anbudet. Men en sak hade de föregående underhand-

lingarna till fullo lärt honom — så vida den skicklige köpmannen ej insett detta af sig själf — att ju mindre angelägen han visade sig vara, desto mera hade han att vinna.

På nyåret 1784 upptog Staël underhandlingarna på nytt, men lyckades ej få något bestämdt svar. Då han nödgats underrätta Gustaf III härom, svarade denne:

»Jag är mycket förvånad öfver M. Neckers dröjsmål, och jag hade trott, att Edert äktenskap skulle följa omedelbart på Eder utnämning till ambassadör. Handla nu raskt, så att jag vid min ankomst till Paris får nöjet att bevista fru Ambassadricens mottagning eller åtminstone underteckna äktenskapskontraktet.»

Och till Grefvinnan de Boufflers skref han om Necker:

»Det förefaller mig, som, då jag å min sida uppfylt de villkor, som fordrades för att Stael skulle göras kapabel att äkta hans dotter, han å sin sida ej borde fördröja giftermålet. Emellertid har Ni, fru Grefvinna, börjat saken, och jag hoppas, att Ni också afslutar Edert värk.»

Necker hade emellertid varit nog slug att lämna Paris, där han fruktade att träffa Gustaf III, hvars öfvertalningskonst han naturligtvis skulle hafva haft svårt att motstå, och under den kritiska tiden hade han rest till Schweiz. Madame de Boufflers lyckades dock dess-

förinnan att förmå honom att afgifva ett preliminärt förslag, och den 8 maj kunde hon meddela konungen bankirens villkor:

»Ambassadörens äktenskap är lika aflägset och ovisst som någonsin. M. Necker vill ej fatta något beslut före sin återkomst från Schweiz. Han reser före Eders Majestäts hitkomst af fruktan, att Eder härvaro skulle sätta honom i nödvändighet att bestämma sig för ett bifall eller ett afslag. Men i den händelse affären kommer till stånd, så önskar han följande:

1) Eders Majestäts kungsord på att *alltid* låta Baron de Stael förblifva ambassadör.

2) Löfte om 25,000 francs pension, på det mest säkra sätt garanterade, för den händelse, han genom oförutsedda omständigheter skulle förlora denna plats.

3) Titeln *Grefve,* på det att Mademoiselle Necker aldrig måtte sammanblandas med en viss baronessa de Stael, som påstås vara en tämligen mauvaise sujette.

4) Nordstjärneorden.

5) Garanti, att ambassadören aldrig reser med sin hustru till Sverige annat än tillfälligtvis och med faderns samtycke.

Vidare fordrar han, att drottningen förklarar sig hysa intresse för detta giftermål.

Jag har velat förbereda Eders Majestät på alla dessa anspråk, hvilka Eders Majestät har att afgöra, då

Ni kommer till Frankrike. Drottningens mening är, att man skall låta M. Necker resa, icke tala vid honom om någonting och låta underhandlingarna och det definitiva afgörandet anstå till Eder hitkomst.»

Med fullt fog fann Gustaf III dessa villkor oförsynta.

»Hvad angår den stackars Staels giftermål, ser det ut, som om det komme att uppskjutas ad calendas græcas. Jag är mycket ledsen för hans skull, ty, om äktenskapet går om intet, blir hans nuvarande plats honom blott en börda och ett obehag i framtiden. Den f. d. ministerns pretentioner äro exorbitanta — att ej säga något mera. Då jag läste dem, trodde jag att frågan gälde ett parti för Mademoiselle de Rohan eller Mademoiselle de Lorraine, ty jag ser sannerligen icke, hvad dessa hafva kunnat fordra mera, utom ett brevet d'honneur, som deras börd redan gåfve dem och som ambassadörsrangen gör öfverflödig. Hvad vill detta säga? Begär man, att jag skall utfästa mig att hålla en permanent ambassad? Förstår man då icke, att hundra tillfällen kunna inträffa, då det blefve nödvändigt att vidtaga förändringar? Jag skulle då utfästa mig till något, som jag hvarken vill eller kunde hålla. En pension på 25,000 francs är en absurditet för en flicka, som medför 500,000 livres i ränta. Den skulle dessutom vara en orättvisa, ty den skulle utdelas, skänkas eller något dylikt på bekostnad af andra, som

vore i större behof. Grefvetiteln är hos oss en stor belöning efter långvariga tjänster. Då emellertid M. de Stael är en betydande person, kunde det ju låta sig göra. Skulle Nordstjärneorden vara för M. Necker? Vasaorden skulle bättre anstå honom, och vid äktenskapskontraktets undertecknande kunde väl den saken arrangeras; hans anseende och hans talanger göra honom däraf förtjänt och det är således möjligt. En kommendörsplats är ledig, och denna är mycket fin, ty det finnes blott åtta och de kunna ej ökas, då jag svurit att ej någonsin förändra antalet. Att hon icke skulle få resa till Sverige? Det är föga smickrande för oss, och om jag värkligen hyste intresse för att påskynda detta giftermål, har lusten att för mitt land förvärfva en så stor förmögenhet som Mademoiselle Neckers varit åtminstone en förevändning, som lämpat sig till att försvara detta tillmötesgående mot dem, som känt sig frestade att kritisera det. Om jag reser till Genève, som är möjligt, skall jag söka upp M. Necker och med litet smicker skall jag väl kunna eröfra fästningen. Denna affär har väckt för stort uppseende för att den kan få sluta huru som hälst, och man måste värkligen visa någon hänsyn för drottningen af Frankrike och för mig. Hur utmärkt och hur rik herr Necker än kan vara, har han icke rätt att sätta sig öfver detta.»

*

Villkoren voro således omöjligt hårda. Den stackars Stael var naturligtvis förtviflad och sökte förmå konungen att taga vägen öfver Genève för att träffa Necker och stämma honom mildare, och egendomligt nog tyckes värkligen Gustaf hafva funderat på att taga detta för en svensk konung djupt förödmjukande steg. Motståndet hade tydligen eggat hans point d'honneur, och han började att betrakta detta äktenskap såsom en personlig hederssak. Lyckligtvis blef denna resa emellertid ej af, och i början af juni kom konungen till Paris, där underhandlingarna återupptogos.

Icke häller nu ledde de till något definitivt resultat — annat än i en punkt, där Necker efter vanligheten segrade. Innan konungen den 20 juli lämnade Paris, fick han nämligen till drottningen öfverlämna en förbindelse att gifva Stael en årlig pension af 20,000 livres för den händelse han rappellerades och ej i Sverige erhöll någon syssla med motsvarande lön. 5,000 frcs var således allt han lyckats pruta, och ändå var frågan lika oafgjord som förut.

Först i augusti lät Necker höra af sig med ett bref till Creutz:

»Herr Grefve! Det är nu på tiden, att jag meddelar mig med Eder angående det anbud, som M. de Stael redan för länge sedan gjort min dotter. Ögonblicket är ej aflägset, då jag måste träffa mitt afgörande

om de olika förslag, som blifvit mig gjorda. Madame de Boufflers har med mig börjat en brefväxling rörande denna fråga, men hon röjer en partiskhet, som hindrar mig att hysa fullt förtroende till henne och hon har valt den utvägen att ej svara på de anmärkningar, som äro obehagliga eller mindre förmånliga för M. de Stael, och i följd däraf kan denna brefväxling ej leda till något resultat. Jag vill emellertid ej missbruka Eder tid med några onyttiga diskurser, utan i vår gamla vänskaps namn ber jag Eder att klart och lojalt svara på följande frågor:

Är konungen nöjd med M. de Staels talanger och tjänster och ämnar han — oförutsedda händelser frånsedda — låta honom för lifstiden bibehålla sin ambassad?

Medför den pension på 20,000 livres, som konungen är sinnad att bevilja honom, såvida oförutsedda händelser skulle leda till ambassadens upphäfvande, någon skyldighet för honom att vistas i Sverige?

Hvilka äro M. de Staels lönevillkor i franskt mynt? Kunna dessa villkor förändras?

Man har sagt mig och Madame de Boufflers har själf låtit mig förstå, att M. de Staels lön är betungad med vissa afdrag, och jag har anledning tro, att därmed årligen skall afbetalas de skulder, Ni lämnat efter Eder i Frankrike, så att han icke får öfver mer än en 50,000 livres.

Har Ni någon kännedom om beloppet af M. de Staels enskilda skulder och vill Ni hafva den godheten att därom underrätta mig?»

Därefter framkastar Necker en önskan att få säker uppgift om M. de Staels lagliga titel — han var således ej fullt viss på hans baronskap — och slutar med ett postskriptum:

»Från ett mycket säkert håll i Paris, skrifver man till mig, att konungen af Sverige yttrat, att hans princip var att ej låta samma person i mer än sex år sköta en ambassad. Jag tar mig friheten att fråga Eder, om en dylik princip finnes och om den kan tillämpas också på M. de Stael.»

Tyvärr är Creutz svar icke bevaradt, men i hvarje fall kan det ej hafva tillfredsstält Necker, hvars finansiella intressen här framträda i en mindre vacker dager. För en mångmillionär som han böra de summor, om hvilka underhandlingen nu börjat röra sig, icke kunna hafva haft någon betydelse, och här hade han faktiskt nått hvad han kunde utpressa: den årliga pensionen på 20,000 livres. Men Necker var en klok affärsman och ville alltid ha en prutmån. Hufvudsaken var för honom tydligen att få Staels ambassad permanent eller åtminstone förlängd, och det var också därom de definitiva underhandlingarna kommo att röra sig. Såsom skrämskott användes nya friare, dels en fyrtioårig, öfver öronen

skuldsatt tysk furste, Georg August af Mecklenburg, dels Axel Fersen. Emellertid gjorde Necker inga demarcher, som kunde vittna om, att *han* var angelägen. Frågan såg således ut, som om den alldeles afförts från dagordningen. Men detta var för mycket för Gustaf III:s lifliga temperament, och i maj gaf han därför grefvinnan de Boufflers en antydan om, att hon skulle upptaga underhandlingarna ånyo. Hennes svar skrefs den 5 juli:

»Ambassadörens giftermål beror mer än någonsin på Eders Majestät. De som motarbeta det — och de äro icke få — hafva sagt M. Necker, att Baron de Staels ambassad här blott skulle räcka i sex år, af hvilka fyra redan gått, och däraf har M. Necker dragit den slutsatsen, att Eders Majestät vore missnöjd med sin ambassadör och att Ni, sedan Ni visat drottningen en uppmärksamhet med att nämna honom, skulle skynda Eder att utnämna en annan, samt att i följd däraf M. de Stael icke skulle få annan fördel af sin ambassad än att lysa för ett ögonblick, men däremot det kännbara obehaget att för sin bosättning och Eders Majestäts uppehåll i Paris hafva gjort 200,000 frcs skuld utan att få den nödvändiga tiden att bringa dessa affärer i ordning.

Då jag ej kunde lofva något positivt rörande en så viktig fråga, inskränkte jag mig till att säga åt M. Necker, att ambassadens längd bestämdes af en regel, som Ni kunde efter behag iakttaga eller bryta, då den be-

rodde på Eder vilja; att Ni utsträckt tiden för Grefve Creutz' skull och att Ni ännu en gång kunde göra det. Jag sade icke, att jag hoppades det, ty det hade varit att lofva för mycket, men, Sire, jag vågar öfverlämna till Edert eget omdöme, om en så kort ambassad kan anses såsom en eqvivalent fördel mot att erhålla en så rik arftagerska, hvilken genom sin förmögenhet, sin begåfning och sin fars ryktbarhet är eftertrådd af värkligen illustra friare af samma religion. De skäl, Eders Majestät har att ej på obegränsad tid bibehålla samma ambassadör, kunna icke, som det förefaller, hindra Eder att utlofva ytterligare sex år, i den händelse giftermålet blir af och med hänsyn till fördelarna däraf. Om Ni godhetsfullt medgifver detta, tror jag, att vi till sist skola besegra svårigheterna. Jag erkänner, att jag finner det obehagligt för Eders Majestät, att drottningen öppet synts önska detta giftermål och att hon nu ej kan drifva det igenom. Jag är indignerad däröfver, jag finner Eder höga ställning komprometterad, och jag skulle till hvarje pris vilja undvika, att så skedde. Jag bönfaller därför Eders Majestät att taga i öfvervägande det förslag, som jag haft den äran att framställa, och så bestämdt som möjligt säga mig sina afsikter, ty afgörandet nalkas. Bland mina papper finner jag en förbindelse af Eders Majestät rörande detta giftermål. Denna har jag nu den äran att skicka tillbaka. Men om Ni täckes anförtro

mig en annan rörande ambassadens prolongation i händelse af giftermål, så skall jag däraf göra ett passande bruk. Om detta icke kommer till stånd, skall jag, så snart detta är klart, sända förbindelsen tillbaka till Eders Majestät.»

Konungen gjorde ett sista försök att krångla sig ifrån detta nedsättande fredsvillkor och skref först ett bref till madame de Boufflers, afsedt att i förtroende visas för Necker, och i detta utbredde han sig om sitt intresse för Stael, sin beundran för svärfaderns stora egenskaper o. s. v. Men detta tyckes icke hafva tagit skruf, och den 30 augusti skedde den fullständiga kapitulationen: konungen skickade då madame de Boufflers den begärda förbindelsen, att Staels ambassad skulle förlängas på ytterligare sex år. Han tillfogade med full rätt: »M. Necker måste sannerligen dras vid örat för att göra sin dotter till ambassadrice; han köpslår som en riktig krämare.»

Nu gick det raskt med underhandlingarna. De öfriga villkoren — Nordstjärneorden* m. m. — prutade Necker välvilligt af, och den 2 oktober kunde ändtligen grefvinnan de Boufflers sända Gustaf III den så efterlängtade segerbulletinen:

* Nordstjärneorden var naturligtvis afsedd för Stael, icke för Necker. Och för öfrigt öfvergafs ej planen fullständigt, ty den upptogs sedermera af madame de Stael, som dock hade vänligheten att utbyta Nordstjärnan mot Serafimern, om hvilken hon i stället anhöll för sin man.

»Med en oändlig tillfredsställelse har jag den äran att underrätta Eders Majestät, att M. och Madame Necker slutligen gifvit sitt bifall till deras dotters giftermål med Eder ambassadör. I går var jag på diner en famille i Saint Ouven, där allt försiggick under stor hjärtlighet. För Eder tillstår jag naturligtvis, att denna underhandling ofta till det yttersta oroat och tråkat ut mig. Det är nu mer än fem år sedan jag framstälde de första propositionerna, och under tre år har jag ej upphört att muntligen eller skriftligen sollicitera. Jag var t. o. m. besluten — och det hade jag sagt M. Necker — att öfvergifva hela saken, om icke Edert sista nådiga anbud hade antagits. Min mission är nu slut, och det återstår mig blott att för Eders Majestät aflägga min tacksamhet för all den nåd, som Eders Majestät täckts visa mig, och det förtroende, med hvilket Ni under loppet af denna affär hedrat mig.»

Stael var naturligtvis idel förtjusning. Till Creutz skref han (2 oktober):

»Mitt giftermål blef decideradt förliden fredag. Jag kan ej nog beskrifva, huru mycket jag är lycklig och huru häftigt jag känner all den vänskap, som min bäste Grefve visat mig. Necker gifver åt sin dotter 30,000 livres ränta. När jag drager af kapitalet det, som fordras för ankostningarna, så får jag i behållning 20,000 livres om året. Jag tror, att mitt bröllop lär ske i nästa månad.»

Så *alldeles* klart var det dock icke, och en liten hake var den falska barontitel, med hvilken Stael uppträdt och som Necker synes hafva misstänkt — han hade för öfrigt fordrat, att Stael skulle bli grefve, men prutat af denna fordran. Nu minnas vi, att Gustaf III redan 1778 gifvit Stael ett halft löfte om friherreskapet, men sedermera hade han trots flitiga påminnelser ej velat höra på det örat. Och vid äktenskapskontraktets affattande gälde det att hafva klara papper. I sin nöd skref då Stael till vännen Nils von Rosenstein:

»Tack tusende gånger, redlige vän, för allt det besvär, Ni haft för mig och för all den vänskap Ni visat mig. Var god för att kröna arbetet att laga så, att mitt baronskap går så för sig, att man tror, att jag blir endast introducerad på Riddarhuset och att jag längesedan varit baron. I annan händelse finge jag reprocher af Necker, som utan tvifvel kunde influera på min lycka. Jag har tagit samma vapen, som min grandoncle hade, och emedan jag redan burit det länge, så vore det ganska obehagligt, om jag skulle ändra det, och jag hoppas, att Hans Majestät är för nådig för att befalla mig en sak, som skulle gifva mig en stor désagrement. Ju tystare baronsaken kan gå för sig i Sverige, ju bättre är det .... För all ting, att icke baronsaken kommer i avisorna.»

Den kom värkligen icke dit — af det skälet att

Gustaf III vägrade, och i ännu två år måste Stael underhandla om denna sak. Först i januari 1788 blef han friherre och då utan att lyckas erhålla det vapen, som salig grandonkeln haft. På denna punkt gaf sig emellertid Necker — dock som det tyckes först efter något bråk; så fordrade han att få se Staels dopattest, antagligen för att förvissa sig om föräldrarnas rang.

Just då äktenskapskontraktet skulle affattas, kom emellertid ännu en fråga upp. Gustaf III hade till Marie-Antoinette öfverlämnat en förbindelse, genom hvilken Stael tillförsäkrades 20,000 francs pension eller en syssla med motsvarande förmåner. I detta *eller* vädrade Necker ett försåt och fordrade 20,000 francs *sans phrase;* i annat fall hotade han att bryta. Nu voro goda råd dyra. I sin nöd måste madame de Boufflers å konungens vägnar utlofva den af Necker fordrade ändringen, och i ett bref utbad hon sig konungens tillgift. Konungen, som för djupt inlåtit sig i denna sak, hade ingen annan utväg än att ånyo gifva efter, och därmed var den sista stenen undanröjd. Den 14 januari 1786 firades slutligen det så länge förberedda bröllopet.

Krigskostnaderna hade varit dryga. I själfva värket var det också endast Necker, som vunnit på affären. För ett jämförelsevis billigt pris köpte han sig en måg med en utmärkt samhällsställning, med en anständig inkomst, med rättighet — att ej säga skyldighet — att

stanna i Paris, gunstling ej blott hos Gustaf III utan äfven hos det franska hofvet, dessutom en man, som alls ej kunde kallas obetydlig, utan var Sveriges måhända bästa diplomat, i hvarje fall en fulländad hofman med ett fördelaktigt yttre och stora sällskapsgåfvor.

Gustaf III vann så godt som intet. Han hade nödgats utlofva en stor pension och förbinda sig att bibehålla Stael vid ambassaden, hvilket sedermera under den franska revolutionen visade sig vara ett värkligt obehag för honom. Och af den Neckerska förmögenheten kom aldrig ett kopparöre till Sverige.

II.

Då Gustaf III genom Madame de Boufflers mottog underrättelsen om, att det så länge förberedda giftermålet ändtligen skulle komma till stånd, kände han ofrivilligt en dyster aning — en känsla af »gudarnes afund» öfver lyckan i människolifvet: »Jag finner — skref han — Staels lycka så stor, att jag fruktar ett bakslag, och jag kommer alltid ihåg Madame de Sévignés profetiska yttrande: M. de Lauzuns bröllop firades på torsdagen och hade måhända icke kunnat firas på söndagen. Själf är jag förvånad öfver mina farhågor, ty jag plägar icke se saker i svart, men jag fruktar den afund, som följer de lyckliga.»

Denna gång blef han sannspådd — eget nog, ty till det yttre föreföll detta bröllop såsom en af folksagans berömda fester, dit alla goda och välvilliga féer äro bjudna och vid hvilka de strö kring sig sina håfvor af rikedom, lycka, snille, hälsa och skönhet. Tio år efter det att Stael såsom en tjugosjuårig, utfattig löjtnant

kommit till Paris, stod han såsom Sveriges ambassadör, sin konungs, Ludvig XVI:s och Marie-Antoinettes gunstling, gift med Frankrikes spirituellaste kvinna, måg till en bland dess rikaste, mest betydande män, och vid äktenskapskontraktets undertecknande hade Frankrikes konung och drottning fungerat som vittnen. Af alla den tidens svenskar hade han gjort den mest svindlande karriären, och föga kunde man då ana, att han just i detta ögonblick började anträda färden från Capitolium till den Tarpejska klippan.

Madame de Boufflers, äktenskapsmäklerskan, var en bland de få, som hade förkänsla af, att den tråd, hon spunnit, icke varit lyckans. »Jag önskar — skref hon om Stael — att han blir belönad för sin kärlek och att han blir lycklig, men jag önskar det mera än jag vågar hoppas det. Hans hustru är uppfostrad till heder och dygd, men hon har ännu ingen världsvana eller kännedom om konvenansens fordringar och har så skämts bort med höga tankar om sin egen begåfning, att det blir svårt att få henne att inse, hvad som ännu brister. Hon är befallande och till öfverdrift bestämd; hon har en säkerhet, hvars make jag ej sett hos någon ålder eller i någon samhällsställning, hon raisonnerar om allt, hit och dit, och ehuru hon äger esprit, isynnerhet förmågan att göra kvicka inpass, skulle man kunna räkna tjugo grodor mot ett snillrikt yttrande. Ambassadören vågar

icke rätta henne af fruktan att redan under smekmånaden aflägsna henne från sig. För min del uppmanar jag honom att i början bruka fasthet, ty det sätt, på hvilket man debuterar, blir ofta bestämmande för hela lifvet.»

Olyckligtvis följde Stael icke detta råd, och det kan för öfrigt vara tvifvelaktigt, om äktenskapet i så fall hade lyckats mycket bättre. Stael var en vek natur, och ehuru han hade börjat sina äktenskapsnegociationer af ren beräkning, blott med tanken på att göra ett rikt parti, hade han slutat med att förälska sig i Neckers dotter. Och under sådana förhållanden var det icke lätt att spela en bestämd äkta man.

Den unga fruns ställning var däremot vida fördelaktigare. Madame de Boufflers karaktäristik fäster sig visserligen blott vid utsidan — hennes brist på takt, hennes pratsamhet o. s. v. — men bakom dessa brott mot den goda tonen, af hvilka en gammal dam som Madame de Boufflers tog anstöt, dolde sig ett djupare liggande karaktärsfel: en fullständig, nästan reflexionslös själfviskhet. Såsom hela hennes följande lif visar led hon af det ytliga snillets förbannelse: en naiv själföfverskattning, som kom henne att frånse alla plikter mot andra, utom möjligen mot familjen Necker. Hon var städse spelets drottning, de andra »bönderna», som voro till att offras upp. Också hon hade gift sig af beräkning, men hon gjorde sig icke skyldig till samma dum-

het som Stael, var alltför intresserad af sin egen personlighet för att blifva kär i sin man, utan med sin familjs obesvärade egoism fortfor hon att anse honom endast och allenast såsom ett inträdeskort till den högsta franska societeten — ett inträdeskort, som hon hade betalat och som hon därför också ägde rätt att rifva sönder, så snart hon en gång användt det och lyckligen kommit in i salongen.

Det var en lördag, på hvilken de gifte sig i det lilla svenska legationskapellet i Paris, och enligt det dåtida franska bruket stannade de nygifta några dagar, till torsdagen, i brudens föräldrars hem, hvarefter de flyttade till det svenska ambassadhotellet. Aftonen före denna flyttning skref den unga frun ett bref till sin mor, hvilket ofta citerats såsom ett bevis på hennes goda hjärta, men i själfva värket bäst karaktäriserar hela familjen Neckers naiva själfviskhet — icke ett ord om mannen, icke en känsla för den nya förbindelse, hon ingått, icke en rad, att hon kände sig icke blott som familjen Neckers dotter, utan ock såsom maka.

Strax därefter började det nya lif, till hvilket hon köpt sig inträdeskortet. Den 31 jan. 1786 hade nämligen, enligt den officiella tidningen, M. de Tolozan, introductör af främmande sändebud, förtroendet att för de franska majestäten presentera »baronessan de Stael, gemål till konungens af Sverige ambassadör», och samma

dag inbjöds ambassadricen till en hofmiddag. Själfva presentationen skedde icke utan ett litet missöde. Af de tre nigningar, en nypresenterad dam skulle göra för drottningen, borde den sista vara så djup, att den nigande nästan rörde vid golfvet, och under denna gymnastik brast olyckligtvis Madame de Staels spetsklädning sönder. Men Marie-Antoinette var nog nådig att själf gifva befallning om skadans reparerande, och Madame de Boufflers omdöme om den högtidliga akten var, att den var »très bien passée».

Därmed försvinner Stael ur grefvinnans bref till Gustaf III. I slutet af året berättade hon väl, att Stael lefde på en mycket god fot med sin svärfar, men sedan förlorar hon denna fråga ur sikte. Egendomligt nog skulle både hon och Stael några år senare åter komma före i en ny brefväxling, ehuru då med ombytta roller, och emedan den, som hon uppburit i denna roman, varit så betydande, förtjäna hennes senare öden en kort redogörelse.

Hon försåg fortfarande Gustaf III med nyheter från Paris, men i april 1788 afbröts denna brefväxling på ett och ett halft år, och när hon åter skref till honom (den 4 aug. 1789) befann hon sig i Spa. »Jag är här — skrifver hon — såsom en kringirrande flykting, oviss om den ort, där jag bör stanna, osäker, om jag kan rädda något af det, som oundgängligen behöfves för mig att

kunna lefva i den största möjliga inskränkthet och med den bittra känslan af att hafva bevittnat mitt fäderneslands undergång.» Detta bref från den stackars emigranten nådde Gustaf III i Finland, midt uppe i kriget, men med sin vanliga älskvärdhet besvarade konungen genast detta bref: »Jag har skrifvit till baron Nolcken (den svenske ministern i England) att erbjuda Er alla de tjänster, som stå i min makt. Om Ni ville mottaga en fristad hos mig, skulle Ni uppfylla mina käraste önskningar och Ni skulle göra mig lycklig genom att låta mig få njuta af Ert sällskap. Mina tillgångar äro begränsade, men de skola ej hindra mig, när det gäller att hjälpa mina vänner, och utan tvifvel skulle en vistelse i Sverige blifva Er mindre dyrbar än i England. Under vintern upplåter jag en bostad åt Er och Er dotterdotter i Stockholm, och på sommaren kan Ni välja det af mina hus på landet, som mest tilltalar Er.»

Detta bref korsade emellertid på vägen ett annat, i hvilket grefvinnan mera bestämdt preciserade, hvad hon ansåg sig behöfva för det inskränkta lif, hon för framtiden såg sig nödsakad att föra. Hon anropade där konungens godhet och anhöll, att han täcktes bevilja henne »under tre års tid en pension af 12,000 francs om året *och* en summa af 40,000 francs för att under denna tid kunna lefva i England på de spillror, jag lyckats rädda af min förmögenhet.»

Tidpunkten för dylika utgifter var just ej den lägligaste för Gustaf III, men hur utblottad han själf än var, var han likväl nog ridderlig att ur sin privatkassa anslå en pension åt henne, ehuru visserligen ej så exorbitant som Madame de Boufflers fordrat. Olyckligtvis dog han ej långt därefter, och pensionen indrogs af förmyndarregeringen. Den stackars grefvinnan hade det därför nog ganska svårt att existera under dessa år, och lifvet i England blef henne antagligen för dyrbart. Efter Terreurens slut återvände hon till Paris, där hon nu uppvaktade Stael, icke längre såsom beskyddarinna, utan som en ödmjuk supplikant. Hvad hon önskade var att af Gustaf IV Adolf, som om några månader skulle blifva myndig, åter erhålla den pension, som hon genom Gustaf III:s död förlorat. Och Stael hade icke glömt henne. I ett bref till Nils von Rosenstein, som då ansågs såsom den kommande tidens man, framlade han sin skyddslings sak: »Inneslutet finner Herr Kanslirådet ett bref från fru Boufflers till härtigen, ett till sig och en kopia af de bref och försäkringar, hon fått af salig kungen. Brefvet till härtigen är volant, läs det, innan det framlämnas, laga så, att gumman får ett anständigt svar och att hon blir hulpen, ty hon är ganska illa i sina affärer.»

Till svar skickade Rosenstein ett bref med »underrättelse, att konungen tillagt henne 1,000 rdr i pension och äfven första kvartalet däraf, ehuru konungen ej velat

binda sig till någon viss tid för pensionens durée. Min vän torde vara god och vidare för henne förklara, hvad jag sökt visa: att en pension på sal. konungens casette ej band dess son; att 1,000 rdr är en stor pension i Sverige och att hon ej gärna kunde vänta mera af en ung herre, som har att betala åtskilligt af hvad dess fader åsamkat; att konungens omyndiga år ej tilläto att utfästa sig till en beständig pension — med hvad mera min vän kan finna tjänligt. Om min vän kände, huru konungens handkassa är graverad med pensioner, skulle han finna, att detta värkligen är generöst, och vore det bekant, skulle allmänheten värkligen förtryta, att en utländska fått så mycket.»

Denna svenska pension var förmodligen under hennes återstående lif den förnämsta inkomstkälla, öfver hvilken hon kunde disponera. Lyckligtvis blef det icke lång tid, som den fordom så lysande hofdamen nödgades äta armodets hårda bröd, ty redan i november 1800 slutade Gustaf III:s väninna sina dagar, fattig och fullständigt bortglömd.

*

Men vi återvända till äktenskapsromanens hjälte. I biografierna öfver Madame de Stael skildras han såsom en oförbätterlig spelare och slösare. Att han spelat, är, så vidt jag kunnat finna, icke sant, och i hvarje fall har han icke såsom Goncourt-uppgifver reparerat sina affärer

på spel, ty dessa blefvo tyvärr allt mer och mer miserabla. Men väl var han en dålig hushållare, hvilket man gärna blir, då man en lång tid nödgas lefva på skuld. Hans vän Niclas von Jakobsson har i detta fall kanske bäst karaktäriserat honom. Han börjar med att påpeka, att den förebild, efter hvilken Staël både som diplomat och människa sökt bilda sig, varit grefve Creutz, men så förträfflig denna förebild i öfrigt än var, lämnade den i finansielt afseende åtskilligt öfrigt att önska. I likhet med Creutz kalkylerade han aldrig öfver sina utgifter, vare sig det gälde att representera, att följa nyckens ingifvelser eller utöfva en välgörenhet, som han aldrig utan att göra våld på sig själf kunde undgå att bevisa olycklige; »jag har sett honom gifva allmosor åt personer, om hvilka han visste, att de hatade honom. Redan vid sitt giftermål fördjupad i skuld, hade han af sin svärfar erhållit löfte, att den skulle betalas, men af fruktan för förebråelser uppgaf han en mindre summa, ehuruväl Neckers hela förmögenhet ej skulle hafva hindrat honom att ruinera sig, om han haft den till sitt förfogande.»

Staels egna bref bestyrka denna uppgift. Vid giftermålet medförde, såsom jag förut nämnt, den unga frun 650,000 livres i hemgift, och såsom hon själf uppgifver gick en tredjedel åt till bosättning och betalande af Staels skulder. Men för Rosenstein erkänner Stael, att han

för Necker fördolt en skuld på 60,000 livres. Detta belopp, som ju icke var så betydande, ökades emellertid genom en högst afseväird post, till hvilken jag sedermera skall återkomma. Under förmyndarregeringen ådrog han sig nämligen för härtig Karls räkning en ny skuld på 100,000 livres, som härtigen i det längsta föredrog att icke låtsas om. För att uppehålla vigilansen nödgades den stackars Stael då anlita procentare, och nu tyckas skulderna hafva vuxit med lavinartad hastighet. Den finansiella krasch, för hvilken han råkade ut, var således ej uteslutande hans skuld.

Redan i början af äktenskapet ville debet och credit emellertid ej gå ihop, och i detta fall var Stael ej den enda skyldiga, ty familjens förtrogne vän Niclas von Jacobsson anmärker, att »hans hustru oerhördt (prodigieusement) ökade husets utgifter». De nygifta lefde högt, och Marie-Antoinette, som fortfarande med välvilja följde sin skyddsling, ansåg sig böra uttala ett varningens ord. Genom härtigen af Castries lät hon — efter hvad Madame de Stael skref till sin man — »säga min far, att hon fruktade, att vi kunde råka i svårigheter och att han borde se efter oss. Detta åter gaf min far anledning att uppvakta mig med en moralkaka, ty han blef mycket tagen af uppmaningen och i synnerhet rörd af drottningens godhet. Utan tvifvel kommer han att tala med dig om saken, ehuru jag inte tror, att han med dig

kommer att hafva samma lifliga explikation som med mig . . . Var nu snäll och ordna om middagen. Sexton rätter synas mig kunna vara nog — drottningens förmaningar hafva, som du ser, haft värkan.»

Emellertid förflöto de båda första åren utan några skarpare brytningar, äfven om den äktenskapliga himlen ej var så alldeles molnfri, som den utomstående kunde förmoda. Legationssekreteraren von Asp skildrar i ett bref (aug. 1787) till von Jacobsson på detta sätt det unga parets lif:

»Med de känslor, som jag har för M. de Stael, kan Ni vara förvissad om, att det intresse, Ni tager i hans lycka, för mig är ett tillräckligt skäl att underrättå Eder om hans nuvarande ställning. M. de Stael disponerar ej öfver så stor förmögenhet som han trodde och som åtskilliga andra före hans giftermål med en så rik arftagarinna ansågo, att han skulle få. M. de Stael, som förut ej rönt många motgångar i sina planer och som genom sitt habila sätt alltid lyckats ernå det, han föresatt sig, har ännu ej kunnat få och skall svårligen någonsin kunna få ett fullständigt välde i sitt hus. Såsom en man af heder känner han, att han har sitt giftermål att tacka för, att han blifvit befriad från en skuldsumma, som var allt för betydlig, för att han på annat sätt kunnat klara den — en fördel, som sätter honom i stånd att begagna hela lönen och 20,000 frs räntor af

hemgiften, hvilket återstår honom, sedan fordringsägarne blifvit betalda. De lefva mycket godt och med vida större ordning, än då Ni umgicks i huset. Hans hustru sköter ekonomien. Hon vill ej knussla på något, men hon vill, att räkenskaperna skola gå ihop, och hon har här ej orätt. Jag är öfvertygad om, att hon älskar honom och högaktar hans karaktär, men Stael älskar henne högre, och kvinnor, hvilkas första begär är att härska, isynnerhet de franska, märka snart den fördel, som detta gifver dem. Han synes hafva vunnit mycket förtroende hos föräldrarna, och hans hustru visar nu vid slutet af min vistelse i Paris ofantligt mycket mer intresse för det, som bereder honom nöje, än vid äktenskapets början. För öfrigt hafva de ganska olika smak. Han älskar lugnet, hon vill lysa, och i följd däraf måste han ofta i sitt hus se personer, som han hälst skulle slippa se. Men detta är blott små obehagligheter, som en gift karl ej bör räkna som olyckor, i synnerhet när det ej finnes minsta farhåga, att det skall sluta därmed, att han blir en bedragen äkta man. Det, som gör honom största sorgen, är att han ej kan göra så mycket för sina egna föräldrar som han önskar och som han troligen föresatt sig. För att sammanfatta allt kan han icke betraktas såsom en olycklig eller beklagansvärd person, men å den andra sidan har jag icke kunnat undgå att märka, att han ej njuter så mycket af sin ställning,

som den kunde förmoda, som blott från det yttre känner dessa förhållanden.»

Den klaraste inblicken i husets finanser få vi genom ett bref, som Stael 1791 skref till sin forne ambassadsekreterare, Nils von Rosenstein: »Jag vet mycket väl, att då Hans Majestät genom sitt mäktiga beskydd afgjorde mitt giftermål, trodde han, att jag därigenom skulle befrias från alla penningebekymmer. Också jag trodde så, men jag bedrog mig och jag bedrog mig grymt. Mina inkomster — utom 7,000 à 8,000 livres, som jag årligen använder till mina personliga utgifter — gå samtliga åt till mitt hushåll, men emedan det ändå icke förslår, ger min svärfar sin dotter nästan hvarje år en 10,000 à 12,000 livres för att fylla ut de depenser, som hon gör. Om jag för min del af min hustrus föräldrar begärde endast 1,000 écus, så skulle jag för det första icke få dem och för det andra råka i ovänskap med dem.»

Att med dessa 7,000 à 8,000 livres betala räntor och amortera en skuld på 60,000 livres var naturligtvis ingen lätt sak för en person, som ej lärt sig konsten att se på pengar. Och därtill kom sedan den skuld på 100,000 livres, som Stael iklädt sig för den svenska regeringen. Att hans kassabok år 1796 likväl, efter hvad Madame de Stael skrifver till Rosenstein, ej uppvisade en större balans än omkring 150,000 livres, en-

ligt hans egen uppgift 200,000, tyckes då visa, att han ej var *så* dålig hushållare, som man i allmänhet påstod, och näppeligen kan *hans* slöseri hafva varit så svårt, att äktenskapet därigenom blifvit omöjligt. Till sist — så rik var Necker alltid, äfven efter den franska revolutionen, att detta belopp icke kunnat spela någon nämnvärd roll i hans ekonomi, om han velat rangera sin mågs affärer.

*

Den unga Madame de Stael hade af sin mor uppfostrats till salongsdam, och genast efter sitt äktenskap blef hon också stjärnan i det dåtida Paris' båda främsta salonger: i Madame Neckers och i sin egen. Om den energi, med hvilken hon kastade sig in i detta lif, vittnar en samling bref, som hon nu skref till Gustaf III — såsom Pariserkronikör efterträdde hon nämligen sin man, hvars privata korrespondens med konungen nu nästan upphör.

Lifvet och tonen i dessa salonger hafva med förkärlek skildrats af franska författare, men af ingen kanske bättre och med större sakkännedom än af bröderna Goncourt i deras arbete Histoire de la Société française pendant la révolution, och det är därför jag från detta lånar den följande karaktäristiken.

Före 1789 hade man i salongerna föga sysselsatt sig med statens affärer — en hofskandal, en anekdot

om den siste ministerns afsked eller om favoritens framgångar, det var allt, men för öfrigt hade statsaffärerna betraktats såsom odeladt ledsamma, och de, som sutto inne med den äkta franska konsten att kåsera, hade mycket roligare saker att tala om än så. Men 1789 är gränsåret, då 1700-talet sjunker i sin graf och ett nytt sekel börjar. Versailles upphör att angifva tonen, och det blir Paris som träder i dess ställe. Salongerna forma sig efter den nya modellen. De befria sig från de sista af Hôtel de Rambouillets traditioner, de afstå från att vara skolor för sällskapsskick och konversation för att i stället förvandlas till politiska diskussionsklubbar. Damerna, som skänkt ett sådant behag åt den gamla tidens sällskapslif, sluta upp att prata och att kokettera och förvandlas i stället till politiska talare — icke till sin fördel, då hvarken naturen eller uppfostran utbildat dem för denna uppgift. Värdinnan har icke längre som förr ett vänligt ord eller ett småleende för hvarje gäst, hon lyssnar icke längre med den gamla regimens älskvärda opartiskhet till alla olika meningar, utan presiderar i stället vid sitt tébord som i en talmanskateder, så ifrig, att hon knappast märker, om hon under diskussionen spiller té öfver sin klädning eller bränner sig på fingrarna. Och som damerna äro de unga herrarna. De hvarken skratta eller säga artigheter, utan slå omkring sig med tidningsartiklar. Alla äro de demo-

krater, ty samma mode, som föreskrifver snittet på deras västar och byxor, bjuder dem att vara folkvänner. Intresset för politiken dominerar allt. Centrum är Nationalförsamlingen, och liksom man förut månglade med biljetter till Operan och förstadsteatrarna, månglar man nu med biljetter till deputeradekammarens seancer. Hjälten i salongen är numera också en deputerad, under det att det förut varit en skald, en målare eller en musiker. Och hvarom tala då de unga?.

»Jag har alls icke glömt bort den där broschyren *Qu'est-ce que le Tiers,* som Ni rekommenderade mig. Under min toalette i dag på morgonen fick en af mina kammarjungfrur läsa för mig ett stycke.»

Vid denna tid — fortsätta bröderna Goncourt — »hölls den förnämsta salongen hemma hos en dam utan börd, välgörande utan hjärtelag, dygdig utan behag, mycket fåfäng och en smula högmodig, spirituell, men med detta raisonnerande och kalla förstånd, som trycker ned en konversation snarare än lifvar den, en dam, som var van att dominera öfver sitt umgänge och som föredrog en uppvaktande hofman framför en habitué i familjen, en protégé framför en vän. Denna dam var Madame Necker, och hela hennes salong var uppfyld af genius loci. M. Neckers snille och hans lika vördade förmögenhet tronade där — egoistiskt och utan försyn. M. Neckers maka hade hvarken de förnämes umgängesvanor eller deras förmåga

att låta husets ägarinna träda i bakgrunden för den artiga värdinnan. Hon gaf audiens från mannens koturn och erinrade smått om Egeria, hållande mottagning för Numas undersåtar.»

Bland habituéerna mötte man abbé Sieyès, den bekante politikern, Parny, skalden, Condorcet och Grimm, »som sade farväl till detta Frankrike, som upphört att vara de små skandalernas förtjusande rike för att blifva de stora händelsernas ledsamma land. Midt bland alla ser man en dam med coiffure som en lejoninna, rödbrusig, finnig, med torra läppar, som går och kommer, lika tvär i sina rörelser som i sina ideer, med manliga gester och med en pojkröst då och då utslungande en kraftig eller ihålig fras — det är Madame de Stael. Bredvid cheminéen se vi honom själf, M. Necker, där han tungt manövrerar sin klumpiga köpmanskropp, i samtal med biskopen af Autun, som småler för att ej behöfva tala och talar för att ej behöfva svara . . . . Men Madame Neckers berömda torsdagar äro endast så att säga offentliga mottagningar. Den trängre kretsen träffas på tisdagarna vid en liten souper på tolf eller femton couvert. Dit kommer man i hvardagsdräkt, och åkardroskorna köra in ända i husets vestibule.» I midten af Madame de Staels lilla salong, »la chambre ardente», som man sade — *mes délices* för att begagna hennes egna ord — befann sig abbé Delille, som med ljusen släckta dekla-

merade ett af sina sista poem. »Men det var blott ingångsstycket. Klockan elfva drog sig tjänstfolket tillbaka, och en gäst, som hittills varit stum, reste sig upp — poesien tystnade och kvickheterna dogo bort. Det var en talare från Nationalförsamlingen, en grefve de Clermont-Tonnerre, som nu uppläste det tal, han vid nästa sammanträde tänkte hålla. Enligt ett bruk, som blifvit allmänt, vädjade han till den enskilda sällskapskretsens välvilliga smak, innan han understälde det den stora publikens dom. Talaren läste nu upp sitt opus inför den areopag, som hette Madame de Stael, och pröfvade vid denna generalrepetition både sina fraser och sin röst.»

*

I detta sällskap hörde Stael icke hemma. Han hade uppfostrats i Versailles, den älskvärde skalden Creutz hade varit hans läromästare, och han hade vidare under Marie-Antoinettes och härtiginnan de Polignacs ledning utbildat sig till en fulländad hofman i den gamla stilen. Dessa nya salongshjältar voro honom för högröstade och för bråkiga, och han förblef därför alltid en främling i sitt eget hem, där häller ingen tog vidare notis om honom, utan där hans politiserande fru skötte konversationen. Sina gamla vänner kom han alldeles bort ifrån, ty inom kort blef hans salong ett tillhåll just för de »röde», och i följd däraf stängdes för honom den

intima hofkrets, där han fordom funnit sig så väl och där man senterat hans älskvärdhet. En kraftigare natur än Stael hade gjort revolt, men i detta äktenskap var hon mannen och han kvinnan. Han känner, huru hon liksom paralyserar all viljekraft hos honom, han *vill* bryta, men *kan* det icke . . . .

Därtill kom att hans ställning såsom diplomat började att blifva allt mer och mer ohållbar — till en del tack vare just Madame de Staels smak för politiken. Ty det var dock en orimlighet, att den franska inrikespolitikens intriger skulle spinnas i en främmande ambassadörs hotell. Och den uppmärksamhet, den unga ambassadricen började tilldraga sig, var ingalunda smickrande eller välvillig. Den ena pamfletten efter den andra kom ut emot »la bacchante de la révolution» — såsom hon kallades i Actes des apôtres — och äfven i de privata, politiska brefven börjar man sysselsätta sig med henne: »det sätt — skref Axel Fersen till Evert Taube — på hvilket Madame Chicogne (Madame de Stael) uppför sig, är ganska embarrassant, och allt det, man oupphörligen skrifver därom, är nedsättande för konungen. Jag gör hvad jag kan för att hos allmänheten ursäkta henne och vederlägga de falska rykten, man utsprider om henne och om det sällskap, som hennes man mottager i sitt hus. Men olyckligtvis är detta icke möjligt, och konungen och drottningen af Frankrike

äro mycket förbittrade på honom.» För ambassadören Stael var ambassadricen således så komprometterande som möjligt.

Men äfven Stael själf råkade på grund af sin egen personliga öfvertygelse i ett spändt förhållande till Gustaf III. Alla omdömen om honom stämma öfver ens däri, att han var en både ärlig och modig man — för så vidt denna senare egenskap kunde förenas med hans viljelösa undergifvenhet under hustrun. Från hans tidigare lif finnes härpå ett ganska belysande exempel. Då Gustaf III 1784 lämnade Paris, hade han bedt Staël att uppriktigt redogöra för det intryck, han gjort på hofvet och staden. Men lika ofta, som furstar fordra en dylik uppriktighet, lika sällan pläga de få den, emedan den förfarne hofmannen lärt sig, att ett äfven lindrigt klander tages mycket illa upp och därför, till båda parternas belåtenhet, hällre ersättes med ett icke fullt så sanningsenligt smicker. Stael däremot skref till Gustaf III:

»Eders Majestät är värkligen älskad och beundrad af fransmännen. Denna nation är mycket känslig för Eders Majestäts tillgängliga och folkliga väsen, liksom för det erkännande, Ni täckts skänka åt allt, som på ett eller annat sätt synts märkligt. Det enda, som man tämligen allmänt kritiserar, och det både vid hofvet och i staden, är, att Eders Majestät, efter hvad man påstår, ej tillräckligt uppvaktat de unga damerna. Men det man

mest klandrar är Eders Majestäts smak för spektakler, hvilken man förmenar vara en passion, och man tillägger, att en så häftig lidelse för nöjen endast svårligen kan förenas med de penibla, men på samma gång tillfredsställande omsorger, som tillhöra en ärorik regering.»

En dylik frispråkighet torde vid Gustaf III:s hof hafva varit sällsynt. Men samma oberoende visade Stael också rörande viktigare frågor. Vid den franska revolutionens början stälde sig Gustaf III som bekant afgjordt på konungamaktens sida, och meningen var, att han i spetsen för en allierad armé skulle rycka in i Frankrike, tukta de uppröriske och återställa Ludvig XVI i dennes gamla maktställning. Stael däremot dref en rakt motsatt politik, förordade en anslutning till det liberala Frankrike och ansåg, med rätta, att Gustaf III:s antifranska politik endast gagnade Ryssland. Det är möjligt, t. o. m. sannolikt, att hans uppfattning i detta afseende påvärkats af Necker, men framtiden har i hvarje fall visat, att han dömde riktigt.

Den anslutning till Neckers politiska system, som röjer sig i Staels depescher, väckte emellertid redan tidigt Gustaf III:s misshag, och på en depesch af den 22 okt. 1789 har han tecknat följande order till sin sekreterare: »Ni skall skrifva till Silfversparre (ambassadsekreteraren i Paris) och anmoda honom att skicka oss omständliga berättelser om allt, som sker, dag för dag,

och framställa för oss de olika partierna, deras chefer, etc. Ty sedan jag genom denna depesch ser, att markis Lafayette är benägen för konungen, begriper jag ingenting i Frankrikes affärer. Stael är Neckers måg; han kan ej vara annat än mer eller mindre partisk.»

Därmed hade Stael vid sin sida fått en hemlig ambassadör. Snart skulle han äfven få en spion. Af emigranterna och deras meningsfränder utropades han som jakobin, och det hat, som de egnade Necker, öfverflyttades delvis också på dennes måg. »Det är — skref madame de Boufflers 1790 till Gustaf III — baron de Stael och milord Gower, som Europas suveräner hafva att tacka för vanäran af att hafva hjälpt till, då det blef fråga om att afsätta en af deras bröder. Drottningen är med skäl mycket missnöjd med den del, som den förre tagit i dessa händelser, men hans extravaganta hustru har kollrat bort det lilla han haft af förnuft, insikt och känsla.»

Den ende, som i detta fall försvarar honom är Niclas von Jakobsson, och han bedömer honom troligen riktigast. Stael beskyldes — skrifver han — »för att vara jakobin och att, förledd af sin hustru, hafva medverkat till Ludvig XVI:s fall. Intet kan vara mera falskt. Han älskade konungadömet, ty han kände nödvändigheten af garantier, han afskydde orättvisa, och all partianda upprörde honom.» Staels egna bref bestyrka detta

omdöme, och radikal svärmare var han ingalunda, ehuru han var en värkligt liberal man, som på närmare håll än de svenska politikerna studerat Frankrikes sociala förhållanden och därför insåg det gamla systemets ohållbarhet. Men viktigast var, att han i motsats mot samtidens rojalistiska hetsporrar såg hela frågan ur svensk synpunkt, under det att Fersen såg den ur det franska hofvets och Gustaf III ur den europeiska storpolitikens.

Ett samarbete mellan honom och Gustaf III visade sig också, ju mera händelserna i Paris utvecklade sig, allt omöjligare, och i mars 1790 mottog Stael den första varningen. Konungen börjar med att beklaga den obehagliga ställning, i hvilken de franska oroligheterna försatt den svenske ambassadören. »Ni bör förstå mig — fortsätter han — äfven om grannlagenheten hindrar mig att säga mera. Emellertid kan Ni vara viss därpå, att om jag, utan att kompromettera min värdighet, kunde underhålla en ambassadör i Frankrike, skulle jag bibehålla Er. Men som jag förutser de mest fasansfulla omkastningar i detta land, och då jag ej på länge får tillfälle att skrifva till Er, vill jag icke låta detta tillfälle gå förbi utan att bedja Er säga mig, hvad Ni önskar, i den händelse Er ambassad upphör vare sig genom konungamaktens fullständiga sammanstörtande eller genom dess återupprättande, i hvilket fall M. Neckers måg knapt blefve välsedd vid hofvet. Jag vill gärna stå Er

till tjänst och sörja för Er framtid, hvilket Ni förtjänar genom den tillgifvenhet, Ni visat min person, men Ni känner, att mina tillgångar äro begränsade och att de efter ett krig länge komma att förbli osäkra. Om Ni vore ensam, skulle det ej möta några svårigheter eller något bråk. Men huru skall Er hustrus smak, vanor och fördomar kunna förenas med den karriär och de platser, man kunde erbjuda er?»

Omskrifven på ett mindre diplomatiskt språk innehöll denna biljett en uppmaning till Stael att taga afsked, lämna Paris och nöja sig med en oskadlig plats hemma i Sverige. Men konungen tyckes själf hafva insett omöjligheten af att under denna spännande period få den politiserande ambassadricen att lämna skådeplatsen för alla sina triumfer, sin salong och sin loge i Nationalförsamlingen. Den stackars Stael synes ej ens hafva vågat sig på ett försök i den vägen, och allt förblef vid det gamla. Förhållandet mellan konungen och Stael blef därför allt kyligare, och i nov. 1790 skref Stael ett bref till Rosenstein, i hvilket han gaf uttryck åt sin oro: »Jag hoppas, att kungen är nöjd med mig. Jag vågar säga, att jag tjänar honom på ett sätt, som är föga allmänt i den tid, i hvilken vi nu lefva. Det oroar mig, att allt sedan kungens hemkomst från Finland jag ej fått något vedermäle af dess höga välbehag, då jag likväl på det aldra häftigaste söker att vara konungen och

fäderneslandet nyttig, hvilket jag ännu hoppas kunna blifva. Är det sant, min vän, att jag har en myckenhet ovänner hemma? Jag tror mig ej hafva förtjänt mina landsmäns hat. Jag har alltid beflitat mig om att vara dem så mycket nyttig, som det stått i min förmåga; därmed skall jag ock alltid fortfara. Jag skulle mycket önska att få göra en resa hem, men vill ej förlora min ambassad, och ehuruväl jag hoppas, att Hans Majestät ej vill gifva mig ett prof af sin onåd, så törs jag icke begära en permission i fruktan af mina ovänners intriger.»

I själfva värket hade Stael vid denna tid redan upphört att vara Sveriges sändebud vid det franska hofvet, ehuru man drog sig för att offentligen återkalla honom. Gustaf III:s förtrogne och Staels forne medtäflare Evert Taube befann sig vid franska gränsen, och mellan honom och Axel Fersen gick nu den hufvudsakliga och egentliga diplomatiska korrespondensen. Till Stael sändes endast oväsentliga och ofta rent vilseledande depescher. I april 1791 skref nämligen Taube till Fersen: »Konungen befaller mig också att låta Eder veta, att depescherna till Stael äro skrifna i revolutionens anda. Han vill nämligen inbilla honom, att han fäster uppmärksamhet vid hvad han säger, men det är blott för att bättre få reda på deras planer och synpunkter. Konungen befaller Eder att därom underrätta konungen och drottningen af Frankrike, så att de ej få en falsk uppfattning.»

Ställningen var till ytterlighet pinsam, och Stael kände det äfven. »Min politiska existens — skref han i aug. 1791 till Reuterholm — är ock ganska oviss. Jag vet ej, om jag snart skall blifva rappellerad. Kungen har sagt mig att hålla mig färdig. Jag vet ej, om kungen tänker attackera Frankrike eller ej. Jag lärer ej blifva underrättad om det ena eller det andra, förrän allt smäller, och då blir min reträtt svår. På mera än sex månaders tid har jag ej fått några underrättelser från Sverige, som underrättat mig, hvad som där göres. Kungen har intet förtroende för mig.»

Kort förut eller den 21 juni hade Gustaf III anländt till Spa och den första underrättelse, han där mottog, var om den franska konungafamiljens arrestering i Varennes. Hans stämning mot det revolutionära Frankrike blef därigenom ej välvilligare, och hans planer på ett hämdekrig underblåstes ifrigt af de franska emigranter, som nu samlade sig kring honom och i honom hyllade Frankrikes blifvande räddare. Under en dylik politisk konstellation kunde Stael ej gärna vara den svenske konungens ombud, och den 27 juni fick den nye ambassadsekreteraren Bergstedt order att dels själf sända konungen hemliga rapporter, om hvilka Stael ej borde få en aning, dels afgifva en omständlig berättelse »öfver det minsta i ambassadörens uppförande och de liaisoner,

han har med de upproriskes hufvudmän, som nu burit händer på sin konung.»

Bergstedts svar är hedrande både för Stael och honom: »Då jag i underdånighet förklarar Eders Majestät, att Baron Staels mågskap ej inflyter på svenska ambassadörens tänkesätt, att allt hvad jag känner af hans tal och uppförande svarar mot detta embete, att Baron Stael nyttjar sina mångfaldiga bekantskaper till gagn för Eders Majestäts tjänst, så är detta ett loford, som jag ej med skäl skulle kunna neka honom, äfven om jag vore hans ovän.»

Som man kunnat vänta, blef Gustaf III ingalunda omstämd genom det försvar, som Bergstedt presterade för sin chef.

Den fråga, som närmast stod på dagordningen, var den, huruvida Ludvig XVI skulle antaga den nya konstitutionen eller ej — hvilket han som bekant slutligen gjorde den 14 sept. Detta steg gillades af den österrikiske kejsaren, men icke af Gustaf III, som redan den 18 juli skref till Stael: »Jag betraktar konungen af Frankrike hvarken såsom återinsatt eller såsom fri. Därför gälla ännu i hela sin omfattning alla de order Ni förut mottagit, isynnerhet dem Ni fått efter konungens flykt. Jag skulle aldrig vilja vara den första, som erkände lagligheten af alla dessa våldsdåd. Jag är bestämd att blifva den sista och vill vänta, tills mina medbröder druckit till-

räckligt djupt ur förödmjukelsens kalk. I väntan härpå får Ni hålla Edert arkiv och Edra affärer klara för hvarje händelse. I Er enskilda ställning beklagar jag Er, och redan länge har jag antydt detta för Er, men jag vill icke dölja för Er, att jag betraktar hvar och en såsom en personlig fiende till mig och alla suveräner, hvilken hjälper till att konsolidera denna vidunderliga konstitution.» Ännu klarare framgår ställningen af ett bref, som Taube i nov. skref till Fersen: »Den stora olyckan för konungen och drottningen af Frankrike är, att de satt allt sitt hopp till denne fördömde florentinare (kejsar Leopold). Han bedrar dem och bedrar dem skändligt. Jag finner detta af de förslag, som M. de Semonville å Nationalförsamlingens vägnar har gjort till konungen att alliera sig med denna, och hvilka konungen med förakt tillbakavisat, men som kejsaren med nöje skall akseptera, Vårt pundhufvud till ambassadör, Stael, har haft den oblygheten att göra konungen samma propositioner. Men kungen väntar blott på kejsarinnans svar för att skicka honom sitt afsked.»

Redan i sept. hade Stael hos Gustaf III anhållit om en längre tids permission, och i oktober skref han till Reuterholm, att han dagligen väntade sin rappel. Först i dec. kom dock den begärda »permissionen», och en af de första dagarna af febr. 1792 lämnade ambassadören Paris.

I sista stund hade hans energiska fru gjort ett försök att hindra denna rappel, som på ett så betänkligt sätt hotade hennes egen ställning i det politiska lifvet. I ett bref till Gustaf III sökte hon nämligen urskulda sitt deltagande i de sista händelserna och intygade, att Stael i hvarje fall ej haft någon del i de möjliga förlöpningar, hon låtit komma sig till last.

Men nu var det för sent. Den svenska ambassaden vid det franska hofvet upphörde, ambassadricen stannade kvar i Paris och ambassadören reste hem — i onåd.

*

Innan vi öfvergå till den nästa fasen i denna äktenskapshistoria, återstår en punkt.

Madame de Staels böjelse för politiska intriger var ej den enda olycka, som förbittrade mannes lif. Redan kort efter giftermålet blef hon honom otrogen, och åtminstone senare gjorde hon däraf alls icke någon hemlighet: »de tre män, som jag älskat mest och som jag älskat ända från mitt tjugonde eller tjugoförsta år,* voro Narbonne, Talleyrand och Mathieu de Montmorency.» Den sistnämnde tyckes dock mera hafva varit en vän än en älskare, under det att Narbonne och Talleyrand däremot ömsom innehade hennes kärlek. Enligt ett bref, som den ryske diplomaten Simolin skref 1791, hade

* D. v. s. från 1786 eller 1787. Som vi minnas, gifte hon sig i jan. 1786.

Narbonne varit den förste, men 1789 skulle han hafva efterträdts af Talleyrand, som måhända gjorde det djupaste intrycket på Madame de Stael; åtminstone berättar Jacob De la Gardie, att Madame de Stael 1814 till honom yttrat, att Talleyrand »de *tous mes amants* était celui, qu'elle avait aimé le plus». 1791 hade han emellertid trädt tillbaka, och öfverlämnat platsen åt Narbonne, utan att detta tyckes hafva grumlat vänskapen mellan de tre intresserade parterna — och som vi skola se skulle han ännu en gång träda fram som Madame de Staels deklarerade älskare.

Både Talleyrand och Narbonne voro betydande män. Den förres lefnadssaga är känd. Ättling af en högadlig familj hade han vid 21 års ålder (1775) blifvit abbé och vid 34 biskop af Autun. Men en kyrkans man blef han endast till det yttre. Utan den ringaste religiösa läggning förvärfvade han sig i stället namn såsom en af denna tids mera bemärkta libertiner, bekant icke blott för sin bitande kvickhet och sin moraliska indifferentism, utan ock för sin administrativa duglighet. Vid denna tid spelade han redan en ledande roll i den franska politiken; 1789 hade han väckt förslag om de franska kyrkogodsens indragning till staten, 1790 hade han på Marsfältet invigt de nya fanorna, därpå hade han af påfven blifvit bannlyst och 1791 hade han nedlagt sitt prestembete. Att en man med en dylik lefnadsbana och en

dylik öfverlägsen intelligens skulle slå an på Madame de Stael är lätt att förstå.

Men äfven Grefve Louis de Narbonne var en bland denna tids märkligare personligheter, och han var det redan genom sin börd. Det var nämligen en offentlig hemlighet, att han var son af Ludvig XV:s dotter, Madame Adelaïde, hvilken i hvarje fall uppfostrat honom och vid upprepade tillfällen betalat hans skulder. Länge en af l'ancien régimes mest lysande kavaljerer hade han vid revolutionens utbrott närmat sig det liberala partiet, och tack vare Madame de Staels hjälp kom han att spela en icke obetydlig roll i det stora revolutionsdrama, som nu började.

För Stael kunde emellertid dessa förhållanden icke vara angenäma, ehuru han till det yttre bar sitt kors med en Georges Dandins långmodighet. Men af hans bref är det tydligt, att han just vid denna tid genomgick en stark inre kris, som slutade därmed att Marie-Antoinettes och Gustaf III:s forne gunstling blef — religiös. Visserligen blef han det icke i den mening, man nu tager detta ord. Han blef hvarken katolik eller luthersk ortodox — ty det blef ingen människa under upplysningstidehvarfvet, då statskyrkorna, den katolska så väl som den protestantiska, voro andligen döda institutioner — men han öfvergick i stället till den världsåskådning, som *då* representerade samtidens kraf på ett religiöst lifs-

innehåll: mystiken, som med all sin oreda, allt sitt svammel, allt det bedrägeri, som frodades under dess hägn, dock vittnade om, att upplysningstidehvarfvets materialistiska filosofi icke lyckats ersätta de gamla, afsatta religionerna. Mystiken, icke statskyrkan, var under denna tid det religiösa sinnets sista tillflyktsort, och dit drog sig nu den olycklige svenske diplomaten tillbaka undan alla sina husliga sorger.

1789 kom den svenska mystikens apostel, Gustaf Adolf Reuterholm, till Paris, och mellan honom och Stael uppstod i följd af de lika intressena en varm vänskap. Brefväxlingen mellan dem blef, sedan Reuterholm lämnat Paris, ytterst liflig, och i dessa bref möta vi Stael, sådan som han nu blifvit, tack vare de husliga sorger, han måst genomgå. De flesta röra sig väl kring somnambuler, mystiska spådomar och dylika då moderna barnsligheter, men i Staels bref vibrerar äfven en annan ton, som skär igenom detta nonsens.

En s. k. illuminat, med hvilken båda i Paris plägat lifligt umgänge, var en engelsman vid namn Boussie, och i anknytning till ett samtal med denne skrifver Stael i sept. 1790 till Reuterholm: »Boussie säger, att min vän varit mycket för hastig i sitt omdöme om mannen i Rom. Han påstår, att min vän ej nog ransakat, och att den dagen kommer, då min vän ångrar sitt förhastande. Han säger, att min vän ej är nog ödmjuk,

och i den delen har han torhända rätt. Bäste vän, tröttna ej, arbeta flitigt på sig själf. Ödmjukhet samt kärlek till dem, som göra oss ondt, är grunden till allt godt.» Och i november fortsätter han: »Tiden nalkas, min bäste Reuterholm, då mycken bedröfvelse, mycken ödmjukhet samt mycken tro skola omsider föra oss i den faders armar, där all bedröfvelse försvinner, där lycksaligheten blir lika stor som den kärlek, med hvilken den barmhärtige guden leder och beskyddar oss, arma och usliga syndare. Ack, min vän! Bed för mig, bed, att jag måtte blifva ödmjuk af hjärtat, att jag måtte blifva renad och stark uti kärlek och ett oinskränkt förtroende till min gud. Min egen vän, jag har många förebråelser att göra mig. Mina synder äro stora. Förena dig med mig, på det att vår samfälda bön, vår kärlek och vår ödmjukhet måtte drifva från oss de onda andar, som i dessa världens sista tider söka förföra dem, hvars tro ännu är svag.»

Om arten af den religiositet, som här kommer fram, kan man ju hysa olika meningar, men ingen skall kunna bestrida, att här talar en man, hvars själavånda är stor och som genomgår en värkligen religiös kris, djupare och mera allvarlig än den, man eljes möter under denna tid. Om den personliga anledningen till den förtviflan, som gripit hans sinne, iakttager Stael en försynt och ridderlig förtegenhet, men stundom skymtar dock en an-

tydan fram i brefven t. ex.: »Jag har tillbringat min tid på ett ganska ömmande sätt med mycken oro och bekymmer. Du känner min inre ställning samt vet, att jag ej äger den slags förnöjelse, som jag mest åstundar» (1 maj 1791); »Jag befinner mig, min vän, i ganska svåra och bekymmersamma omständigheter. Du vet inre tillståndet af mitt hus och all den oro, som jag i stället för tröst där finner. Mitt hopp i anseende till evigheten och de saker, som endast äro värda att göra hufvudmålet för våra ständiga betraktelser, är ganska svagt. Tusende ovissheter omgifva mig. Jag tviflar stundom på allt och är svåra betungad af min existens.» (14 aug. 1791.)

I ett bref till Rosenstein (den 13 sept. 1791) uttalar han sig mera positivt: »Jag är ungefär så olycklig, som en förnuftig människa kan vara, ty beredd på motgången bör man af den ej bli alldeles nedslagen. Utaf min hustru har jag på allt sätt och nästan i alla afseenden så mycken oro, som hon kan gifva mig, utaf mina svärföräldrar har jag intet understöd och ej på något sätt den aldra minsta dédomagement.»

Då Stael kort därefter lemnade Paris och sin hustru, borde han således hafva känt detta som en befrielse, men olyckligtvis kunde Stael icke se saken ur denna synpunkt. I ett bref till Sparre anger Reuterholm det riktiga skälet: »Ehuru stygg hans käràlskeliga maka

också är emot honom, upphör han till sin olycka aldrig att ömma för henne, hvilket likväl alltid är ett bevis på dess eget goda hjärta.»

Och det var denna okufliga böjelse, som allt framgent skulle blifva hans lifs stora olycka.

III.

Stael synes hafva anländt till Stockholm alldeles samtidigt med Gustaf III:s mord, och meningen hade varit att ställa honom för kanslirätt för olydnad mot de föreskrifter, konungen gifvit. Men genom Gustafs bortgång ändrades hastigt situationen till Staels förmån.

Niclas von Jacobsson har utan tvifvel rätt bedömt Stael, då han skrifver: »Jag har hört flera af mina landsmän, äfven bland hans kolleger, att han saknade de viktigaste egenskaperna för en diplomat. För min del har jag en annan mening. Han saknade förmågan att skrifva med lätthet, styrka och elegans — hvilket mera härrörde af en bristfällig uppfostran och otillräcklig vana än af dåligt hufvud — och i detta fall kan han jämföras med salig excellensen Toll; men då han talade och diskuterade, ägde Baron Stael förmågan att öfvertyga. Själfva uttrycket i hans blick ingaf förtroende, ty på den märkte man genast, att han var ur stånd att begå ett bedrägeri eller ens en elakhet. Och jag frågar, om icke denna

talang, stödd af hans förmåga att vinna alla, vid Ludvig XVI:s hof betydde mera än de bäst skrifna depescher.» Jacobsson anför sedan flera exempel på hans diplomatiska framgångar i förhandlingarna med de franska statsmännen, och till dessa hade han ock kunnat lägga hans diplomatiska seger i Sverige 1792. Han hade vidare kunnat tillägga, att Stael ständigt segrade, så snart han var ensam, och ständigt led nederlag, så snart hans oroliga fru var med i spelet. Till Sverige kom han lyckligtvis såsom gräsenkling, den förlamande invärkan, Madame de Stael utöfvat på hans viljekraft, hade upphört, och han var åter samma smidige och vinnande diplomat som fordom.

Gustaf III:s död den 29 mars syntes knapt medföra någon ändring hvarken i Sveriges politik eller i Staels ställning till regeringen. Härtigen var visserligen riksförmyndare, men Staels föregående beröring med denne synes hafva varit obetydlig. Den gemensamme vännen Reuterholm, som nu kunnat vara Stael till nytta, befann sig för tillfället i Italien och återkom först den 3 juli, och konseljen, som ju betydde vida mer än den viljesvage härtigen, bestod af pålitliga gustavianer, Taube, Armfelt m. fl., hvilka betraktade både Stael och den franska revolutionen med samma blickar som Gustaf III. Taube skall t. o. m. hafva gifvit befallning om att i svenska hamnar skjuta på de franska fartyg, som hissat trikoloren, och för tillfället låg man i underhandling med

Ryssland att ytterligare utvidga den s. k. Drottningholmstraktaten af 1791, i hvilken Ryssland förband sig att betala Sverige 300,000 rubel i årliga subsidier. Såsom Sveriges bundsförvandt hade således Ryssland trädt i Frankrikes ställe, och både härtigen och härtiginnan voro ytterst förbittrade på de franska jakobinerna.

Då Stael kom till Stockholm, tänkte härtigen därför att utan vidare låta visa ut honom. Men genom den ännu mäktige Armfelt, som dock snarast var Staels fiende, lyckades denne afstyra detta, och i midten på april hade han en ny framgång. Genom sin vän Gustaf Bonde, härtigens förtrogne och mystiker liksom Stael, skaffade han sig en hemlig audiens hos riksföreståndaren, och vid denna måtte Staels diplomatiska talang hafva utvecklat sig i hela dess glans, ty audiensen slutade därmed, att Stael fullkomligt tjusade den svage härtigen och från denna dag blef hans gunstling.

Den uppgift, som politiskt förelåg för honom, var för det första att störta det gustavianska partiet i regeringen, emigranternas vänner, och för det andra att bryta den ryska alliansen och knyta en ny med det revolutionära Frankrike. I det stora hela lyckades han, och det på den korta tiden af en två månader, ty vid Reuterholms ankomst till Stockholm den 3 juli var situationen i det närmaste afgjord. Redan i slutet af maj skref härtigen ett bref till Reuterholm, i hvilket han förklarade sig

ohågad att såsom Rysslands allierade börja krig mot Frankrike, i slutet af juni tog Taube, krigspolitikens främste målsman, afsked som utrikesminister, med Armfelts inflytande var det redan förbi och hans aflägsnande redan en i hemlighet bestämd sak. Gunstlingen var nu Stael, »denne store apostel för humaniteten» — för att begagna Malin Rudenschölds hånande ord — »som icke syftade till något annat än konungadömets totala undergång».

Den 15 maj hade en af den franska revolutionsregeringens diplomatiska emissarier, Verninac, kommit till Stockholm samt genast trädt i beröring med Stael, som äfven skaffade honom företräde hos härtigen. Resultatet blef, att denne till sist uppdrog åt Stael att för Verninac framställa ett formligt förslag till en allians mellan Frankrike och Sverige. I de sista dagarna af juni var detta färdigt, och den viktigaste punkten — åtminstone i härtig Karls ögon — var den, att Frankrike under ett visst antal år, som sedermera skulle bestämmas, förband sig att betala Sverige 16 millioner livres såsom ersättning för de ryska subsidier, som naturligtvis efter denna allians skulle upphöra. Enligt hvad Lars von Engeström — tydligen alldeles riktigt — uppgifver skulle Stael hafva vunnit härtigen för denna plan genom att därjämte utlofva honom en personlig douceur af de franska subsidiemedlen. Omedelbart efter det att Stael

framlagt detta förslag för Verninac, kom Reuterholm hem, men detta vållade ej något afbrott i underhandlingarna, ty Reuterholm stälde sig fullkomligt på den nya kursens ståndpunkt samt synes äfven hafva fått löfte om en part af de hägrande franska mutorna. Den enda förändringen blef, att Sverige nu kom att styras af ett triumvirat, Reuterholm, Stael och Bonde — »les trois fakardins», som ryske ministern kallar dem. De sista gustavianerna aflägsnades, och ryssfienden Lars von Engeström utnämdes till hofkansler.

Förslaget var emellertid blott ett förslag, och det gälde nu att gå »from thounds to things». De definitiva underhandlingarna ansågos dock med större fördel kunna drifvas i Paris än i Stockholm, i september reste därför Verninac och i december följde Stael efter — i djupaste hemlighet, ty officielt hette det, att han reste dit blott för att ordna sina enskilda angelägenheter. På vägen gjorde han emellertid ett längre uppehåll i Köpenhamn, där han sökte förmå den danska regeringen att bryta med Ryssland och ansluta sig till det fransk-svenska systemet. I slutet af februari 1793 anlände han till Paris. Ställningen hade då i viss mån förändrats. Härtig Karl och Reuterholm, icke längre påvärkade af Staels öfvertalningskonst, hade börjat vackla i sin nya tro, och förhållandena i Frankrike gåfvo dem onekligen skäl därtill. I januari hade Ludvig XVI fått bestiga schavotten,

emot Frankrike stod nu en koalition af de flesta europeiska makter, Österrike, Preussen, England, Holland och Spanien, och den gamla girondistministären af den 10 augusti var så godt som maktlös gent emot de nya ytterlighetsmännen. Men detta afskräckte ej Stael, som i stället inledde en förtrolig förbindelse med välfärdsutskottets ledande kraft, Danton, delvis mot den vacklande och obestämda svenska regeringens order, och för välfärdsutskottet framlade Stael den 28 april ett nytt förslag till en defensivtraktat, som gick ut därpå, att Frankrike betalade Sverige 10 millioner francs, mot det att Sverige två månader därefter erkände den franska republiken, hvarjämte Frankrike, i den händelse Sverige därefter råkade i krig, skulle årligen betala 18 millioner francs i subsidier. Denna traktat, som äfven bestämde de truppkontingenter, med hvilka de båda makterna i händelse af krig skulle bistå hvarandra, undertecknades preliminärt den 17 maj af den franske utrikesministern. Men öfverenskommelsen innehöll ock en hemlig artikel, som var så hemlig, att den ej en gång synes hafva affattats i skrift: Frankrike skulle honorera härtigen och Reuterholm med 1,200,000 francs — i mutor. Af dessa utbetalades kontant dock blott 300,000, och resten ställdes på framtiden. Detta vållade en viss misstämning i Stockholm, och härtigen, som kort förut skrifvit till Stael: »Hvad mina enskilda angelägenheter angår, öfver-

lämnar jag mina intressen i edra händer, väl vetande, att jag intet förlorar, då jag anförtror dem åt Er» — härtigen började nu att göra svårigheter, och därigenom försattes den gynnsamma tidpunkten.

Som det synes tyckes en annan hemlig artikel hafva varit åtminstone på tal. Stael, som trots sin »jakobinism» fortfarande intresserade sig för sin forna olyckliga beskyddarinna, Marie-Antoinette, var vid denna tid betänkt på ett försök att rädda hennes lif och hade, som det förefaller, kommit öfverens med Danton, att härtig Karl efter fördragets afslutande skulle i egenskap af Frankrikes »förste vän» framställa en begäran om drottningens frigifvande. Stael skref värkligen till honom härom, och i Frankrike voro vederbörande ej ovilliga att — visserligen mot ersättning — släppa Marie-Antoinette. Niclas von Jacobsson påstår, att allt var klart och öfverenskommet. Men så vidt man vet, besvarade härtig Karl aldrig detta bref, och Staels vackra plan kom aldrig till utförande. Själfva fördraget strandade, och därmed föll Marie-Antoinettes hufvud.

Meningen var, att traktaten skulle definitivt undertecknas i Schweiz, och Staels mission i Paris var således till ända. Endast några dagar senare reste han också till Coppet, där han väl träffade sina svärföräldrar, men sannolikt icke sin hustru, som då ännu synes hafva varit kvar i England. I hvarje fall stannade han på Coppet

blott några veckor och for redan i slutet af juni till Basel, där han träffade samman med den franske underhandlaren Verninac, som fått fullmakt att underteckna den definitiva traktaten. Men som jag nyss nämde gjorde härtig Karl svårigheter; dels hade han några mindre väsentliga anmärkningar mot själfva traktaten, dels fordrade han, att hela det hemliga »honoraret» (1,200,000 frs) skulle utbetalas. Verninac gaf värkligen med sig och anhöll hos välfärdsutskottet, dels att det felande beloppet skulle skickas, dels att utskottet skulle vidtaga de af härtigen yrkade förändringarne i traktaten. Såsom diplomat hade Stael således lyckats så fullständigt som möjligt. Men nu inträffade olyckligtvis en händelse, som gjorde denna seger om intet. I juli störtades nämligen hans vänner i välfärdsutskottet, dit inträdde i stället »terreurens» målsman Robespierre, och detta nya utskott vägrade att ratificera traktaten — härtig Karl hade dröjt för länge och varit för snål.

I stället för en defensivallians föreslog den franska regeringen nu en neutralitetskonvention, som visserligen för Sverige var mindre riskabel och mindre exponerande, men också mindre förmånlig. De nya underhandlingarna började i september, och kort därefter gick härtigen in på de franska villkoren. I detta mot Ryssland riktade neutralitetsförbund ville man emellertid indraga äfven Danmark, och Stael, som redan vid sin utresa lyckats

planera en dylik skandinavisk politik, fick nu order att resa till Köpenhamn att afsluta sitt värk. Den 2 februari 1794 var han där, och redan den 27 mars var saken klar, dock utan att den franska traktaten, som var den »väpnade neutralitetens» tysta förutsättning, blifvit definitivt antagen — Robespierre var nämligen emot den — och spänningen med Ryssland blef så stark, att man i Stockholm fruktade ett krigsutbrott.

Härtigen och Reuterholm förlorade då alldeles hufvudena och visste ej, om de skulle kasta sig i Frankrikes eller Rysslands armar. Vid den kritiska tidpunkten — omkring 1 juli — kom emellertid Stael till Stockholm, samtidigt föll Robespierre och med slaget vid Fleurus vände sig krigslyckan till Frankrikes fördel. Af allt detta begagnade sig Stael med det resultat, att han på hösten erhöll fullmakt att börja nya underhandlingar om ett franskt förbund. Ändamålet med resan hemlighölls och officielt uppgafs, att han reste till Schweiz, där hans närvaro, som det hette, var nödvändig i anledning af svärmoderns död. Så snart han kommit till Basel, vände han emellertid om och for till Paris, där han började underhandla med den franska regeringen (Sieyès, Rewbell, Cambacérès m. fl.). Denna, som nu ej längre bestod af doktrinärer af Robespierres halt, var angelägen att få den franska revolutionsstaten erkänd af de europeiska makterna, och för ett dylikt erkännande var man böjd

att betala. Visserligen var en affär af denna art ej vidare hedrande för den köpte, men i Sverige hade man i detta afseende ett ovanligt elastiskt samvete — hela 1700-talets politik hade ju mer eller mindre varit en subsidiepolitik. Stael fick också den 23 februari 1795 order att, när han så ansåg nödigt, erkänna republiken och officielt presentera sig såsom ambassadör hos denna; kreditiven medföljde. Förutsättningen var dock, att Stael *först* skulle afsluta det af Sverige efterlängtade subsidiefördraget, och för att genomdrifva det erhöll han rätt att använda 300,000 frs i mutor åt de franska statsmännen. Stael mottog brefven och kreditiven den 19 mars — olyckligtvis något för sent, ty redan den 17 hade en annan mindre makt, Toscana, passat på att »erkänna» republiken, och Sverige kunde således ej blifva den första. Värdet af Sveriges moraliska understöd hade således något sjunkit, och olyckligtvis var den franska regeringen af några inre oroligheter hindrad att börja underhandlingarna förr än 4 april. Stael begärde då 20 millioner, ratificerandet af traktaten 17 maj 1793 samt rätt för Danmark, Holland och Turkiet att inträda i förbundet.

Då den franska regeringen emellertid afböjde dessa hårda villkor, vågade Stael en djärf kupp. Den 23 april lät han offentligen presentera sig i konventet såsom Sveriges ambassadör hos den franska republiken, som

därigenom fick det första erkännandet af en något så när betydande makt. Detta steg var, om ej emot den direkta ordalydelsen, så dock mot andemeningen i hans instruktion. Men för Stael var tydligen själfva alliansen, det antiryska förbundet, hufvudsaken, och förmodligen trodde han sig sedermera af det tacksamma Frankrike och den komprometterade härtig Karl kunna utvärka villkor, som för bägge parterna kunde anses drägliga. Tack vare 100,000 francs, som han lånade upp och använde till mutor, fick han också ett dylikt fördrag antaget af den franska regeringen, och efter många jämkningar fram och tillbaka enades de båda regeringarna den 14 september om en traktat, som af härtigen den 14 jan. 1796 formligen ratificerades. Sverige, hvars hufvudsynpunkt var subsidierna, fick därigenom fyra millioner kontant och löfte om ytterligare sex att under de närmaste tre åren utbetalas. Staels antiryska politik hade således segrat. Sverige hade definitivt anslutit sig till det franska systemet, och det yttre inseglet härpå var Gustaf Adolfs förlofning icke med kejsarinnans sondotter, utan med en prinsessa af Mecklenburg.

Hur man än bedömer Staels värksamhet under dessa år — slapphet kan man i hvarje fall ej förebrå honom, och han utvecklade icke blott en förvånande energi, utan visade sig såsom denna tids ende målmedvetne statsman. »Härtig Karls och Reuterholms styrelse — yttrar Boethius,

från hvars förträffliga afhandling jag lånat redogörelsen för hela denna diplomatiska förhandling — visar, att frånvaron af genialitet ej är något ofelbart korrektiv mot politiskt lättsinne, ty man kan svårligen tänka sig ett lättsinnigare spel med ett lands välfärd än deras oupphörliga vacklande mellan Frankrike och Ryssland. — Den, som inför de bevarade urkundernas vittnesmål reder sig bäst, är utan tvifvel Stael von Holstein. Visserligen kan han ej frikännas från själfrådighet och en allt för stor sangviniskhet, men hos honom fanns dock en konsekvent och lefvande politisk öfvertygelse, och vid sina försök att genomföra densamma, lade han i dagen ej blott en offervillighet och ihärdighet, som värka sympatiskt, utan ock en ingalunda föraktlig diplomatisk förmåga. För smutsig vinningslystnad synes han böra helt och hållet fritagas.»

Då Stael i februari 1792 lemnade Paris för att såsom en i onåd fallen minister stånda till ansvar för sina försyndelser, stannade hans politiska fru kvar i Paris, där hon som bäst var inne i alla intrigerna. Hennes amant för tillfället var Narbonne; och uppgiften var att skaffa honom in i ministären. Den 7 nov. 1791 skref Marie-Antoinette till Fersen: »ännu ingen ministär! Madame de Stael lägger sig mycket ut för M. de Narbonne, och jag har aldrig sett en kraftigare och mera invecklad

intrig». Men ansträngningarna kröntes med framgång, och 7 december berättade drottningen för Fersen: »Grefve Louis de Narbonne blef äntligen i går krigsminister. Hvilken ära för Madame de Stael och hvilken glädje för henne att hafva hela arméen — till sin disposition!»

Men tyvärr var hon för lidelsefull i sin agitation. För att göra Narbonne till herre i den öfriga ministären och särskildt för att störta hans konservativa kollega, sjöministern Bertrand de Moleville, förmådde hon tre af de befälhafvande generalerna, Lafayette, Luckner och Rochambeau, att skrifva bref, i hvilka de kraftigt uttalade sig för Narbonnes krigspolitik och vitsordade hans omistlighet, och dessa bref lät Madame de Stael, efter hvad hon själf erkänner, publicera. Detta blef emellertid de öfriga ministrarna för starkt, och den 9 mars 1792 förmådde de Ludvig XVI att afskeda Narbonne. Denne begaf sig då till nordarméen, och därmed var Madame de Staels roll inom ministären utspelad. I sin dagbok berättar emellertid Axel Fersen, att hon förklädd till karl begifvit sig till Arras för att träffa Narbonne, och — tillägger han — »hon bär alltid på sig ett gift för att taga detta, om något skulle hända Narbonne».

Revolutionen utvecklade sig nu med stormsteg, och den 10 augusti utbröt det våldsamma upplopp, som slutade med Ludvig XVI:s afsättning. Narbonne befann sig då i Paris och måste undan mördarskarorna rädda sig till

det svenska ambassadhotellet, där madame de Stael under flera dagar höll honom dold och genom sin rådighet värkligen lyckades att visa bort de kommissarier, som kommit att anställa husvisitation. Faran var emellertid öfverhängande, men i det rätta ögonblicket fann hon en öfverspänd, revolutionär tysk vid namn Bollman, som åtog sig att föra honom öfver gränsen. »Ni torde — skref Bollman till en släkting — finna det fullt naturligt, att madame de Stael intresserar sig för sin vän Narbonne, i synnerhet när jag berättar er, att hon är — icke gift, utan sammankedjad vid en man, som ej skulle kunna koka ett mål potatis och ännu mindre varit med om att uppfinna krutet.» Som Bollman själf aldrig varit i beröring med baron de Stael, är det ej svårt att gissa, från hvilket håll han fått denna karaktäristik.

Emellertid lyckades Narbonne tack vare Bollmans hjälp att fly öfver till England. Madame de Stael, som befann sig i hög grossess, måste stanna i Paris, där hon var nära att blifva mördad under de rysliga septemberdagarna. Endast genom en slump räddad, kom hon undan till Schweiz, där hennes son Albert de Stael föddes, men redan i början af det nya året lämnade hon sitt fädernehem och reste till England, där hon åter träffade samman med Narbonne.

Ur moralisk synpunkt väckte Madame de Staels och Narbonnes lif i England ganska mycken uppmärksamhet.

Men mot slutet af 1793 afbröts denna angenäma séjour, därigenom att Madame de Stael med anledning af moderns sjukdom måste resa tillbaka till Schweiz. Narbonne följde visserligen efter, men en brytning dememellan uppstod, och Madame de Stael var åter fri — åtminstone jämförelsevis, ty redan nu torde hon hafva inledt sin bekanta förbindelse med Benjamin Constant. Terreuren i Frankrike tvingade henne att stanna kvar på Coppet, om sin man förefaller hon ej hafva tagit någon vidare notis, och personligen tyckas de icke hafva sammanträffat. På sommaren 1793 var Stael visserligen på Coppet, men då var hans maka med sin älskare sannolikt ännu kvar i England, och i början af 1795 uppehöll han sig visserligen en kort tid i Basel, men det synes ovisst, om han då haft tillfälle att resa till Genève. I hvarje fall hade de under dessa år endast råkats tillfälligtvis. 1794 skref Madame de Stael visserligen, att hon hade stor lust att följa med Stael till Sverige, men denna plan gjorde hon åtminstone icke något försök att sätta i värket.

Med 1795 ändrades emellertid situationen hastigt. Terreuren var förbi, och viktigast af allt: den 23 april hade Stael åter blifvit Sveriges ambassadör. Han var icke längre en hemlös flykting, hade åter en social position och kunde därför blifva till nytta för sin spirituella maka, som nu kom att erinra sig, att hon var gift och

därför kunde draga fördel af sin man. Helt oförmodadt mottog Stael den nu icke odeladt angenäma underrättelsen, att frun tänkte uppenbara sig i Paris och göra sina rättigheter gällande. Stael, som visste, hvad detta skulle betyda för hans diplomatiska ställning, sökte förgäfves förmå henne att åtminstone uppskjuta resan.. Men hon var obeveklig, och till svar på sina bref fick han blott ett lakoniskt: *kommer*.

Med Stael var då hans vän Niclas von Jacobsson, och i en roligt skrifven memoar har han skildrat hennes ankomst. Memoaren äges af Professor Quensel, som välvilligt stält den till min disposition, och jag meddelar den här i hans öfversättning:

*

»Innan jag framstälde det djerfva förslaget att tvinga henne att vända om, hade jag rådslagit med några medlemmar af Comité du Salut public, med Menou, kommenderande general i Paris, med Le Hoc, utsedd till ambassadör i Sverige, med flera konventsledamöter, t. o. m. med åtskilliga privatpersoner, enskilda vänner till ambassadören. Alla tadlade de med en mun hans utomordentliga svaghet för sin hustru; under det man alla dagar från tribunen i konventet hörde förnärmande uttalanden om henne i anledning af ryktet om hennes ankomst till Paris och de säkra underrättelser, man ansåg sig hafva om hennes förbindelser

och intriger med de emigrerade. Signeul svor och bannade utan att kunna något föreslå.

Mer än en gång hade jag, dock blott i förbigående, talat med ambassadören om denna sak, särskildt när han visade mig bref från minister Necker, i hvilket denne försökte utvärka tillåtelse för sin dotter att få komma till Paris. Mina försök att förmå honom ordna sina affärer och förlika sig med baron Reuterholm, hans forna orakel, hade nämligen något afkylt förhållandet oss emellan; och jag ville icke öka spänningen.

En morgon, då jag på grund af illamående låg längre än vanligt, inträdde ambassadören till mig och sade, i det rösten nästan svek honom: »min hustru kommer hit».

»Det vore en förbannad sak; för Guds skull hindra det», sade jag.

»Det är omöjligt», invände han.

Jag tillade: »Nej, vid Gud, det så är, om min ambassadör ville göra, hvad han borde.»

»Kan Jacobsson göra det?» frågade han med en ton af förebråelse, som både rörde och stötte mig, ty den utmärkte mer humör mot mig än egen smärta.

Jag reste mig i sängen; bittert och med en ed svarade jag: »Ja, det kan jag».

»Nå, så tig och gör», yttrade han med en stämma, som skar mig i själen, och gick.

Jag fattade all min eftertanke för att finna rätta bemärkelsen af dessa orden och ansåg dem vara, att han ej ville brouillera sig med hustru och svärfar, men önskade, att hon ej komme. Jag borde då söka vinna ändamålet utan hans kunskap.

Åter rådförde jag mig med Menou, som sade sig hafva rapporter från lägret i Marly (10,000 man födda och gödda att försvara dåvarande franska friheten), där det dagligen deklamerades mot fru Staels ankomst; om den inträffade, kunde han ej ansvara för, att ej soldaterna fölle på den tanken att marschera till rue Varenne och saccagera ambassadörens hôtel. Jag talte äfven med Le Hoc, som påstod, att om hon komme, fick Sverige inga subsidier. Med dessa beslöts, att de vidare skulle vidtala en och annan af Comité du Salut public och jag afsändas såsom kurir till Basel, försedd med order till alla postmästare att icke lämna hästar åt de personer, jag uppgåfve, utan för att återvända, samt med bref till republikens ambassadör i Schweiz, hvari han förbjöds att lämna fru Stael pass.

Jag tog med mig på denna kinkiga resa samma dugliga schweizare, Balthazar, som Grefve Fersen anförtrodde att köra Ludvig XVI och Marie-Antoinette, när de rymde från Paris, och som med sina laddade pistoler ansvarade att skjuta hästarna för ambassadricens vagn,

i fall vi mötte henne och hon ej godvilligt ville vända om på de papper, jag medförde.

Jag anmärkte alla poster, där bivägar inträffade, hvilka kunde leda till Schweiz, och de tillsades, att om svenska ambassadricen inträffade, fick hon ej avancera, utan skulle vända om eller afbida min återkomst.

Framkommen till Basel skyndade jag till den hederlige Barthelemi. Knapt hade han hört ändamålet med min resa, förrän han svor öfver välfärdsutskottet och ministern, som aldrig besvarat hans förfrågan, huru han skulle förhålla sig, om fru Stael begärde pass. Nyss hade hon fått det och var troligen redan rest från Coppet. Förtviflad vände jag om. Ingenstädes hade hon passerat. Hon hade kommit flera timmar före mig till Paris och med sin vanliga slughet valt en väg, som ansågs för obrukbar, emedan man ibland måste betjäna sig af oxar i brist på hästar.

Nytt öfvervägande, hvad parti jag nu skulle ta. Jag gick följande morgonen in till baron Stael. Han syntes accablerad.

»Nå, jag har rest förgäfves, min bäste ambassadör», sade jag. Icke ett ord mer eller mindre.

»Vänta litet», sade han; gick in till sin hustru, kom strax igen, sägande: »Madame de Stael est encore au lit, mais elle vous prie de passer chez elle».

Jag begaf mig strax dit. Hon var ännu icke gift,

då jag senast såg henne. Hennes första ord var. »Vous êtes l'ami de M. de Stael. Je veux que vous soyez le mien aussi. Venez m'embrasser.»

Denna inledning smekte min fåfänga, och föga fattades, att jag alldeles bragts ur fattningen. Lyckligtvis hjälpte mig dock ett enda ögonblicks eftertanke, och jag beslöt att utan vidare dra mig tillbaka, utan att ingå på någon förklaring angående min resa. Jag svarade med en tämligen alldaglig komplimang åt hennes snille och skönhet; därefter smög jag mig bort.

Återkommen på mitt rum erfor jag alla obeslutsamhetens kval och all den ångest, som ligger i en konflikt mellan plikt och böjelse.

Nya rådplägningar mellan Menou, Le Hoc och andra. Att stanna på halfva vägen är icke min vana. De, till hvilka jag vände mig, afskydde ambassadörskan, anklagade ambassadören för svaghet och kommo min patriotism att flamma upp, då de försäkrade mig, att underhandlingarna mellan de två länderna skulle lida af allt detta. Och blef alltså beslutet, att ambassadörskan, »bon gré, mal gré», skulle återvända till Schweiz.

Så förflöto några dagar. Innan jag om morgonen gick ut, plägade jag gå in till baron Stael, som vanligen mottog mig något kyligt. Hvad Madame angår, såg jag henne icke alls. Jag åt middag hos andra bekanta, då middagarna i hotellet efter ambassadricens

hemkomst blifvit mig odrägliga på grund af det stora antalet gäster.

En vacker morgon säger baron Stael till mig: »Min hustru önskar se er till middag den och den dagen.» Jag svarade: »Naturligtvis skall jag infinna mig.»

Följande dag, om jag ej missminner mig, mötte jag general Menou, som omtalade för mig, att han mottagit en bjudning till middag hos ambassadören och nekat. Han berättade vidare, att då han mött en medlem af Välfärdsutskottet (så vidt jag minnes, Treilhard), hade han nämnt härom för honom. »Hvarför, medborgare, har ni nekat mottaga denna bjudning?» frågade denne.

»Därför», svarade Menou, »att jag ej tycker om hans hustru, som har hufvudet fullt af planer och intriger emot oss.»

»Paff», återtog den andre. »Jag själf ämnar mig dit, och det skulle jag ej göra, om det kunde vara något ondt däri. Jag råder er, medborgare general, att göra likaledes.»

Samma förhållande med Le Hoc. Detta borde kanske ha något afkylt min ifver; men råden, ställningen, det allmänna ropet mot madame de Stael afgjorde mig.

Tidigt följande morgon tillsade jag portvakten, att det var ambassadörens befallning, att intill vidare order

ingen skulle insläppas, hvarken till honom eller ambassadricen. I en passage mellan de båda våningarna placerade jag en af de svenska tjänarne med befallning att, så snart han hörde fruns ringklocka, genast begifva sig till ambassadören och säga honom, att ambassdörskan bad hans excellens utan dröjsmål infinna sig hos henne. Räknande på denne pålitlige betjänt, hvars namn var Boberg, inträdde jag sakta och försiktigt i madame de Staels sängkammare, där jag till min förvåning fann den bekante grefve de Ségur d. ä., en spirituell man, reflekterande och rättrådig. Då det var för sent att stanna eller draga mig tillbaka, bad jag honom att blifva lämnad ensam med ambassadricen, då jag måste tala med henne om en sak af stor vikt, som icke tålde något uppskof. Han drog sig då tillbaka med några artiga ord. Nu gick jag fram till sängen, där madame ännu låg, enligt tidens sed mottagande husets intimare vänner till sängs. Madame de Stael bibehöll ständigt denna sed, utan fruktan för missbruk, äfven på äldre dar, offrande så koketteriet för politiken och litteraturen.

Utan alla omvägar, hvartill jag icke hade tid, bad jag henne förlåta mig, att jag såg mig nödsakad att försöka öfvertala henne att lämna Paris. I korthet framlade jag för henne mina skäl, utan all vältalighet, hvilken gåfva icke är min, men med mycken värme. Hon

svarade mig med mycken liflighet, men vänligt, försäkrande mig, att hon bättre än jag kände de personer, som skjöto mig fram, och att hon var fullt öfvertygad att kunna vinna dem för sig och, i stället för att vara till skada för ambassadörens underhandlingar, kunde hon gå i borgen för deras lyckliga utgång. I saknad af både hennes vältalighet och självtillit, hade jag ingen utsikt att kunna öfvertala henne. Blott en utväg stod öppen för mig: jag kastade mig på knä vid sängen och besvor henne att gifva vika både för hennes egen skull och ambassadörens, som hon genom sitt motstånd skulle bringa på fall.

Nu antog hennes vägran en bestämd och fast ton, hvarvid äfven jag höjde min röst och inlade en och annan hotelse i mina förslag. Detta uppväckte hennes harm, och hon sökte efter klocksträngen för att ringa på sina kammarjungfrur. Men när hon märkte, att jag hade upphängt denna, så att hon icke kunde nå den, blef hon ordentligt ond och, med värdighet erinrande mig, hvem hon var, befalde hon mig att gå.

Nu var stunden kommen för mig att fatta klocksträngen, hvilket jag gjorde utan att säga ett ord. Tärningen var kastad. För tvekan fanns icke längre rum. Min plikt och min karaktär utpekade för mig den enda väg att gå.

Ambassadören inträdde med bekymmer i sitt an-

sikte; troligen hade betjänten omtalat för honom, att han handlat efter mina order. Äfven jag var mycket upprörd.

I det jag framträdde till dubbeldörren och lade handen på låset, sade jag: »Herr Ambassadör, för att rädda er har jag försökt allt; men medels öfvertalande är det ej möjligt förmå ambassadörskan att lämna Paris. Nu är er stund kommen att handla. Se här mitt sista ord: Ni vet, hur mycket jag älskar er; men jag älskar än mer mitt fädernesland. Blir madame kvar, så svär jag vid Gud, att jag om 2—3 dar återvänder till Stockholm, och jag skall blifva den förste att där anklaga er hos regenten för er feghet att af svaghet för er hustrus infall uppoffra statens fördelar. Jag går nu in i edert rum och afvaktar där ert svar.»

En halftimma efteråt inträder ambassadören, förvirrad, förtviflad; och så var jag själf, men på samma gång upptänd.

»Nåväl», sade jag.

»Hon reser», svarade han, »blott begär hon åtta dar, att det icke må synas, som hade hon blifvit bortkörd.»

»Hon bedrar oss», afbröt jag honom.

»Nej», fortsatte han, »jag har hennes hedersord, och det bryter hon icke.»

»Så få vi vänta», återtog jag, i det jag med öm-

het tryckte hans hand för att låta honom förstå, hvad det kostade mitt hjärta att göra allt detta våld på mig. Han svarade icke; hans ansikte uttryckte endast trötthet och obeslutsamhet.

Dagen för den stora middagen var inne. På morgonen kom ambassadören och påminte mig vänligt om mitt löfte att vara med. Jag infann mig tidigt i salongen. Flera gäster hade redan anländt, bland dem general Menou, med hvilken jag kom öfverens att sitta tillsamman vid bordet. Vi sågo flera inträda af dem, som för tillfället hade makten; och den sist anlände var till min stora förvåning Louvet. Denne man, känd för stor oförvitlighet och ett godt omdöme, hade madame de Stael aldrig sett och hade nog ej utan stor svårighet vunnits. Han var vid denna tid medlem af välfärdsutskottet, arbetade som en neger, nekande sig äfven de vanligaste förströelser, tänkande blott på republikens bästa. Jag kan säga detta, då jag ofta mött både honom och hans omtalade hustru Lodoiska. Vid hans inträde i salongen gick ambassadörskan emot honom, omfamnade honom och sade honom på sitt förbindliga sätt några artigheter.

Under middagen drog hon nästan alla inom sin trollkrets. Dock hade hon tydligen föresatt sig att ignorera Menou. Vid måltidens slut kom hon fram till mig och bad mig ej gå, förrän hon fått tala vid mig.

Hon sade mig detta helt enkelt och naturligt, och jag svarade med en vördnadsfull bugning. Detta var vårt första möte sedan scenen angående hennes afresa.

Under det man kringbjöd kaffe och likörer, kallade hon den ene efter den andre in i sitt kabinett, ungefär tio personer; och de stannade där alla. Efter i det närmaste en timma träder hon åter ut, omgifven af alla dessa »medborgare» (Louvet var dock ej med); och går rätt fram till mig, där jag satt, inbegripen i samtal. Hon vänder sig till mig och säger i en mycket lugn ton, utan all skärpa: »Ni sade mig, att dessa herrar (möjligen sade hon medborgare) skulle ha ansett ovilkorligen nödvändigt, att jag lämnade Paris. Hör här själf, hvad de ha att säga.»

Jag fixerade dem med på en gång förvåning och förtrytelse, under det mina öron fyldes af »*ja, det är fullkomligt riktigt*, af »*dock*» och af »*men*», och jag vet icke allt. Slutligen hördes en hes stämma, som ännu ljuder i mitt öra, uttala en hel mening: »Det var nog så, men emedan madame l'Ambassadrice nu en gång befinner sig i Paris, ha vi ej skäl till att önska hennes afresa» — tilläggande en äkta fransk artighet om hennes älskvärdhet.

Så han, och jag — förbryllad! Hade jag blott haft litet mer kvickhet, skulle jag hånat dessa »cochons d'Ulisse», som dundrade på tribunen och i salongerna

mot denna för republiken så farliga sirén, men redan efter hennes första middag lågo vid hennes fötter.

Jag samlade mig så godt jag kunde i en så oväntad ställning, och, vändande mig till ambassadörskan, sade jag i en fast ton: »Madame, jag har misstagit mig, och ni skulle visa stort ädelmod, om ni någonsin kunde förlåta mig.»

»Åh», svarade hon mig förbindligt, »saken är helt enkelt den, att ni trott er handla i Sveriges intresse.» ...

*

Det var i maj 1795 Madame de Stael anlände till Paris. Men tack vare hennes politiska intressen blef uppehållet där denna gång ganska kort. Hon flyttade in i det svenska ambassadhotellet, där hon åter intog sin gamla ställning såsom tongifvande inom societeten. Hennes salong blef såsom fordom en medelpunkt icke blott för det intelligenta Frankrike utan ock för det politiska, och ränkerna spunnos där med samma våldsamma energi som fordom. Lars von Engeström, som på hösten 1795 vistades i Paris, gjorde därvid hennes bekantskap: »Hon visade sig mycket mera förekommande mot oss än hennes man. Det var hos henne, som vi träffade den ryktbara fru Tallien. Fru Stael gaf stora mottagningar, hvarest rådde den brokigaste blandning af folk. Man såg där ci-devanter och uppkomlingar om hvarandra, och några eleganta herrar

och damer, hvilkas kostymer stucko af lika mycket mot den långsträckta snitten på ci-devanternas kläder som mot den stora mängdens groteska utspökning.»

Stael nödgades således åter se sitt hus fullt af ett blandadt, skrikande och politiserande sällskap, och till detta obehag sällade det sig ett annat. Till älskare för året hade Madame de Stael valt en person, som icke kunde vara Sveriges officielle representant vidare behaglig. Det var Gustaf III:s mördare, Ribbing, som hon redan lärt känna i Schweiz och som nu följt henne till Paris. »Han var — berättar Engeström — i Paris, då jag var där. Fru Stael blef kär i honom. Stael ville ej se honom i sitt hus. Hon öfvertalade Carletti (Toscanas minister i Paris) att bjuda honom till en assemblée, men Stael förklarade Carletti i mitt, sitt och Löwenhielms namn, att därest han kom, kommo vi ej. En af de få gånger han visat sig herre i sitt hus, var äfven i anledning af Ribbing. Hvad som händt, sedan jag reste, kan jag ej veta, men skall jag döma af hvad jag sett, så är han (Stael) oskyldig.»

Värst var dock Madame de Staels outsläckliga intresse för politiken. I följd af detta blef hon i konventet föremål för ett våldsamt angrepp, och i samband därmed antyddes för Stael, att man önskade frun aflägsnad från Paris, där hon hade för sig alla möjliga intriger. Madame de Stael slog sig då ned i St. Gratien

strax utanför Paris, men då hennes Tusculum där blef samma ränksmidaranstalt som det svenska ambassadhotellet i Paris, befalde regeringen henne att inom tio dagar lämna Frankrike. Stael lade sig då ut för sin hustru, och i följd af sympatierna för honom, togs befallningen tillbaka. Men i slutet af året fann Madame de Stael själf för godt att lämna det otacksamma Frankrike och resa tillbaka till Coppet.

Staels ställning hade emellertid ändrats på ett högst betänkligt sätt. Franska regeringen hade goda skäl att vara missnöjd med den svenska. De redan utbetalade subsidierna hade ej användts, såsom afsedt var, till krigsmaktens förstärkande, utan till helt andra ändamål, hofvets underhåll, operan m. m. Och likväl hade man gifvit Stael order att söka utpressa mera penningar — en uppgift, som med hänsyn till de nästan förtviflade franska finanserna var ganska hopplös. Visserligen ville den franska regeringen icke bryta den svenska alliansen, men å den andra sidan ville man ej gå längre med en så opålitlig bundsförvandt. I Sverige började man ock draga öronen åt sig. Redan i slutet af 1795 hade man kallat en svensk diplomat, König, från Lissabon till Paris, officielt i egenskap af legationssekreterare, men med hemligt uppdrag att spionera på Stael samt därom föra en separat korrespondens med den svenska regeringen. Såsom vanligt förklarade dock den tillämnade spionen

sig obenägen för denna roll samt gaf i stället ett ampelt erkännande åt Staels förtjänster.

König svarade nämligen rikskansleren (25 dec. 1795), att han hoppades kunna förena sin undersåtliga plikt »med det uppförande, jag är skyldig en af mig lika estimerad förman, som, att döma af allmänhetens opinion härstädes, är en af Kongl. Maj:ts nåd och förtroende samt fäderneslandet förtjänt ämbetsman, hvilken, om han blefve underrättad, att jag på nådig befallning förer särskild brefväxling, skulle på mer än ett sätt kunna såras, (en sak, som jag är öfvertygad är vida skild ifrån Hans Kungl. Höghet Härtigen Regentens ädelmodiga rättvisa och nådiga tänkesätt vis à vis gamla trogna tjänare) och misstänka mig hafva nedlåtit mig till den mindre hedrande rollen af spion; och, jämte det han trodde sig vara berättigad anse mig med förakt, äfven undandraga mig det förtroende, som är oumbärligt mellan tvänne personer, som arbeta på ett och samma föremål, och utan hvilket jag, med den existimation ambassadören Baron Stael von Holstein synes äga, så hos härvarande regering som enskilda personer, skulle göra en passlig figur samt blifva inkapabel att på minsta sätt uppfylla Hans Kungl. Höghet Härtigens Regentens afsikter. Jag vågar således genom Herr Baron i underdånighet hemställa Högbemälte Herre, om det ej vore bättre, att jag arbetade gemensamt med ambassadören? Här-

igenom blefve i min tanka ej allenast allt slags brouillerie, som kunde uppstå, förekommet, utan äfven Kongl. Maj:ts höga tjänst genom tvänne ense medarbetares outtröttliga bemödande befordrad. Denna utväg vågar jag så mycket mera i underdånighet rekommendera, som jag allt sedan min hitkomst funnit en beredvillighet hos Baron Stael von Holstein (hvilken jag saknade hos mine förre chefer) att åhöra, hvad jag kunde hafva att honom berätta, och synes han ej svår att öfvertala att lämna mig korrespondensen samt för att göra den så mycket mera intressant gifva mig alla dess underrättelser och notioner.»

Emellertid utvecklade sig den svenska politiken i en riktning, som gick stick i stäf mot Staels öfvertygelse om Sveriges fördelar. Genom Rysslands och det gustavianska partiets förenade intriger fick man konungen att bestämdt förklara sig emot den Mecklenburgska förlofningen, och samtidigt blefvo härtigen och Reuterholm så uppskrämda genom rykten om ryska krigsrustningar, att de på våren 1796 fullkomligt slogo om och kastade sig i Rysslands armar samt återupptogo underhandlingarna om Gustaf Adolfs och storfurstinnan Alexandras förlofning.

Stael fruktade nu, att kejsarinnan skulle genomdrifva hans rappel, och i april fick han mycket riktigt order att återvända hem. Seg till ytterlighet lydde Stael ej

befallningen, utan stannade kvar och sökte energiskt förmå den franska regeringen att undanrödja alla de anledningar till missnöje, man från svenskt håll föreburit. Samtidigt sökte han genom bref bearbeta opinionen i Sverige, och måhända var han ej alldeles främmande för en plan, som då tyckes hafva varit å bane att förklara förmyndarregeringen afsatt och konungen myndig. Viktigast var dock, att han (i juni) förmådde Rosenstein, som var den unge konungens informator, att till denne hemligen — bakom härtigens och Reuterholms rygg — framlämna ett bref, i hvilket ambassadören kraftigt utvecklade fördelarne af en fransk allians mot Ryssland. Försöket strandade emellertid på Gustaf Adolfs stränga rätttrådighet, som ej tillät honom att under omyndighetstiden gripa in i förmyndarens rätt att sköta Sveriges politik.

Rosensteins svar visade emellertid Stael, huru djupt man i Sverige var inne i den ryska alliansen. »Hvad jag fruktade, har händt — skref Rosenstein — och om den franska alliansen varit aldrig så god i sig själf, upphörde den att vara det, då den blottstälde oss för ett krig. Man tror kanske i Paris, att denna fara ej varit så stor, men den har varit ganska värklig. Sverige har kanske på femtio år ej varit i en större våda; 40,000 ryssar äro ännu marschfärdiga. Sjörustningarna fortfara. Vi äro utan flotta, utan penningar. Bitterheten

hos nationen, då den trodde ett krig förestå, var obeskriflig. Jag bör ej häller dölja, att man nämnde min vän såsom en af de förnämsta upphofsmännen till franska alliansen. Skulle vi i en sådan ställning för subsidier, som till en stor del ännu äro obetalta, våga vårt blod, våra små tillgångar, en ung konungs välfärd, äfventyra nationens désespoir och Finland, hvars förlust aldrig står att ersätta och som utan en flotta omöjligen kan försvaras?» Staels svar är betecknande: »Nuvarande regerings uppförande är obegripligt i alla hänseenden. Jag finner i dess uppförande ingen klokhet och ingen kärlek till fäderneslandet. Gifve Gud, att jag bedroge mig. Jag är ej af min väns tanke i anseende till mitt bref till kungen; om det ej gjort effekt på honom, så beklagar jag honom af hjärtat. Jag säger sanningen framför allt, utan några politiska spekulationer.»

Då dessa bref skrefvos, var det ryska förbundet redan en aftalad sak, den 12 augusti reste konungen öfver till Petersburg att förlofva sig, och den 30 i samma månad måste den misshaglige Stael efter förnyade order lämna Paris, på »permission», såsom det ännu officielt hette.

*

På befallningarna att resa, hade Stael svarat, att det af ekonomiska skäl var honom omöjligt. Jag har fått — skref han i maj till Reuterholm — »Hans Kungl. Hög-

hets förnyade befallning att resa härifrån och skulle redan nu verkstält den, om jag icke vore satt ur stånd att komma ur fläcken af brist på penningar. Bäste vän, för all del laga så, att jag blir dragen ur den fasliga embarras, i hvilken jag finner mig. Jag önskar att få resa härifrån, efter det är H. K. H:ts vilja. Gud gifve, att min bortresa ej blir skadlig för mina vänner, men jag har intet att förebrå mig, sedan jag gifvit de fullständigaste efterrättelser om vår gamla fiendes lömska och dolda afsikter. — — Så snart penningar tillåta mig resa, så far jag till Coppet (kröken är obetydlig), för att taga min hustru med mig till Sverige.»

Den sista planen strandade, såsom vi strax skola se, på Madame de Staels bristande intresse för den f. d. ambassadören, och i Sverige var man nog ej häller så angelägen att få se den berömda författarinnan, ty då Stael 1791 reste till Sverige, ansåg sig Rosenstein böra gifva honom rådet att hälst resa — »ensam.» Uppgiften om penningebekymren var däremot fullt riktig. Såsom vi erinra oss laborerade Stael med en gammal ungkarlsskuld på 60,000 livres, hvilka med ockerräntor stigit med några tusental. Men för att genomdrifva 1795 års traktat hade han på härtig Karls order upplånat 100,000 livres, på hvilka han likaledes under ett år fått betala dryga räntor. Hans skuldsumma steg därför till vid pass 200,000 livres, och denna måste han betala, innan

han lämnade Paris. Han skref nu bevekande bref till härtigen och Reuterholm och bad dem åtminstone betala den klara fordran han hade. Men härtigen var nog oförsynt att svara, att han ej ansåg den franska alliansen värd några 100,000 livres, och han vägrade därför att betala, då Stael ej med kvittenser kunnat styrka sina utbetalningar — härtigen visste dock själf bäst, att man ej gaf kvitto på de mutor, man mottagit.

Den stackars Stael måste således resa utan att få annat än hån i betalning. Till den forne vännen Reuterholm skref han då (2 nov. 1796): »mina finanser äro i ett uselt skick, ty H. K. H. har ännu ej gifvit befallning, att man till mig utbetalar de 100,000 livres, hvilka man är mig skyldig. Han har endast sagt mig, att jag kunde göra mig betäckt af de franska subsidierna, men efter affärernas nuvarande vändning, är det icke sannolikt, att Frankrike har förmåga att betala.»

Reuterholm var emellertid då en fallen storhet, som äfven om han velat, ej kunnat hjälpa, och Stael vände sig därför till den hederlige Rosenstein, som nu ansågs såsom den nya kursens man. Den 1 november skref han till honom: »då jag fick order af härtigen att negociera en subsidietraktat med Frankrike, så gaf härtigen mig tillstånd att depensera 300,000 livres för att facilitera negociationen. Jag erhöll 10 millioner, af hvilka 4 blefvo betalda. Jag hade ej depenserat mer än 100,000,

och dessa hundrade, som ej utgjorde mer än en tredjedel af den summa, jag var autoriserad till, skaffade jag mig på min egen kredit. Åtskilliga gånger har jag bedt att få min remboursement, men jag har ej fått något svar förrän i ett bref från H. K. H., dateradt 11 juli innevarande år, uti hvilket härtigen utlåter sig som följer: 'skulle än några subsidier utbetalas af franska republiken, äger Ni att själf godtgöra Er för den fordran, som Ni hos mig anmält af de 100,000 livres'. Skall jag, om Frankrike ej betalar, förlora denna summa, då jag enligt min auktorisation var berättigad att employera 300,000, då jag gjort en traktat, genom hvilken kungen fick löfte att få 10 millioner och då H. M:ts skattkammare inkasserat 4 millioner? Det vore visserligen en oerhörd orättvisa, om jag skulle blifva ett offer för min dévouement och min delicatesse!»

Den välvillige Rosenstein framlade värkligen hans sak för konungen, men denne förklarade fullt riktigt, att då *han* intet kände om dessa transaktioner, kunde han icke blott på grund af en i bref framstäld begäran utbetala en så stor summa af statens medel. Staels enda räddning var således härtigens hederskänsla. I okt. 1798 vände han sig därför direkt till honom: »Eders Kungl. Höghet täckes erinra sig, att Ni, då jag erhöll i uppdrag att underhandla om en traktat mellan konungen och franska republiken, auktoriserade mig att använda

en summa af 300,000 francs, om det befanns nödvändigt. Jag brukade endast 100,000, men emellertid har jag ännu ej kunnat erhålla någon betalning. Jag vågar därför anhålla, att Eders Kungl. Höghet täckes intyga den befallning Ni gifvit mig. Ett dylikt intyg kräfves icke blott af sanningen, utan ock af Eder rättvisa. Så vida jag icke får den, ser jag mig bedragen på en borgen, som jag iklädt mig på Eder befallning och i konungens tjänst, hvilket icke kan vara och ej varit Eder afsikt, och jag skulle icke gärna vilja bevisa min fordrans laglighet med att till konungen öfversända de bref, jag mottagit från Eders Kungl. Höghet och Excellensen baron Reuterholm, hvilka intyga den befallning, Ni gifvit mig.»

De sista orden inneburo en half hotelse. Men bland dessa bref befann sig olyckligtvis icke det, som möjligen kunnat tvinga härtigen till större tillmötesgående, nämligen det, i hvilket Stael anmodades att förmå den franska republiken att lämna härtigen en summa i mutor och därjämte en summa »åt de personer, som närmast efter härtigen hade varit mest värksamma för att åstadkomma Sveriges erkännande af franska republiken.» Engeström berättar nämligen, att man redan under förmyndarregeringen »plågade Stael för att få tillbaka detta egendomliga aktstycke», och att Stael varit nog ridderlig eller nog oförsiktig att skicka det tillbaka. Visserligen hade

han förut tagit en afskrift, som han låtit Engeström bevittna, men Engeström kunde ju blott intyga, att stilen liknade härtigens, ej att han sett honom skrifva själfva handlingen, och äfven denna afskrift hade Stael lämnat ifrån sig. Härtigen kunde således vara säker, och så vidt jag vet, lämnade han häller aldrig det begärda intyget. Huruvida Stael någonsin fick sina penningar, känner jag ej. Som det förefaller fick han kort före sin död ut en del, men äfven detta synes ovisst, och i hvarje fall måste han under större delen af sitt återstående lif dragas med denna skuld, för hvilken han endast hade sitt nit och sin godtrogenhet att tacka.

Hans ställning, då han reste från Paris, var således förtviflad. Hans finanser voro ohjälpliga, och från sin plats afskedades han i nov. 1796 utan att ens, hvilket eljes var brukligt, erhålla ett halft års lön, och t. o. m. en del af den pension på 20,000 francs, som Gustaf III tillförsäkrat honom, tyckes hafva indragits. Hans första plan var att med sin hustru resa till Sverige och att möjligen af svärfadern erhålla någon hjälp. Han reste därför till Coppet, men fick nej på bägge hållen. »Hvarken min svärfar eller min hustru — skref han till Rosenstein — gifva mig det aldra minsta; jag är å den sidan lika så olycklig som i den politiska vägen.» Och till dessa motgångar sällade det sig sjukdomar af allehanda slag, mot hvilka han nödgades söka bot vid ba-

den i Aix, men — som han skref till Reuterholm — »baden hjälpa icke, ty chagrin är icke välgörande för dessa åkommor.» Redan nu förefaller han vara en icke blott kroppsligen utan äfven andligen bruten man, och den energi, han fordom förstod att utveckla, tyckes han från och med denna kris hafva förlorat. Ensam och öfvergifven af alla nödgades han — såsom en förolyckad existens — i februari 1797 resa tillbaka till Paris för att för sina kreditorers räkning försälja sitt bohag, sitt bordsilfver, sitt vinlager etc., och äfven sina gamla trotjänare nödgades han af brist på pengar afskeda. För att ännu upprätthålla sin ramlande affärsställning måste han låna pengar mot tre procent — i månaden!

Madame Stael tog däremot saken med ro. Till Rosenstein skref hon dock ett bref, i hvilket hon bad honom att lägga sig ut hos den svenska regeringen, så att denna betalade Staels skulder: »för mig och mina barn äger jag blott det mest nödvändiga, räntan af två tredjedelar af min hemgift, sedan en tredjedel redan vid giftermålets ingående gått åt att betala hans skulder. Han saknar därför bokstafligen hvarje moyen att betala sina skulder, ty en pension på 20,000 livres ger därtill ingen möjlighet... Jag är mina barn skyldig att ingenting minska af min förmögenhet, men en bland de största sorgerna i mitt lif blir att se deras far komprometterad för oordentliga affärer?»

Lyckligtvis röjde hon en stor sinnesstyrka i denna sorg.

*

Emellertid hade politikens pendel ännu en gång svängt om. Det ryska giftermålet hade gått om intet, och förhållandet till det östra grannriket hade blifvit allt kyligare. Utsikter funnos således för, att Staels franska politik åter kunde tagas till nåder. Madame de Stael gjorde då den upptäckten, att hennes man ännu ej var alldeles förbrukad, och den svenske chargé d'affairen i Paris, König, som kommit efter Stael, berättar i sina depescher, att häftiga intriger drefvos för att få Stael ånyo utnämnd till ambassadör. Åtföljd af sin amant Ribbing hade nämligen madame de Stael i januari inträffat i Paris — eller rättare sagdt i dess närhet, ty själfva staden var ännu stängd för den intrigerande damen. Genom sina vänner, direktörerna Barras och Rewbell, började hon nu kampagnen för Stael, och Rewbell vände sig — efter hvad König skrifver — till honom »och lät mig förstå genom dess utskickade, att man ämnade sända general Pichegru såsom ambassadör till Stockholm och således förväntade en minister af hans rang. Denne samme intermediatör tillade såsom af sig själf, då jag sagt honom Kungl. Maj:ts beslut i detta afseende, att han trodde väl, att denna sak kunde jämkas, så framt baron Stael von Holstein —

hvilken han sade sig anse som en victime af dess tillgifvenhet för franska republiken och dess regering — blef nämnd till envoyé extraordinaire, emedan Hans Majestät genom en dylik procedur ådagalagt uppriktigheten af de af mig å dess vägnar förklarade tänkesätt för republiken.»

Ett steg i riktningen af denna plan hade redan tagits därigenom, att republiken vägrade att erkänna König i egenskap af chargé d'affaires. Så kom Stael i början af februari till Paris och visade sig högst bestört öfver de intriger, som spunnits bakom hans rygg. »Förliden tisdags morgon — skref König den 9 febr. 1797 — anlände hit till staden f. d. ambassadören friherre Stael von Holstein. Dess bestörtning öfver directorii vägran att icke erkänna mig såsom simpel chargé d'affaires var icke ringa. Han erbjöd mig genast att utan dröjsmål använda allt sitt bemödande för att déjouera en kabal, som dess indiskreta vänner (som han kallade dem) honom alldeles ovetande uppväckt. Jag har ej vågat nämna dessa omständigheter i tanke att i underdånighet exculpera välbemälte herr baron utan för att göra rättvisa åt dess tänkesätt och dess begrepp om sin plikt mot Eders Kungl. Maj:t, hvars nåd och höga rättvisa är för stor att kunna misstänka honom att någonsin så vidt kunna glömma sig själf som att bjuda till att vilja kontrariera Eders Kungl. Maj:ts höga afsikter»

Stael var således oskyldig, men hans — eller rättare fruns — »indiskreta vänner» fortsatte emellertid sina bemödanden, och af särskild vikt blef, att hennes gamle beundrare Talleyrand i juli 1797, tack vare hennes hjälp, blef utrikesminister, sedan hon med 24,000 frcs rangerat hans värsta skulder. Därmed blef det hemliga spelet mera öppet. En fransk diplomat vände sig till Löwenhielm, då envoyé i Haag, och utvecklade för denne, huru nyttigt det skulle blifva för Sverige att hafva en ambassadör, hvars fru stod på en så vänskaplig fot med den franske utrikesministern och som därför bäst kunde utvärka, att Sverige ånyo erhöll sina efterlängtade subsidier. Här hemma var man visserligen benägen att återknyta förbindelserna med Frankrike, och man lyssnade därför värkligen till förslaget, men Gustaf Adolf ville icke utnämna den misshaglige Stael till denna plats. Talleyrands svar på de svenska noterna härom är onekligen betecknande — antingen Stael eller ingen diplomatisk förbindelse alls. Härom utspann sig en längre brefväxling, som emellertid slutade därmed, att Sverige gaf efter, och i december 1797 utnämndes Stael ånyo till ambassadör. Hans maka, som redan på försommaren fått tillstånd att återvända till Paris — tack vare sina inflytelserika vänners bemedling —, såg sig således nu för tredje gången såsom svensk ambassadrice och kunde åter öppna sin salong.

*

Stael själf hade emellertid en ytterst obehaglig ställning. Han var tillsatt af Talleyrand mot Gustaf Adolfs önskan, och såsom en klarseende och modig diplomat kunde han omöjligt gå in på den svenska regeringens hufvudlösa politik. Denna fordrade nämligen blott fördelar af Frankrike (bl. a. Norge) utan att vilja bekväma sig till några reella återtjänster och insåg aldrig, att alliansen med Sverige då var af mycket liten betydelse för Frankrike. Följden af denna meningsskillnad blef, att Stael beskyldes för ett franskt, osvenskt sinnelag, och redan i febr. 1798 fick den bekante diplomaten Brinckman befallning att resa till Paris såsom legations-sekreterare med hemligt uppdrag att spionera på Stael. För kännedomen om de båda makarne Stael äro hans bref till v. Engeström af stort intresse, ehuru man därvid måste erinra sig, att han lika litet som den svenska regeringen förstod att göra rättvisa åt Staels politik, utan i denna blott såg svaghet och eftergifvenhet.

Strax innan Brinckman kom till Paris, hade en förändring skett i Staels lif. Hans hustru hade efter en serie politiska intriger i januari afrest till Schweiz på ett besök, och Stael måtte hafva insett, att det för hans politiska ställning var nödvändigt att bryta med en kvinna, som ständigt komprometterade honom och som dessutom fullkomligt öppet var honom otrogen. Han yrkade därför på en »séparation», d. v. s. »skillnad

till säng och säte» (ej att förblanda med »divorce»). Madame de Stael uppgifver, att anledningen varit, att han fruktade att utsättas för det missnöje, som han ansåg direktoriet hysa mot henne. Men detta kan näppeligen hafva varit det värkliga skälet — snarare då den allt för långt drifna intimitet, i hvilken hon stod till styrelsen, till Barras, genom hvars bemedling hon fått återvända till Paris, och Talleyrand, som hon så godt som gjort till utrikesminister.

Men Stael hade här gjort upp räkningen utan värden. Han hade ej tagit i betraktande, att hans hustru ännu ej var sinnad att godvilligt uppgifva fördelarna af att vara det svenska sändebudets maka, och — framför allt — han kände icke hela den makt, som denna förledande, själfviska kvinna ännu utöfvade öfver honom och som han väl kunde önska, men icke mäktade att bryta.

Brinckman kom till Paris, just innan striden om den andligen redan halft krossade Stael började, d. v. s. kort innan madame Stael vändt tillbaka från Schweiz för att återtaga sitt välde öfver mannen. Ehuru Brinckman i viss mån kom som en fiende, blef han genast intagen af Staels älskvärda personlighet. »Jag har» — skref han — »blifvit emottagen af baron Stael på ett sätt, som öfvertygar mig såväl om hans genomhederliga karaktär som om den nytta, fäderneslandet kanske torde draga

af vår nära och vänskapsfulla förbindelse. Efter vårt första samtal yppade baron Stael för mig den elaka opinion, han hade fått om mig: att jag vore utsänd som en fin och förslagen spion m. m., men han tillade strax: Enligt den öppna själ, ni visar, och enligt det vittnesbörd, Ehrenheim gifver er, är det mig omöjligt att tilltro eder karaktär någon slags gemenhet».

Detta bref skrefs i mars 1798. Under nästa månad fortfor samma belåtenhet, ehuru den nu dämpades af en liten reservation: »Min förman har alla de goda egenskaper, som karaktärisera en hederlig karl af en ren och tillförlitlig moralitet, ett ganska godt sätt att se saker och lätthet att muntligen förklara sina tankar. Hans uppförande är väl afmätt och så litet stötande, att han här värkligen är allmänt älskad och att hans kredit och inflytelse på franska ministären kan och bör vara nyttig för fäderneslandet. Han är så litet högfärdig, att han utan minsta svårighet emottager mina utkast och gärna låter mig skrifva för honom — men med alla dessa stora förmåner förenar han svagheter, som lätteligen skämma mycket. Han har ej styrka nog att ståndaktigt förblifva vid ett visst beslut. En rådgifvare kunde vara honom nyttig, tvänne göra honom alldeles villrådig».

I juni mottog emellertid Stael ett högst onådigt bref från konungen och misstänkte därför Brinckman,

som genom madame de Staels indiskretion fick kännedom härom.

Det kom då till en häftig explikation, och från denna stund är det en fiende till Stael, som talar: »Flat och décontenancerad, som alla svaga människor, när man bemöter dem med fermeté utan hetta, visste han ej stort att svara därpå. Vi lefva på samma fot som förr, men å min sida utan allt förtroende... Det märkvärdigaste är, att baron Stael tagit sig ett litet gement (= vanligt, oansenligt) hus, endast för att få skilja sig vid friherrinnan. Men så snart hon återkom till Paris, hafva de blifvit bättre vänner än någonsin förut. De hälsa ständigt på hvarandra, och det är sannolikt, att hon åter flyttat hit, hvarvid hela missionen åter måste délogeras».

I oktober fortsätter Brinckman: »Jag har aldrig funnit någon människa så svag och så utan självständighet». Misstroendet växte därföre dagligen dem emellan, ehuru Stael i det personliga umgänget var lika aimabel, »men han hade den svagheten att i synnerhet vid friherrinnans hitkomst öfverlämna sig åt små intriger mot mig, som alltid tjänade att hos mig utsläcka allt förtroende — — — Sedan jag haft med friherrinnan en allvarsam skriftlig explikation vid ett tillfälle, hvarvid jag ej alldeles kan finna hennes uppförande emot mig försvarligt, hafva vi båda blifvit tämligen goda vänner.

Jag tillber hennes snille och högaktar hennes karaktär i allmänhet, men hon är etourdie och farlig i affärer».

*

Ur diplomatisk synpunkt var Staels ställning nästan outhärdlig. Af skäl, på hvilka det är för vidlyftigt att här ingå, hade han från ambassadör degraderats till minister, och då Talleyrand sökte framtvinga en ändring genom att skicka fransmannen La Marque såsom ambassadör till Stockholm, vägrade Gustaf Adolf att erkänna denne.

I ett bref, skrifvet i januari 1799, rekapitulerar Brinckman dessa händelser: »Sedan genom ett oförlåtligt slarf en ambassadör blifvit nämnd, som konungen ej kunde önska, och ingenting skett för att få någon af dem till Sverige, som H. M:t föreslagit, föranläts första ledsamheten genom La Marques refus. Konungen hade emellertid satt nog foglighet i saken, men allt detta skämdes igen medels sättet, huru befallningen uträttades eller rättare ej uträttades. Friherrinnan kom olyckligtvis hit, Stael, svag och utan karaktär, kastade sig i hennes armar, utan minsta kärlek och aktning för henne. Hon var rädd, att det kunde bli fråga om rappel, och som hon visste, på hvad sätt hon tillstält negociationerna om återutnämnandet, beslöt hon att genom samma medel soutenera Stael... Saken hängde ett par månader, hvarken hvit eller svart. På en gång:

en not som ett åskedunder, att om La Marque ej antogs, all kommunikation emellan de båda staterna skulle upphöra. Jag förmodar, att det var litet tillställdt, ej af Stael, som efter vanligheten blott lydde, kanske utan att känna de dolda driffjädrarna, men af andra ... Innan man ännu fått tid att inlämna behöriga svar på förra noten, kom en annan, som de facto upphäfde all kommunikation med svenska ministären. Stael var alldeles utan resource, sig nu själf öfverlämnad. Sedan friherrinnan bortrest, kastade han sig alldeles i mina armar ... Efter allt detta kunde hr hofkansleren förmoda, det jag med min chef förde en ledsam sammanlefnad. Men alldeles icke. Jag finner Stael så älskansvärd, så angenäm, t. o. m. så facile i umgänget, som jag någonsin kunde önska mig en förman. Det är omöjligt att handtera mig med mera höflighet och artighet — hvad formerna vidkommer. Jag vågar säga, att vi äro rätt egentligen goda vänner, och jag vill gärna göra allt hvad som kan bero af mig för att blifva honom nyttig — men jag kan för hr hofkansláren ej neka, att hans odugliget såsom ombudsman öfverstiger allt begrepp».

Denna beskyllning var emellertid orättfärdig, ty Staels noter visa, att han gjort allt, som rimligtvis kunnat göras. Regeringen var emellertid af Brinckmans mening, och i april 1799 mottog Stael order att dels

taga sig själf »permission», dels presentera Brinckman såsom chargé d'affaires. I samma vefva kom madame de Stael tillbaka från en utflykt till Coppet.

»Våren kommer ej» — skref Brinckman — »men madame de Stael har anländt, och ni förstår, att för ett slags poet betyder snillets återkomst mer än solens». Med hennes värksamhet blef han emellertid föga nöjd, ty åtta dagar senare bekände han för Engeström: »Jag ville ej gärna anklaga någon, men sanningen är, att den simplaste af alla underhandlingar tycks fullkomligen misslyckas. Oaktadt allt hvad biskopen (= Talleyrand) skulle hafva lofvat ambassadören, gjorde han, då jag tillika med den nyssnämnde var hos honom, ingen den minsta förhoppning om antagande i egenskap af chargé d'affaires. Jag lät således Stael inlämna en not för att af Directoiren begära ett enkelt svar å denna proposition. Därmed for biskopen genast upp, kom tillbaka och sade åt Stael, som spisade hos honom: I morgon skall ni få skriftligt svar. Alltsedan den 6 maj är detta likvisst ej inlupet.

Emellertid har det mellan Stael och mig olyckligtvis kommit till en brytning, som jag visst i flera afseenden hade önskat undvika, men som svårligen står att bota. Jag hade bedt honom för all ting ej meddela friherrinnan en depesch hemifrån, som kunde misstydas, men förgäfves! Han kastade sig åter i hennes armar,

och hela staden talte om ingenting annat än en rupture emellan båda staterna. Mig försäkrade friherrinnan, att *hon* i detta ögonblick 'vore ganska nöjd' med mitt utnämnande i egenskap af chargé d'affaires, emedan därigenom sakerna lättare kunde återställas på gamla foten, att hon äfven sagt det åt biskopen, då *han frågade henne*, om *hon* önskade sådant; att det vore en annan sak, om jag utnämndes i en högre egenskap m. m. Jag lät henne förstå, huru jag som enskild aldrig skulle önska bättre än att vara protégé af henne och den aimable Talleyrand, men att jag såsom svensk ämbetsman aldrig ville vara protegerad af någon annan än konungen, och agreerad af Directoiren, hvarför jag också mycket insisterade på ett officielt svar och erkännande.»

Affären slutade därmed, att Stael i juni 1799 måste anhålla om afsked, hvilket också genast beviljades honom. Men ehuru han omedelbart därefter inlämnade sitt rappelbref till Talleyrand, inträffade det märkvärdiga, att denne ej låtsade om någonting, hemlighöll rappelbrefvet och vägrade att erkänna Brinckman. Ty ännu synes den energiska madame de Stael ej hafva uppgifvit allt hopp. I november samma år skref nämligen Brinckman: »Biskopen, som hr hofkanslern vet vara tillgifven friherrinnan, hade så hyggligt tillstält allting, att jag blott med mycken försiktighet kunnat

upprätthålla freden... På en gång får jag veta, att baron Stael insändt sin rappel till härvarande regering och att han själf inom några dagar återvänder. Friherrinnan är redan här och döljer ej mera sin önskan, att baronen skall återutnämnas.»

Men denna gång gick det icke längre, och mot Gustaf Adolfs envishet bröts madame de Staels energi. Den forne ambassadören vände aldrig tillbaka till det offentliga lifvet, och olyckan tyckes för öfrigt så hafva brutit hans krafter, att det rent fysiskt sedt ej längre var möjligt. Madame de Stael, som nu intet mera hade att vänta af honom, var därför nog klok att genomdrifva en »séparation des biens», som räddade hennes förmögenhet undan hans björnar. Bådas vägar skildes således åt. Den ena gick till glans och ryktbarhet, den andra till ren nöd.

Inför detta framtidsperspektiv valde familjen Necker den lofvärda utvägen att på allt sätt söka blifva kvitt den numera blott komprometterande Stael, och Necker löste värkligen något på den eljes så hårdt tillsnörda penningpungen, mot villkor att mågen reste hem till Sverige och icke vidare generade honom. Stael, redan alldeles förfallen, tog penningarne — och stannade. Och måhända hade han icke så alldeles orätt. Familjen Necker hade enligt madame de Staels noggranna

räkenskaper betalt honom 280,000 francs, hemgiften inberäknad, och för dessa 280,000 hade han gjort rätt med sin lefnads lycka. Hans hustru ansåg sig i hvarje fall fri från alla förpliktelser. Min far — skrifver hon — gaf honom 6,000 francs i pension, »afstod i mitt namn och under M. de Staels lif från alla anspråk på mina 280,000 francs, som M. de Stael förstört, åtog sig, såsom han alltid gjort, mina barns uppfostran och underhåll; och jag betraktade därför den sorgliga historien om mina förbindelser med M. de Stael som afslutade».

Hon hade rätt: den sorgliga historien var i det närmaste slut.

Staels fordringsägare — berättar Niclas von Jacobsson — anföllo honom ock från alla kanter, och han sjönk fullkomligt ihop. »Vid denna tid öfverlämnade en af mina vänner ett bref från mig till honom. Han läste det, brast i tårar, och det dröjde länge, innan han kunde hämta sig. Hans bostad var genomusel, och en enda möbel stod där såsom en spillra af hans forna elegans. Han bad sedan min vän att med honom göra en promenad på boulevarden vid den tid, då den förnäma världen där samlat sig, och därunder mötte han många af sina forna bekantskaper, men dessa låtsades ej känna igen honom. Till råga på eländet berättade baron Karl De Geer, då han kom tillbaka från sin resa, att han gifvit honom en allmosa af 30 louis d'orer».

»M. de Stael — skref Napoleon i mars 1800 till sin bror Josef — är i den djupaste misère, under det att hans hustru ger middagar och baler. Om du fortfarande träffar henne, vore det ej ur vägen, att du förmådde henne att bestå sin man ett underhåll på 1,000 eller 2,000 francs i månaden. Man må gärna bedöma madame de Staels seder efter samma måttstock, som om hon vore en karl, men om en karl, som ärft Neckers förmögenhet, som så länge dragit fördelarne af de prerogativ, som äro fästa vid ett bemärkt namn, skulle lämna sin hustru i armod, medan han själf lefde i öfverflöd — skulle en dylik karl tolereras i sällskapslifvet?»

Lyckligtvis hade den fordom så firade hofmannen ej lång tid kvar att lefva. 1801 började han blifva slö och förlora minnet, och i sitt ekonomiska och fysiska förfall sökte han då upp sin hustru. Hon ville, såsom hon själf skrifver, skicka honom tillbaka till Sverige — hvilket onekligen var det bekvämaste sättet att få honom försörjd af andra — men hans fullständigt brutna hälsa tillät icke en dylik ansträngande färd. För att sätta denna i så pass godt stånd som behöfdes för resan ville hon då taga honom till en badort i Schweiz, men på vägen dog han af ett slaganfall, som befriade henne från alla vidare omtankar för honom.

I ett bref underrättade hon Nils von Rosenstein om dödsfallet samt anhöll samtidigt, att denne ville hos

den svenske konungen utvärka, att hon erhölle en enke-pension på 12,000 francs om året, hvilken pension hon dock i ett följande bref förklarade sig villig att utbyta mot en rund summa en gång för alla.

Huru det gick med dessa underhandlingar, känner jag ej, men förmodligen fick madame de Stael, för att citera hennes egna ord, nöja sig med minnet af »les services que j'avais rendu à M. de Stael».

